BIBLIOTECA NAZ.LE
110
A
29
NAPOLI

110
a
29

83
N
40

Digitized by Google

Digitized by Google

P. TERENTII AFRI COMŒDIÆ SEX

AD FIDEM

ARN. HENR. WESTERHOVII

Ex præſtantiſſima Hagæ Comitum

EDITIONE

Accuratiſſime recenſitæ

et Notis Selectioribus illuſtratæ.

TOMUS II.

BIBLIOTECA NAZIONALE

VENETIIS MDCCXC

Apud Thomam Bettinelli.

Cum Facultate ac Privilegio.

B. R. NEAPOLIS

Digitized by Google

ADELPHI

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI.

Acta Ludis Funebribus L. Æmilii Paulli. quos fecere Q. Fabius Maximus, & L. Cornelius Africanus. Egerunt L. Atilius Prænestinus, & Minutius Protimus. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis Serranis. Facta e Græca Menandru. Edita L. Anicio Gallo & M. Cornelio Cethego Consulibus. Anno ab Urbe condita DXCV, ante Christum natum CLXVIII.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

ÆSCHINUS *adulescens.*
CANTHARA *nutrix.*
CTESIPHO *adulescens.*
DROMO *servus.*
DEMEA *senex.*
GETA *servus.*
HEGIO *senex.*
MITIO *senex.*
PAMPHILA *nurus.*
SANNIO *leno.*
SOSTRATA *matrona.*
SYRUS *servus.*

PERSONÆ MUTÆ.

BABYLO.
PARMENO *servus.*
STORAX *servus.*
TIBICINA *amica Ctesiphonis.*

E R A S M I

IDIOMATA PERSONARUM PRÆCIPUARUM.

Æſchinus, adoleſcens non malus, ſed lenitate nimia patris adoptivi ad voluptatem, & proterviam prolapſus.

Canthara, nutrix animoſa, & non imprudens.

Cteſipho, adoleſcens natura agreſtior, & ad labores pronior; voluptates tamen clanculum capit.

Demea, natura agreſtis, auſterus, & tenax.

Geta, ſervus non malus, & laborioſus, pauci conſilii.

Hegio, ſenex amici memor; unde familiæ amici cauſſam agit prudenter & cordate.

Mitio, natura bonus; nimium tamen facilis, mitis, quietis amans.

Parmeno, ſervus fidelis, & audax.

Sannio, leno, nec prudens, nec audax.

Soſtrata, matrona prudens & modeſta.

Syrus, ſervus callidus in exſtruendis dolis; in procuranda re domeſtica non ſatis fidelis.

RATIO NOMINUM.

Æſchinus; ἀπὸ τῆς αἰσχύνης, a probro, quaſi probroſum dicas, quod flagitiis eſſet infamis; vel ab αἶσχος, dedecus: analogice eſſet Αἰσχῖνος, niſi forte ſit potius Αἰσχίνης, Æſchines.

Canthara, ἀπὸ τοῦ κανθάρου, a poculo, quod nutrix puero præberet potum.

Cteſipho, ἀπὸ τῆς κτήσεως, a prædio, & φωτός, luce, aut viro; prædii lux, aut vir, ideſt agricola, quod in prædio moraretur, idque excoleret.

Dromo, vide Andriam.

Demea, ἀπὸ τοῦ δήμου, a plebe, quaſi plebejum dicas.

Geta, gentile nomen.

Hegio, ἀπὸ τοῦ ἡγεῖσθαι, ducem & principem eſſe, quia curam Soſtratæ, ejuſque familiæ habet.

Mitio, nomen latinum a *Mitis*.

Pamphila, vide Andriam.

Parmeno, vide Eunuchum.

Sannio, a Σάννος, fatuus, quod in hac Comœdia populo ridiculo eſſet.

Soſtrata, *Syrus*, vide Heautontim.

IN TERENTII
ADELPHOS

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

Duos cum haberet Demea adolescentulos,
Dat Mitioni fratri adoptandum Æschinum,
Sed Ctesiphonem retinet. hunc citharistriæ
Lepore captum, sub duro ac tristi patre
Frater celabat Æschinus; famam rei
Amorisque in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. vitiaverat
Idem Æschinus civem Atticam pauperculam;
Fidemque dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea jurgare, & graviter ferre. mox tamen,
Ut veritas patefacta est, ducit Æschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo patre duro Demea.

Digitized by Google

M. ANT. MURETI

ARGUMENTUM.

MItio, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere: ille urbanam vitam secutus est, hic rusticam: ille cœlebs vixit, hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimo, hic asperrimo: ille mitis etiam in alienos, hic sævus etiam in suos: ille etiam in ira placidus, hic etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filii duo: ex quibus natu majorem Æschinum sibi adoptavit Mitio, eumque secum in urbe liberalissime, indulgentissimeque educavit: minorem Ctesiphonem ruri secum severe in primis ac restricte habuit pater. Æschinus multas meretrices, patre ad omnia connivente, adamavit, multa convivia celebravit; quæ denique juventus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licenter exercuit. Postremo usque eo progressus est: in virginem pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sostrata vidua sancte secum & pudice, ut poterat, educabat, noctu temulentus cum incidisset, vim ei attulit, gravidamque fecit. Venit postea ad matrem illius, veniam

Digitized by Google

petens, pollicensque se puellam uxorem ductūrum, ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho cum in urbem interdum ventitaret, ipse quoque citharistriæ cujusdam amore correptus est. totam ejus rei famam, ne qua emanaret, ac perveniret ad Demeam, in sese Æschinus transferebat. Tandem, cum leno, puellæ dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erat, vellet in manum dari, aut se eam alii venditurum minitaretur; adductus in summam desperationem Ctesipho, jam de relinquenda patria cogitabat: cum Æschinus, re intellecta, cum nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per vim ingressus est, & ipsum, & familiam contudit pugnis, puellamque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor, venit Demea, Mitionem objurgat, inclamat, testatur Deos atque homines, quod dissolutus, quod intemperans, quod vinosus, quod scortator, quod nullius bonæ rei Æschinus foret, omnem in Mitione uno hærere culpam. Diis gratias agere, quod ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi ac temperans esset; rei studeret & famæ; illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet interesse inter suam & fratris disciplinam. Placat hominem, quantum in se est, Mitio: jamque se ab eo expediverat, cum supervenit aliud, quod majores etiam tumultus excitaret. Raptam ab Æschino citharistriam, perfect-

tur ad matrem Pamphilæ. quæ quidem Pamphila ita erat ad pariendum vicina, ut jam e dolore laboraret. Quid faceret misera? mutatum Æschini animum, se vero, filiamque suam proditas per summam perfidiam, ac desertas putabat. Getam servulum, qui pauperem familiam solus, ut poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellæ cognatum, jubetque ei rem, ut erat, exponere. Interea audierat Demea, suum quoque Ctesiphonem in raptione affuisse: jamque totus in fermento, ut ajunt, erat; cum ei Syrus, servus vaferrimus, mendaciolum aspergit; venisse quidem rure Ctesiphonem, sed venisse objurgatum Æschinum: multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in præfecturam suam. Lacrumare gaudio Demea, & gratulari sibi, quod unum saltem haberet, in quo exstaret paternæ severitatis exemplum. Dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de constuprata per vim ab Æschino Pamphila intelligit. Denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram evomeret, quærit, obvium habuit mercenarium a villa, ex quo sciscitatus de filio, accipit, non esse ruri. Redit ad Syrum; a quo ei rursus novum mendacium, velut offa in os, ne latraret, objicitur. quærit, ubi fratrem reperire posset: id vero ita indicavit Syrus, ut infelix senex, dum illius verbis fidem habet, nequidquam omne oppidum perreptaverit. Interea Mitio omnium ab-

Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, jacentes jam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmaverat, tristitia ac mœrore confectas recreaverat: pollicitus, se Æschino Pamphilam uxorem daturum. Venit Demea: clamor, jurgium, convicia. Etiam eo præsente, servulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat: ille cum subito per vim in ædes irrupisset, quem jampridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, & suaviter potitantem deprehendit. Ibi vero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. Satis diu vociferatus cum esset, tandem placida & composita Mitionis oratione eo perducitur, ut deposita vetere sævitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. Itaque ipso non permittente tantum, sed etiam jubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiæ: lenoni numeratur argentum: Mitio ipse Sostratam ducit uxorem: Hegioni datur, unde vivat: Syrus una cum Phrygia uxore manumittitur. cum Mitio, cæterique omnes, sed tamen præcipue Mitio, illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur; gravi & cordata oratione claudit fabulam Demea: si omnia profundere, si in omni libidine ac nequitia vivere, si totam rem helluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam

Digitized by Google

minus, quo sibi minus ætatis supersit, quam aliorum interesse: sin corrigi se in loco, & modice coerceri atque admoneri velint, eum esse se, qui id præstare possit. Permittuntur ei omnia, ita Fabula concluditur.

Digitized by Google

TERENTII

ADELPHI.

PROLOGUS.

Postquam poeta sensit scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus,
Indicio de se ipse erit: vos eritis judices,
Laudine an vitio duci factum id oporteat.
Synapothnescontes (1) Diphili comœdia est;
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græca adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem in prima fabula (2): eum Plautus locum
Reliquit integrum: eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos: verbum de verbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus novam. pernoscite,
Furtumne factum existumetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentia est.
Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles (3)
Eum adjutare, assidueque una scribere,
Quod illi maledictum vehemens esse existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
Qui vobis universis, & populo placent;

Digitized by Google

Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usu'est sine superbia.
Dehinc ne exspectetis argumentum fabulæ.
Senes qui primi venient, hi partem aperient;
In agendo partem ostendent. facite, æquanimitas
Vestra poetæ ad scribendum augeat industriam.

Digitized by Google

ACTUS PRIMUS.

SCENA I.

MITIO.

STorax (1), non rediit hac nocte a cœna Æschinus,
Neque servulorum quisquam, qui advorsum ierant.
Profecto hoc vere dicunt: si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, evenire ea satiu'est,
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quam illa, quæ parentes propitii.
Uxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, aut animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito?
Quibu' nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. vah, quemquam ne hominem in animum instituere, aut
Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?
Atque ex me hic natus non est, sed ex fratre: is (2) adeo

Digitized by Google

Dissimili studio est. jam inde ab adolescentia
Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum: &, quod fortunatum isti putant,
Uxorem nunquam habui. ille contra, hæc omnia:
Ruri agere vitam, semper parce, ac duriter
Se habere: uxorem duxit: nati filii
Duo. inde ego hunc majorem adoptavi mihi:
Eduxi a parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto. solum id est carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio sedulo:
Do, prætermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere: postremo, alii clanculum
Patres (3) quæ faciunt; quæ fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuefeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit; tanto magis audebit cæteros.
Pudore, & liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo, quam metu.
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me sæpe clamitans. quid agis, Mitio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitu nimium indulges: nimium ineptus es.
Nimium ipse est durus præter æquumque & bonum:
Et errat longe mea quidem sententia,
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud quod amicitia adjungitur.

Digitized by Google

Mea sic est ratio, & sic animum induco meum;
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet:
Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.
Ille, quem beneficio adjungas, ex animo facit:
Studet par referre; præsens absensque idem erit.
Hoc patrium est, potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater, ac dominus interest. hoc qui nequit,
Fateatur se nescire imperare liberis.
Sed est ne hic ipsus, de quo agebam? & certe is est.
Nescio quid tristem video. credo jam, ut solet,
Jurgabit. Salvom te advenire, Demea,
Gaudemus.

SCENA II.

DEMEA, MITIO.

DEMEA.

EHem! opportune: te ipsum quærito.

MITIO.

Quid tristis es?

DEMEA.

Rogas me (4), ubi nobis Æschinus
Siet: quid tristis ego sim?

Digitized by Google

MITIO.

Dixin'hoc fore?
Quid fecit?

DEMEA.

Quid ille fecerit? quem neque pudet
Quidquam, nec metuit quemquam, neque legem putat
Tenere se ullam. nam illa, quæ antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designavit?

MITIO.

Quidnam id est?

DEMEA.

Fores effregit: atque in ædes irruit
Alienas: ipsum dominum atque omnem familiam
Multavit usque ad mortem; eripuit mulierem,
Quam amabat: clamant omnes indignissume
Factum esse. hoc advenienti quot mihi, Mitio,
Dixere? in ore est omni populo; denique
Si conferendum exemplum est, non fratrem videt
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum hujus simile factum: hæc cum illi, Mitio,
Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis.

MITIO.

Homine imperito nunquam quidquam injustius;
Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

DEMEA.

Quorsum istuc?

MITIO.

Quia tu, Demea, hæc male judicas.
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare; non est, neque fores
Effringere. hæc si neque ego, neque tu fecimus,
Non sivit egestas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Injurium est. nam si esset, unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potius quam, ubi te exspectatum (5) ejecisset foras,
Alieniore ætate, post facere tamen.

DEMEA.

Proh Jupiter, tu me homo adigis ad insaniam.
Non est flagitium facere hæc adolescentulum?

MITIO.

Ah,
Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi (6) maxumam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta? de meo.
Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum;
Ubi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit
Vestem? resarcietur. Est, diis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non molesta sunt.

Po-

Postremo aut desine, aut cedo quemvis arbitrum;
Te plura in hac re peccare ostendam.

DEMEA.

Hei mihi.
Pater esse disce ab aliis, qui vere sciunt.

MITIO.

Natura tu illi pater es, consiliis ego.

DEMEA.

Tun' consulis quidquam?

MITIO.

Ah, si pergis, abiero.

DEMEA.

Siccine agis?

MITIO.

An ego toties de eadem re audiam?

DEMEA.

Curæ est mihi.

MITIO.

Et mihi curæ est: verum, Demea,
Curemus æquam uterque partem: tu alterum,
Ego item alterum: nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est, quem dedisti.

DEMEA.

Ah Mitio.

MITIO.

Mihi sic videtur.

Digitized by Google

DEMEA.

Quid istuc? tibi si istuc placet,
Profundat, perdat, pereat; nihil ad me attinet.
Jam (7) si verbum unum posthac.

MITIO.

Rursum Demea
Irascere?

DEMEA.

An non credis? repeton' quem dedi?
Ægre est. alienus non sum. si obsto; hem desino.
Unum vis curem: curo: & est diis gratia,
Quum ita, ut volo, est: iste tuus ipse sentiet
Posterius: nolo in illum gravius dicere.

MITIO.

Nec nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit: tamen
Nonnihil molesta hæc sunt mihi: sed ostendere,
Me ægre pati, illi nolui. nam ita est homo:
Cum placo, advorsor sedulo, & deterreo.
Tamen humane vix patitur: verum si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo; etsi Æschinus
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.
Quam hic non amavit meretricem, aut cui non dedit
Aliquid? Postremo nuper (credo jam omnium
Tædebat) dixit velle uxorem ducere:
Sperabam jam defervisse adolescentiam.

Digitized by Google

Gaudebam. ecce autem de integro. niſi, quidquid eſt,
Volo ſcire, atque hominem convenire, ſi apud fo-
rum eſt.

ACTUS II.

SCENA I.

SANNIO, ÆSCHINUS.

SANNIO.

OBsecro, populares, ferte misero atque innocenti auxilium:
Subvenite inopi.

ÆSCHINUS.

Otiose (1), nunc jam illico hic consiste:
Quid respectas? nihil pericli est. nunquam, dum ego adero, hic te
Tanget.

SANNIO.

Ego istam inviti' omnibus.

ÆSCHINUS.

Quanquam est scelestus, non committet hodie unquam, iterum ut vapulet.

SANNIO.

Audi, Æschine, ne ignarum fuisse te dicas meorum morum,
Ego leno sum.

ÆSCHINUS.

Scio.

SANNIO.

At ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.
Tu quod te posterius purges, nolle hanc injuriam mihi
Factam esse: hujus non faciam (2), crede hoc, ego meum jus persequar:
Neque tu verbis solves unquam, quod re mihi malefeceris.
Novi ego vestra hæc, Nollem factum. Dabitur jusjurandum, esse te
Indignum injuria hac: indignis cum egomet sim acceptus modis.

ÆSCHINUS.

Abi præ strenue (3), ac fores aperi.

SANNIO.

Cæterum hoc nihil facis.

ÆSCHINUS.

I intro nunc jam.

SANNIO.

At enim non sinam.

ÆSCHINUS.

Accede illuc, Parmeno,
Nimium abiisti istoc, hic propter hunc assiste. hem sic volo.
Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam dimoveas tuos,

Digitized by Google

Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.

SANNIO.

Istuc volo ergo ipsum experiri.

ÆSCHINUS.

Hem serva (4), omitte mulierem.

SANNIO.

O facinu'indignum!

ÆSCHINUS.

Geminabit, nisi caves.

SANNIO.

Hei misero mihi!

ÆSCHINUS.

Non innueram: verum in istam partem potius peccato tamen:
I nunc jam (5).

SANNIO.

Quid hoc rei est? regnumne, Æschine, hìc tu possides?

ÆSCHINUS.

Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.

SANNIO.

Quid tibi rei mecum est?

ÆSCHINUS.

Nihil.

SANNIO.

Quid? nostin' qui sim?

ÆSCHINUS.

Non desidero.

SANNIO.

Tetigin' tui quidquam?

ÆSCHINUS.

Si attigisses, ferres infortunium.

SANNIO.

Quî tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?
Responde.

ÆSCHINUS.

Ante ædeis non fecisse erit meliu' hic convicium:
Nam si molestus pergis esse, jam intro abripiere, atque ibi
Usque ad necem operiere loris.

SANNIO.

Loris liber (6)?

ÆSCHINUS.

Sic erit.

SANNIO.

O hominem impurum! hiccine libertatem ajunt æquam esse omnibus?

ÆSCHINUS.

Si satis jam debacchatus es, leno, audi si vis nunc jam.

SANNIO.

Egon' debacchatus sum autem, an tu in me?

Google

ÆSCHINUS.

Mitte iſta, atque ad rem redi.

SANNIO.

Quam rem? quo redeam?

ÆSCHINUS.

Jamne me vis dicere, quod ad te attinet?

SANNIO.

Cupio, æqui modo aliquid.

ÆSCHINUS.

Vah, leno iniqua me non volt loqui.

SANNIO.

Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium,
Perjurus, peſtis: tamen tibi a me nulla eſt orta injuria.

ÆSCHINUS.

Nam hercle etiam hoc reſtat.

SANNIO.

Illuc quæſo redi, quo cœpiſti, Æſchine.

ÆSCHINUS.

Minis viginti tu illam emiſti, quæ res tibi vortat male:
Argenti tantum dabitur.

SANNIO.

Quid, ſi ego illam nolo vendere?
Coges me?

ÆSCHINUS.

Minime.

Digitized by Google

SANNIO.

Namque id metui.

ÆSCHINUS.

Neque vendundam cenſeo,
Quæ libera eſt; nam ego illam liberali aſſero cauſsa manu:
Nunc vide utrum vis, argentum accipere, an cauſſam meditari tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo, leno.

SANNIO.

Pro ſupreme Jupiter!
Minime miror, qui inſanire occipiunt ex injuria.
Domo me eripuit, verberavit: me invito abduxit meam;
Homini miſero plus quingentos colaphos infregit mihi.
Ob malefacta hæc tantidem emptam poſtulat ſibi tradier.
Verum enim, quando bene promeruit, fiat: ſuum jus poſtulat.
Age jam cupio, ſi modo argentum reddat. ſed ego hæc hariolor:
Ubi me dixero dare tanti, teſteis faciet illico,
Vendidiſſe me: de argento ſomnium: mox, cras redi:
Id quoque poſſum ferre, ſi modo reddat: quanquam injurium eſt.
Verum cogito id, quod res eſt: quando eum quæſtum occeperis,

Digitized by Google

Accipiunda & mussitanda injuria adolescentium est.
Sed nemo dabit: frustra egomet mecum has rationes puto.

SCENA II.

SYRUS, SANNIO.

SYRUS.

TAce, (7) egomet conveniam jam ipsum: cupide accipiat faxo, atque etiam
Bene dicat secum esse actum. Quid istuc, Sannio, est, quod te audio
Cum hero nescio quid concertasse?

SANNIO.

Nunquam vidi iniquius
Concertationem comparatam, quam quæ hodie inter nos fuit:
Ego vapulando, ille verberando, usque ambo defessi sumus.

SYRUS.

Tua culpa.

SANNIO.

Quid agerem?

SYRUS.

Adolescenti morem gestum oportuit.

Digitized by Google

SANNIO.

Qui potui melius? qui hodie usque os præbui.

SYRUS.

Age, scis quid loquar?
Pecuniam in loco negligere, maxumum interdum est lucrum.

SANNIO.

Hui.

SYRUS.

Metuisti, si nunc de tuo jure concessisses paullulum,
Atque adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc fœneraret?

SANNIO.

Ego spem pretio non emo.

SYRUS.

Nunquam rem facies.abi,nescis inescare homines,Sannio.

SANNIO.

Credo istuc melius esse: verum ego nunquam adeo astutus fui,
Quin quidquid possem, mallem auferre potius in præsentia.

SYRUS.

Age, novi tuum animum, quasi quidquam tibi sint (8) viginti minæ,
Dum huic obsequare: præterea autem te ajunt proficisci Cyprum (9).

Digitized by Google

SANNIO.

Hem.

SYRUS.

Coemisse hinc, quæ illuc veheres, multa: navem conductam; hoc scio.
Animus tibi pendet: ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.

SANNIO.

Nusquam pedem. perii hercle: hac illi spe hoc inceperunt.

SYRUS.

Timet:
Injeci scrupulum homini.

SANNIO.

O scelera! illud vide,
Ut in ipso articulo oppressit: emptæ mulieres
Complures, & item hinc alia, quæ porto Cyprum.
Nisi eo ad mercatum venio, damnum maxumum est.
Nunc si hoc omitto (10), actum agam; ubi illinc rediero,
Nihil est, refrixerit res. Nunc demum venis?
Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,
Quam aut hic nunc manere tam diu, aut tum persequi.

SYRUS.

Jamne enumerasti id, quod ad te rediturum putes? (11)

SANNIO.

Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Æschinum?
Per oppressionem ut hanc mihi eripere postulet?

SYRUS.

Labascit. unum hoc habeo. vide, si satis placet:
Potius, quam venias in periculum, Sannio,
Servesne, an perdas totum, dividuum face.
Minas decem corradet alicunde.

SANNIO.

Hei mihi.
Etiam de sorte (12) nunc venio in dubium miser.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi,
Præterea colaphis tuber est totum caput.
Etiam insuper defrudet? nusquam abeo.

SYRUS.

Ut lubet,
Nunquid vis, quin abeam?

SANNIO.

Immo hercle hoc quæso, Syre,
Ut ut hæc sunt facta, potius, quam lites sequar,
Meum mihi reddatur, saltem quanti empta est, Syre.
Scio te non usum antehac amicitia mea:
Memorem me dices esse, & gratum.

SYRUS.

Sedulo
Faciam. Sed Ctesiphonem video, lætus est
De amica.

SANNIO.

Quid, quod te oro?

Digitized by Google

SYRUS.

Paullisper mane.

SCENA III.

CTESIPHO, SYRUS.

CTESIPHO.

ABs quivis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas:
Verumenimvero id demum juvat, si quem æquum est facere, is bene facit.
O frater, frater, quid ego nunc te laudem? satis certo scio;
Nunquam ita magnifice quidquam dicam, id virtus quin superet tua:
Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror,
Fratrem homini nemini (13) esse primarum artium magi' principem.

SYRUS.

O Ctesipho.

CTESIPHO.

O Syre, Æschinus ubi est?

SYRUS.

Ellum, te exspectat domi.

Digitized by Google

CTESIPHO.

Hem.

SYRUS.

Quid est?

CTESIPHO.

Quid sit? illius opera, Syre, nunc vivo. festivom caput!
Qui omnia sibi post putarit esse præ meo commodo;
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in se transtulit.
Nihil pote supra. sed quisnam? foris crepuit.

SYRUS.

Mane, mane, ipse exit foras.

SCENA IV.

ÆSCHINUS, SANNIO, CTESIPHO, SYRUS.

ÆSCHINUS.

UBi ille est sacrilegus?

SANNIO.

Men' quærit? num quidnam effert? occidi:
Nihil video.

ÆSCHINUS.

Ehem! opportune, te ipsum quærito: quid fit, Ctesipho?
In tuto est omnis res: omitte vero tristitiam tuam.

Digitized by Google

CTESIPHO.

Ego illam hercle vero omitto, qui quidem te habeam fratrem, o mi Æschine!
O mi germane! ah vereor coram in os te laudare amplius,
Ne id assentandi magis, quam quo habeam gratum, facere existumes.

ÆSCHINUS.

Age inepte; quasi nunc non (14) norimus nos inter nos, Ctesipho.
Hoc mihi dolet, nos pene sero scisse; & pene in eum locum
Rediisse, (15) ut si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.

CTESIPHO.

Pudebat.

ÆSCHINUS.

Ah, stultitia est istæc, non pudor, tam ob parvolam
Rem pene e patria: turpe dictu. Deos quæso ut istæc prohibeant.

CTESIPHO.

Peccavi.

ÆSCHINUS.

Quid ait tandem nobis Sannio?

SYRUS.

Jam mitis est.

ÆSCHI-

ÆSCHINUS.

Ego ad forum ibo (16), ut hunc abſolvam. tu intro ad illam, Cteſipho.

SANNIO.

Syre, inſta.

SYRUS.

Eamus: namque hic properat in Cyprum.

SANNIO.

Ne tam quidem (17):
Quamvis etiam maneo otioſus hìc.

SYRUS.

Reddetur, ne time.

SANNIO.

At ut omne reddat.

SYRUS.

Omne reddet, tace modo, ac ſequere hac.

SANNIO.

Sequor.

CTESIPHO.

Heus heus Syre.

SYRUS.

Hem quid eſt?

CTESIPHO.

Obſecro hercle, hominem iſtum impuriſſimum
Quamprimum abſolvitote; ne, ſi magis irritatus ſiet,
Aliqua ad patrem hoc permanet, atque ego tum perpetuo perierim.

SYRUS.

Non fiet. bono animo es. tu cum illa te intus oblecta interim,
Et lectulos jube sterni nobis, & parari cætera.
Egj oam transacta re convortam me domum cum obsonio.

CTESIPHO.

Ita quæso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

Digitized by Google

ACTUS III.

SCENA I.

SOSTRATA, CANTHARA.

SOSTRATA.

OBsecro, mea tu nutrix, quid nunc fiet?

CANTHARA.

Quid fiet rogas?
Recte ædepol spero.

SOSTRATA.

Modo dolores, mea tu, occipiunt primulum.

CANTHARA.

Jam nunc times, quasi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris?

SOSTRATA.

Miseram me! neminem habeo: solæ sumus: Geta (1) autem hìc non adest;
Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Æschinum.

CANTHARA.

Pol is quidem jam hìc aderit. nam nunquam unum intermittit diem,
Quin semper veniat.

SOSTRATA.

Solus mearum miseriarum est remedium.

CANTHARA.

E re nata (2) melius fieri haud potuit, quam factum est, hera:
Oblatum quando vitium est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere, tali animo, natum ex tanta familia.

SOSTRATA.

Ita pol est, ut dicis: salvus nobis, deos quæso, ut siet.

SCENA II.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

GETA.

Nunc illud est (3), quod si omnes omnia sua consilia conferant,
Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant,
Quod mihique, heræque, filiæque herili est. væ misero mihi!
Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest:
Vis, egestas (4), injustitia, solitudo, infamia.

Digitized by Google

Hoccine seclum? o scelera! o genera sacrilega! o hominem impium!

SOSTRATA.

Me miseram! quidnam est, quod sic video timidum & properantem Getam?

GETA.

Quem neque fides, neque jusjurandum, neque ulla misericordia
Repressit, neque reflexit, neque quod partus instabat prope,
Cui miseræ indigne per vim vitium obtulerat.

SOSTRATA.

Non intelligo
Satis, quæ loquatur.

CANTHARA.

Propius, obsecro, accedamus, Sostrata.

GETA.

Ah!
Me miserum! vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.
Nihil est, quod malim, quam totam familiam dari mihi obviam,
Ut iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus:

Tum autem Syrum impulsorem, vah! quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium arriperem, capite primum in terram statuerem;
Ut cerebro dispergat viam:
Adolescenti ipsi oculos eriperem, post hæc præcipitem darem;
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.
Sed cesso hoc malo heram impertiri propere?

SOSTRATA.

Revocemus. Geta.

GETA.

Hem.
Quisquis es, sine me.

SOSTRATA.

Ego sum Sostrata.

GETA.

Ubi ea est? te ipsam quærito,
Te exspecto. oppido opportune te obtulisti mihi obviam,
Hera.

SOSTRATA.

Quid est? quid trepidas?

GETA.

Hei mihi.

SOSTRATA.

Quid festinas, mi Geta?

Animam recipe.

GETA.

Prorſu'.

SOSTRATA.

Quid iſtuc prorſus ergo eſt?

GETA.

Periimus.

Actum eſt.

SOSTRATA.

Obſecro te, quid ſit (5).

GETA.

Jam.

SOSTRATA.

Quid jam, Geta?

GETA.

Æſchinus.

SOSTRATA.

Quid ergo is?

GETA.

Alienu' eſt ab noſtra familia.

SOSTRATA.

Hem,

Perii: quare?

GETA.

Amare occepit aliam.

SOSTRATA.

Væ miſeræ mihi.

GETA.

Neque id occulte fert: a lenone ipsus eripuit palam.

SOSTRATA.

Satin' hoc certum?

GETA.

Certum: hisce oculis egomet vidi, Sostrata.

SOSTRATA.

Ah,
Me miseram! quid credas jam? aut cui credas? nostrumne Æschinum,
Nostram vitam omnium, in quo nostræ spes opesque omnes sitæ erant;
Qui sine hac jurabat se unum nunquam victurum diem,
Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat patris,
Ita obsecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere.

GETA.

Hera, lacrumas mitte; ac potius, quod ad hanc rem opus est, porro prospice;
Patiamurne, an narremus cuipiam?

CANTHARA.

Au, au mi homo, sanun'es?
An hoc proferendum tibi usquam esse videtur?

GETA.

Mihi quidem non placet.
Jam primum, illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat.

Digitized by Google

Nunc si hoc palam proferimus, ille inficias ibit, sat scio;
Tua fama, & gnatæ vita in dubium veniet: tum si maxime
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito est opus.

SOSTRATA.

Ah minime gentium:
Non faciam.

GETA.

Quid agis?

SOSTRATA.

Proferam.

GETA.

Hem, mea Sostrata, vide quam rem agas.

SOSTRATA.

Pejore res loco non potest esse, quam in quo nunc sita est.
Primum indotata est: tum præterea, quæ secunda ei dos erat,
Periit: pro virgine dari nuptum non potest. hoc reliquum est,
Si inficias ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat.
Postremo, quando ego conscia mi sum, a me culpam hanc procul esse, nec
Pretium, neque rem ullam intercesse, illa aut me indignam; experiar, Geta.

Digitized by Google

GETA.

Quid istuc? accedo, ut melius dicas (6).

SOSTRATA.

Tu, quantum potes,
Abi, atque Hegioni cognato hujus rem omnem narrato ordine:
Nam is nostro Simulo (7) fuit summus, & nos coluit maxume.

GETA.

Nam hercle alius nemo respicit nos.

SOSTRATA.

Propera tu, mea Canthara,
Curre, obstetricem arcesse, ut, cum opus sit, ne in mora nobis siet.

SCENA III.

DEMEA, SYRUS.

DEMEA.

DIsperii, Ctesiphonem audivi filium
Una affuisse in raptione cum Æschino.
Id misero restat mihi mali, si illum potest,
Qui alicujus rei est (8), etiam eum ad nequitiem abducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquo. persuasit ille impurus, sat scio.

Digitized by Google

Sed eccum ire Syrum video. hinc scibo jam, ubi siet.
Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit
Eum quæritare, nunquam dicet carnufex.
Non ostendam id me velle.

SYRUS.

Omnem rem modo seni (9),
Quo pacto haberet, enarramus ordine.
Nil quidquam vidi lætius.

DEMEA.

Pro Jupiter,
Hominis stultitiam!

SYRUS.

Collaudavit filium:
Mihi, qui id dedissem consilium, egit gratias.

DEMEA.

Disrumpor.

SYRUS.

Argentum adnumeravit illico:
Dedit præterea in sumptum dimidium minæ:
Id distributum sane est ex sententia.

DEMEA.

Hem,
Huic mandes, si quid recte curatum velis.

SYRUS.

Hem Demea, haud aspexeram te: quid agitur?

DEMEA.

Quid agatur? vostram nequeo mirari satis

Digitized by Google

Rationem.

SYRUS.

Est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
Absurda. pisces cæteros purga, Dromo:
Congrum istum maxumum in aqua sinito ludere
Paullisper: ubi ego venero, exossabitur;
Prius nolo.

DEMEA.

Hæccine flagitia (10)?

SYRUS.

Mihi quidem non placent:
Et clamo sæpe. Salsamenta hæc, Stephanio,
Fac macerentur pulcre.

DEMEA.

Dii vostram fidem.
Utrum studione id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? væ misero mihi,
Videre videor jam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquo militatum.

SYRUS.

O Demea,
Istuc est sapere (11), *non quod ante pedes modo est*
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt,
Prospicere.

DEMEA.

Quid? istæc jam penes vos psaltria est?

Digitized by Google

SYRUS.

Ellam intus (12).

DEMEA.

Eho, an domi est habiturus?

SYRUS.

Credo, ut est
Dementia.

DEMEA.

Hæccine fieri?

SYRUS.

Inepta lenitas
Patris, & facilitas prava.

DEMEA.

Fratris me quidem
Pudet, pigetque.

SYRUS.

Nimium inter vos, Demea, ac
Non, quia ades præsens, dico hoc, pernimium interest.
Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es:
Ille somnium. sineres vero illum tu tuum
Facere hæc?

DEMEA.

Sinerem illum? an non sex totis mensibus
Prius olfecissem, quam ille quidquam cœperit?

SYRUS.

Vigilantiam tuam tu mihi narras?

Digitized by Google

DEMEA.

Sic siet
Modo, ut nunc est.

SYRUS.

Ut quisque suum volt esse, ita est.

DEMEA.

Quid eum? vidistin' hodie?

SYRUS.

Tuum ne filium?
(Abigam hunc rus) jam dudum aliquid ruri agere arbitror.

DEMEA.

Sati'scis ibi esse?

SYRUS.

Oh, qui egomet produxi.

DEMEA.

Optume est.
Metui, ne hæreret hìc.

SYRUS.

Atque iratum admodum.

DEMEA.

Quid autem?

SYRUS.

Adortus jurgio fratrem apud forum
De psaltria istac.

DEMEA.

Ain' vero?

Digitized by Google

SYRUS.

Vah, nil reticuit:
Nam ut numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improviso: cœpit clamare, o Æschine,
Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere
Indigna genere nostro?

DEMEA.

Oh, lacrumo gaudio.

SYRUS.

Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.

DEMEA.

Salvos sit: spero, est similis majorum suûm.

SYRUS.

Hui!

DEMEA.

Syre, præceptorum plenus istorum ille.

SYRUS.

Phy,
Domi habuit, unde disceret.

DEMEA.

Fit sedulo:
Nil prætermitto: consuefacio: denique
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.
Hoc facito.

SYRUS.

Recte sane.

DEMEA.

Hoc fugito.

SYRUS.

Callide.

DEMEA.

Hoc laudi est.

SYRUS.

Istæc res est.

DEMEA.

Hoc vitio datur.

SYRUS.

Probissume.

DEMEA.

Porro autem.

SYRUS.

Non hercle otium est
Nunc mihi auscultandi; pisces ex sententia
Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur, cautio est.
Nam id nobis tam flagitium est, quam illa, Demea,
Non facere vobis, quæ modo dixti: & quod queo,
Conservis ad eundem istunc præcipio modum.
Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum:
Illud recte, iterum sic memento: sedulo
Moneo, quæ possum, pro mea sapientia:
Postremo, tanquam in speculum, in patinas, Demea,
Inspicere jubeo, & moneo quid facto usu'sit.
Inepta hæc esse, nos quæ facimus (13), sentio.

Ve-

Verum quid facias? *ut homo est, ita morem geras.*
Nunquid vis?

DEMEA.

Mentem vobis meliorem dari.

SYRUS.

Tu rus hinc abis?

DEMEA.

Recta.

SYRUS.

Nam quid tu hìc agas,
Ubi, si quid bene præcipias, nemo obtemperet?

DEMEA.

Ego vero hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,
Rus abiit; illum curo unum: ille ad me attinet:
Quando ita volt frater, de istoc ipse viderit.
Sed quis illic est, quem video procul? estne hic Hegio
Tribulis noster? si satis cerno, is hercle est. vah,
Homo amicu'nobis jam inde a puero. Dii boni;
Næ illius modi jam magna nobis civium
Penuria est: antiqua homo virtute ac fide.
Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publicè.
Quam gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Restare video: vah! vivere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hìc, ut salutem, & conloquar.

SCENA IV.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

HEGIO.

PRo dii immortales! facinus indignum, Geta.
Quid narras?

GETA.

Sic est factum.

HEGIO.

Ex illan' familia
Tam illiberale facinus esse ortum? o Æschine,
Pol haud paternum istuc dedisti.

DEMEA.

Videlicet
De Psaltria hac audivit: id illi nunc dolet
Alieno: pater is nihili pendit. hei mihi!
Utinam hic prope adesset alicubi, atque audiret hæc!

HEGIO.

Ni facient, quæ illos æquom est, haud sic auferent.

GETA.

In te spes omnis, Hegio, nobis sita est:
Te solum habemus: tu es patronus, tu parens:
Ille (14) tibi moriens nos commendavit senex.
Si deseris tu, periimus.

HEGIO.

Cave dixeris:
Neque faciam, neque me satis pie posse arbitror.

DEMEA.

Adibo. salvere Hegionem plurimum
Jubeo.

HEGIO.

Oh! te quærebam ipsum. salve Demea.

DEMEA.

Quid autem?

HEGIO.

Major filius tuus Æschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,
Neque liberalis functus officium est viri.

DEMEA.

Quid istuc?

HEGIO.

Nostrum amicum noras Simulum, atque
Æqualem?

DEMEA.

Quidni?

HEGIO.

Filiam ejus virginem
Vitiavit.

DEMEA.

Hem.

HEGIO.

Mane; nondum audisti, Demea,
Quod est gravissimum.

DEMEA.

An quid est etiam amplius?

HEGIO.

Vero amplius: nam hoc quidem ferundum aliquo modo est.
Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia:
Humanum est: ubi scit factum, ad matrem virginis
Venit ipsus ultro, lacrumans, orans, obsecrans,
Fidem dans, jurans se illam ducturum domum.
Ignotum est, tacitum est, creditum est. Virgo ex eo
Compressu gravida facta est. mensi' hic decimus est (15).
Ille bonus vir nobis Psaltriam, si diis placet,
Paravit, quicum vivat; illam deserit.

DEMEA.

Pro certon' tu istæc dicis?

HEGIO.

Mater virginis
In medio est, ipsa virgo, res ipsa: hic Geta
Præterea, ut captus est servorum (16), non malus,
Neque iners, alit illas; solus omnem familiam
Sustentat. hunc abduce, vinci, quære rem.

GETA.

Imo hercle extorque, nisi ita factum est, Demea.
Postremo non negabit: coram ipsum cedo.

DEMEA.

Pudet: nec, quid agam, neque quid huic respondeam,
Scio.

PAMPHILA.

Miseram me, differor doloribus.
Juno Lucina, fer opem, serva me obsecro.

HEGIO.

Hem!
Numnam illa quæso parturit?

GETA.

Certe, Hegio.

HEGIO.

Hem!
Illæc fidem nunc vostram implorat, Demea.
Quod vos jus cogit, id voluntate impetret.
Hæc primum ut fiant, deos quæso, ut vobis decet:
Sin aliter animus voster est, ego, Demea,
Summa vi defendam hanc, atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: una a pueris parvoli
Sumus educti: una semper militiæ, & domi
Fuimus: paupertatem una pertulimus gravem.
Quapropter nitar, faciam, experiar; denique
Animam relinquam potius, quam illas deseram.
Quid mihi respondes?

DEMEA.

Fratrem conveniam, Hegio:
Is, quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.

Digitized by Google

HEGIO.

Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites,
Quam vos facillime agitis, quam estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxume vos æquo animo æqua noscere
Oportet, si vos voltis perhiberi probos.

DEMEA.

Redito, fient, quæ fieri æquom est, omnia.

HEGIO.

Decet te facere: Geta, duc me intro ad Sostratam.

DEMEA.

Non me indicente (17) hæc fiunt: utinam hoc sit modo
Defunctum. verum nimia illæc licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum:
Ibo, requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

SCENA V.

HEGIO.

Bono animo (18) fac sis, Sostrata, & istam,
quam potes,
Fac consolere. ego Mitionem, si apud forum est,
Conveniam, atque, ut res gesta est, narrabo ordine.
Si est, ut facturus officium siet suum,
Faciat: sin aliter de hac re ejus sententia est,
Respondeat mi, ut, quid agam, quamprimum sciam.

Digitized by Google

ACTUS IV.

SCENA I.

CTESIPHO, SYRUS.

CTESIPHO.

AIn' patrem hinc abiisse rus?

SYRUS.

Jam dudum.

CTESIPHO.

Dic sodes.

SYRUS.

Apud
Villam est. nunc cum maxume (1) operis aliquid
facere credo.

CTESIPHO.

Utinam quidem.
Quod cum salute eju' fiat, ita se defatigarit velim,
Ut triduo hoc perpetuo e lecto prorsus nequeat surgere.

SYRUS.

Ita fiat, & istoc si quid potis est (2) rectius.

CTESIPHO.

Ita: nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, ut cœpi, cupio in lætitia degere:

Et illud rus nulla alia caussa tam male odi, nisi quia prope est.
Quod si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quam huc revorti posset iterum.
Nunc, ubi me illic non videbit, jam huc recurret, sat scio:
Rogitabit me, ubi fuerim: quem ego hodie toto non vidi die.
Quid dicam?

SYRUS.

Nihilne in mentem?

CTESIPHO.

Nunquam quidquam.

SYRUS.

Tanto nequior.
Cliens, amicus, hospes nemo est vobis?

CTESIPHO.

Sunt, quid postea?

SYRUS.

Hisce opera ut data sit.

CTESIPHO.

Quæ non data sit? non potest fieri.

SYRUS.

Potest.

CTESIPHO.

Interdiu: sed si hìc pernocto, caussæ quid dicam, Syre?

SYRUS.

Vah! quam vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari.
Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulcre calleo.
Cum fervet maxume, tam placidum quam ovem reddo.

CTESIPHO.

Quo modo?

SYRUS.

Laudarier te audit libenter. facio te apud illum deum:
Virtutes narro.

CTESIPHO.

Meas?

SYRUS.

Tuas: homini illico lacrumæ cadunt,
Quasi puero, gaudio. hem tibi autem.

CTESIPHO.

Quidnam est?

SYRUS.

Lupus in fabula.

CTESIPHO.

Pater adest?

SYRUS.

Ipsu' st.

CTESIPHO.

Syre, quid agimus?

SYRUS.

Fuge modo intro. ego videro.

Digitized by Google

CTESIPHO.

Si quid rogabit, nusquam tu me: audistin'?

SYRUS.

Potin' ut desinas?

SCENA II.

DEMEA, CTESIPHO, SYRUS.

DEMEA.

NÆ ego homo sum infelix. primum fratrem nusquam invenio gentium:
Præterea autem, dum illum quæro, a villa mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec quid agam, scio.

CTESIPHO.

Syre.

SYRUS.

Quid ais?

CTESIPHO.

Men' quærit?

SYRUS.

Verum.

CTESIPHO.

Perii.

SYRUS.

Quin tu animo bono es.

Digitized by Google

DEMEA.

Quid hoc, malum, infelicitatis? nequeo satis decernere:
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miseriis:
Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia:
Primus porro obnuncio. ægre solus, si quid fit, fero.

SYRUS.

Rideo hunc: primum ait se scire: is solus nescit omnia.

DEMEA.

Nunc redeo; si forte frater redierit, viso.

CTESIPHO.

Syre,
Obsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat.

SYRUS.

Etiam taces?
Eho cavebo.

CTESIPHO.

Nunquam hercle hodie ego istuc committam tibi:
Nam me jam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutissimum est.

SYRUS.

Age, tamen ego hunc amovebo.

DEMEA.

Sed eccum sceleratum Syrum.

SYRUS.

Non hercle hìc quidem (3) durare quisquam, si sic sit, potest.
Scire equidem volo, quot mihi sint domini. quæ hæc est miseria?

DEMEA.

Quid

Ille gannit? quid volt? quid ais, bone vir? hem, est frater domi?

SYRUS.

Quid, malum, bone vir, mihi narras? equidem perii.

DEMEA.

Quid tibi est?

SYRUS.

Rogitas? Ctesipho me pugnis miserum, & istam Psaltriam
Usque occidit.

DEMEA.

Hem, quid narras?

SYRUS.

Hem, vide ut discidit labrum.

DEMEA.

Quamobrem?

SYRUS.

Me impulsore hanc emptam esse ait.

DEMEA.

Non tu eum rus hinc modo
Produxe ajebas?

SYRUS.

Factum. verum post venit insaniens:
Nihil pepercit. non puduisse verberare hominem senem,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis?

Digitized by Google

DEMEA.

Laudo, Ctesipho: patrissas; abi, virum te judico.

SYRUS.

Laudas? næ ille continebit posthac, si sapiet, manus.

DEMEA.

Fortiter.

SYRUS.

Perquam, quia miseram mulierem, & me servolum,
Qui referire non audebam, vicit: hui, perfortiter!

DEMEA.

Non potuit melius: idem, quod ego, sensit, te esse huic rei caput.
Sed estne frater intus?

SYRUS.

Non est.

DEMEA.

Ubi illum quæram, cogito.

SYRUS.

Scio ubi sit; verum hodie nunquam monstrabo.

DEMEA.

Hem quid ais?

SYRUS.

Ita.

DEMEA.

Diminuetur tibi quidem jam cerebrum.

SYRUS.

At nomen nescio

llius hominis, sed locum novi ubi sit.

DEMEA.

Dic ergo locum.

SYRUS.

Nostin' porticum (4), apud macellum, hanc deorsum?

DEMEA.

Quidni noverim?

SYRUS.

Præterito hac recta platea sursum. ubi eo veneris,
Clivos deorsum vorsus est: hac præcipitato. postea
Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum propter est.

DEMEA.

Quonam?

SYRUS.

Illic ubi etiam caprificu' magna est: nostin'?

DEMEA.

Novi.

SYRUS.

Hac pergito.

DEMEA.

Id quidem angiportum non est pervium.

SYRUS.

Verum hercle. vah!
Censen' hominem me esse? erravi. in porticum rursum redi.
Sane hac multo propius ibis, & minor est erratio.
Scin' Cratini hujus ditis ædes?

Digitized by Google

DEMEA.

Scio.

SYRUS.

Ubi eas præterieris,

Ad sinistram hac recta platea; ubi ad Dianæ veneris,

Ito ad dextram; prius, quam ad portam venias, apud ipsum lacum

Est pistrilla, & exadvorsum est fabrica. ibi est.

DEMEA.

Quid ibi facit?

SYRUS.

Lectulos in sole (5) ilignis pedibus faciundos dedit.

DEMEA.

Ubi potetis vos? bene sane. sed cesso ad eum pergere?

SYRUS.

I sane: ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicernium (6).

Æschinus odiose cessat: prandium corrumpitur:

Ctesipho autem in amore est totus. ego jam prospiciam mihi.

Nam jam adibo, atque unumquodque, quod quidem erit bellissimum,

Carpam, & cyathos sorbillans paullatim hunc producam diem.

Digitized by Google

SCENA III.

MITIO, HEGIO.

MITIO.

EGo in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere, Hegio:
Meum officium facio; quod peccatum a nobis ortum est, corrigo.
Nisi si in illo me credidisti esse hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri injuriam, ultro si, quam fecere, ipsi expostulant,
Et ultro accusant. id quia non est a me factum, agi' gratias?

HEGIO.

Ah, minime: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.
Sed quæso, ut una mecum ad matrem virginis eas, Mitio,
Atque istæc eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri:
Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse, & illam Psaltriam.

MITIO.

Si ita æquom censes, aut si ita opus est facto, eamus.

HEGIO.

Bene facis:
Nam

Nam & illi animum jam relevabis, quæ dolore, ac miseria
Tabescit; & tuo officio fueris functus. sed si aliter putas,
Egomet narrabo, quæ mihi dixit.

MITIO.

Imo ego ibo.

HEGIO.

Benefacis:
Omnes, quibu' res sunt minu' secundæ, magi' sunt nescio quo modo
Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.
Quapropter te ipsum purgare ipsis coram, placabilius est.

MITIO.

Et recte, & verum dicis.

HEGIO.

Sequere me ergo hac intro.

MITIO.

Maxume.

SCENA IV.

ÆSCHINUS.

Discrucior animi. hoccine de improviso mali mihi objici
Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum siet?
Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit: pectore
Consistere nihil consilii quicquam potest. Vah! quo modo
Me ex hac turba expediam? tanta nunc suspicio de me incidit,
Neque ea immerito. Sostrata credit, mihi me emisse hanc Psaltriam:
Anus (7) indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte ea ad obstetricem missà erat, ubi eam vidi, illico
Accedo, rogito, Pamphila quid agat, jam partus adsiet,
Eo ne obstetricem arcessat? illa exclamat: abi, abi jam, Æschine,
Satis diu dedisti verba: sat adhuc tua nos frustrata est fides.
Hem, quid istuc obsecro, inquam, est? valeas, habeas illam, quæ placet.
Sensi illico id illas suspicari: sed me repressi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palam.

Digitized by Google

Nunc quid faciam? dicamne fratris esse hanc? quod minime est opus
Usquam efferri. age. mitto: fieri potis est, uti ne qua exeat.
Ipsum id metuo uti credant: tot concurrunt verisimilia.
Egomet rapui: ipse egomet solvi argentum: ad me abducta est domum.
Hæc adeo mea culpa fateor fieri. non me hanc rem (8) patri, ut ut
Erat gesta, indicasse? exorassem, ut eam ducerem domum.
Cessatum est usque adhuc: nunc porro, Æschine, expergiscere.
Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem me: accedam ad fores.
Perii. horresco semper, ubi fores pultare hasce occipio miser.
Heus, heus. Æschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium.
Prodit nescio quis: concedam huc.

SCENA V.

MITIO, ÆSCHINUS.

MITIO.

ITa, uti dixi, Sostrata,
Facite: ego Æschinum conveniam; ut, quo modo acta hæc sunt, sciat.
Sed quis ostium hoc pultavit?

ÆSCHINUS.

Pater hercle est: perii.

MITIO.

Æschine.

ÆSCHINUS.

Quid huic hìc negoti est?

MITIO.

Tune has pepulisti fores? tacet.
Cur hunc aliquantisper non ludo? melius est:
Quandoquidem hoc nunquam mihi ipse voluit credere.
Nil mihi respondes?

ÆSCHINUS.

Non equidem istas, quod sciam.

MITIO.

Ita? nam mirabar, quid hìc negoti esset tibi.
Erubuit: Salva res est.

Digitized by Google

ÆSCHINUS.

Dic sodes pater,
Tibi vero quid istic est rei?

MITIO.

Nihil mihi quidem.
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc advocatum sibi.

ÆSCHINUS.

Quid?

MITIO.

Ego dicam tibi.
Habitant hic quædam mulieres pauperculæ:
Opinor eas non nosse te, & certo scio:
Neque enim diu huc commigrarunt.

ÆSCHINUS.

Quid tum postea?

MITIO.

Virgo est cum matre.

ÆSCHINUS.

Perge.

MITIO.

Hæc virgo orba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proxumus:
Huic leges cogunt nubere (9) hanc.

ÆSCHINUS.

Perii.

MITIO.

Quid est?

ÆSCHINUS.

Nihil: recte: perge.

MITIO.

Is venit, ut secum avehat:
Nam habitat Mileti.

ÆSCHINUS.

Hem, virginem ut secum avehat?

MITIO.

Sic est.

ÆSCHINUS.

Miletum usque, obsecro?

MITIO.

Ita.

ÆSCHINUS.

Animo male est.
Quid ipsæ? quid ajunt?

MITIO.

Quid illas censes? nihil enim.
Commenta mater est, esse ex alio viro
Nescio quo, puerum natum, neque eum nominat:
Priorem esse illum, non oportere huic dari.

ÆSCHINUS.

Eho nonne hæc justa tibi videntur postea?

MITIO.

Non.

Digitized by Google

ÆSCHINUS.

Obsecro non? an illam hinc abducat, pater?

MITIO.

Quidni illam abducat?

ÆSCHINUS.

Factum a vobis duriter,
Immisericorditerque, atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis aperte, illiberaliter.

MITIO.

Quam ob rem?

ÆSCHINUS.

Rogas me? quid illi tandem creditis
Fore animi misero, qui illi consuevit (10) prius,
(Qui infelix, haud scio, an illam misere nunc amat)
Cum hanc sibi videbit præsens præsenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater!

MITIO.

Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?
Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?
Cur duxit alienam?

ÆSCHINUS.

An sedere oportuit
Domi virginem tam grandem, dum cognatus huc
Illinc veniret, exspectantem? hæc, mi pater,
Te dicere æquom fuit, & id defendere.

MITIO.

Ridicule. advorsum ne illum caussam dicerem,

Cui veneram advocatus? sed quid, Æschine,
Nostra? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid est?
Quid lacrumas?

ÆSCHINUS.

Pater, obsecro, ausculta.

MITIO.

Æschine, audivi omnia,
Et scio: nam amo te: quo magis, quæ agi', curæ sunt mihi.

ÆSCHINUS.

Ita velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater,
Ut me hoc delictum admisisse in me, id mihi vehementer dolet,
Et me tui pudet.

MITIO.

Credo hercle: nam ingenium novi tuum
Liberale: sed vereor ne indiligens nimium sies.
In qua civitate (11) tandem te arbitrare vivere?
Virginem vitiasti, quam te jus non fuerat tangere.
Jam id peccatum primum magnum; magnum, at humanum tamen.
Fecere alii sæpe, item boni. at postquam evenit, cedo,
Nunquid circumspexti? aut nunquid tute prospexti tibi,
Quid fieret? qua fieret? si te ipsum mihi puduit dicere,
Qua resciscerem? hæc dum dubitas, menses abierunt decem.

Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.

Quid? credebas dormienti hæc tibi confecturos Deos?

Et sine tua opera illam in cubiculum iri deductum domum?

Nolim cæterarum rerum te socordem eodem modo.

Bono animo es, duces uxorem hanc.

ÆSCHINUS.

Hem!

MITIO.

Bono animo es, inquam.

ÆSCHINUS.

Pater,

Obsecro, num ludis tu nunc me?

MITIO.

Ego te? quamobrem?

ÆSCHINUS.

Nescio:

Nisi, quia tam misere hoc esse cupio verum, eo vereor magis.

MITIO.

Abi domum, ac Deos comprecare, ut uxorem arcessas: abi.

ÆSCHINUS.

Quid? jam uxorem?

MITIO.

Jam.

ÆSCHINUS.

Jam?

MITIO.

Jam quantum potes.

ÆSCHINUS.

Di me, pater,
Omnes oderint, ni magi' te, quam oculos nunc amo meos.

MITIO.

Quid? quam illam?

ÆSCHINUS.

Æque.

MITIO.

Perbenigne.

ÆSCHINUS.

Quid? ille ubi est Milesius?

MITIO.

Abiit, periit, navem ascendit. sed cur cessas?

ÆSCHINUS.

Abi pater:
Tu potius Deos comprecare; nam tibi eos, certo scio,
Quo vir melior multo es, quam ego sum, obtemperaturos magis.

MITIO.

Ego eo intro, ut, quæ opu'sunt, parentur: fac tu, ut dixi, si sapis.

Digitized by Google

ÆSCHINUS.

Quid hoc negoti? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?
Si frater, aut sodalis esset, qui magi' morem gereret?
Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est? Hem!
Itaque adeo magnam mi injecit sua commoditate curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit: sciens cavebo.
Sed cesso ire intro, ne mora meis nuptiis egomet siem?

SCENA VI.

DEMEA.

DEfessus sum ambulando. ut, Syre, te cum tua
Monstratione magnus perdat Jupiter.
Perreptavi usque omne oppidum, ad portam, ad lacum;
Quo non? neque fabrica ulla erat, neque fratrem homo
Vidisse se ajebat quisquam. Nunc vero domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

Digitized by Google

SCENA VII.

MITIO, DEMEA.

MITIO.

IBo, illis dicam (12) nullam esse in nobis moram.

DEMEA.

Sed eccum ipsum. te jam dudum quæro, Mitio.

MITIO.

Quidnam?

DEMEA.

Fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adolescentis.

MITIO.

Ecce autem.

DEMEA.

Nova;
Capitalia.

MITIO.

Ohe, jam.

DEMEA.

Nescis, qui vir sit.

MITIO.

Scio.

DEMEA.

O stulte, tu de Psaltria me somnias

Digitized by Google

Agere. hoc peccatum in virginem est civem.

MITIO.

Scio.

DEMEA.

Eho, scis, & patere?

MITIO.

Quidni patiar?

DEMEA.

Dic mihi,

Non clamas? non insanis?

MITIO.

Non. malim quidem (13).

DEMEA.

Puer natus est.

MITIO.

Dii bene vortant.

DEMEA.

Virgo nihil habet.

MITIO.

Audivi.

DEMEA.

Et ducenda indotata est?

MITIO.

Scilicet.

DEMEA.

Quid nunc futurum est?

Digitized by Google

MITIO.

Id enim, quod res ipsa fert.
Illinc huc transferetur virgo.

DEMEA.

O Jupiter!
Istoccine pacto oportet?

MITIO.

Quid faciam amplius?

DEMEA.

Quid facias? si non ipsa re tibi istuc dolet,
Simulare certe est hominis.

MITIO.

Quin jam virginem
Despondi; res composita est; fiunt nuptiæ:
Dempsi metum omnem. hæc magis sunt hominis.

DEMEA.

Cæterum
Placet tibi factum, Mitio?

MITIO.

Non, si queam
Mutare: nunc, cum non queo, æquo animo fero.
Ita vita est hominum, quasi, cum ludas tesseris;
Si illud, quod maxume opus est jactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.

DEMEA.

Corrector! nempe tua arte viginti minæ
Pro Psaltria periere: quæ quantum potest,

Aliquo abjicienda est; si non pretio, at gratiis.

MITIO.

Neque est, neque illam sane studeo vendere.

DEMEA.

Quid igitur facies?

MITIO.

Domi erit.

DEMEA.

Pro Divûm fidem!

Meretrix, & materfamilias una in domo?

MITIO.

Cur non?

DEMEA.

Sanumne te credis esse?

MITIO.

Equidem arbitror.

DEMEA.

Ita me Dii ament, ut video ego tuam ineptiam;
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.

MITIO.

Cur non?

DEMEA.

Et nova nupta eadem hæc discet?

MITIO.

Scilicet.

DEMEA.

Tu inter eas restim ductans (14) saltabis.

Digitized by Google

MITIO.

Probe.

DEMEA.

Probe?

MITIO.

Et tu nobiscum una, si opus sit.

DEMEA.

Hei mihi!

Non te hæc pudent?

MITIO.

Jam vero omitte, Demea,
Tuam istanc iracundiam, atque ita, uti decet,
Hilarum ac lubentem fac te gnati in nuptiis.
Ego hos conveniam. post huc redeo.

DEMEA.

O Jupiter!
Hanccine vitam? hoscine mores? hanc dementiam?
Uxor sine dote veniet: intus Psaltria est:
Domu'sumptuosa: adolescens luxu perditus:
Senex delirans. ipsa, si cupiat, Salus (15)
Servare prorsus non potest hanc familiam.

ACTUS

ACTUS V.

SCENA I.

SYRUS, DEMEA.

SYRUS.

Ædepol, Syrisce (1), te curasti molliter,
Lauteque munus administrasti tuum.
Abi. Sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est.

DEMEA.

Illud sis vide
Exemplum disciplinæ.

SYRUS.

Ecce autem hìc adest
Senex noster. Quid fit? quid tu es tristis?

DEMEA.

Ohe scelus!

SYRUS.

Ohe, jam tu verba fundis hìc sapientia?

DEMEA.

Tun'? si meus esses.

SYRUS.

Dis quidem esses, Demea,

Digitized by Google

Ac tuam rem constabilisses.

DEMEA.

Exemplum omnibus

Curarem ut esses.

SYRUS.

Quamobrem? quid feci?

DEMEA.

Rogas?

In ipsa turba, atque in peccato maxumo,
Quod vix sedatum satis est, potasti, scelus,
Quasi re bene gesta.

SYRUS.

Sane nollem huc exitum.

SCENA II.

DROMO, SYRUS, DEMEA.

DROMO.

HEus Syre, rogat te Ctesipho, ut redeas (2).

SYRUS.

Abi.

DEMEA.

Quid Ctesiphonem hic narrat?

SYRUS.

Nihil.

Digitized by Google

DEMEA.

Eho! carnufex,

Est Ctesipho intus?

SYRUS.

Non est.

DEMEA.

Cur hic nominat?

SYRUS.

Est alius quidam parasitaster parvolus.
Nostin'?

DEMEA.

Jam scibo.

SYRUS.

Quid agis? quo abis?

DEMEA.

Mitte me.

SYRUS.

Noli, inquam.

DEMEA.

Non manum abstines, mastigia?
An tibi jam mavis cerebrum dispergam hic?

SYRUS.

Abit.

Ædepol comessatorem haud sane commodum
Præsertim Ctesiphoni. quid ego nunc agam?
Nisi, dum hæ silescunt turbæ, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiscam hoc vini (3). sic agam.

SCENA III.

MITIO, DEMEA.

MITIO.

PArata a nobis (4) sunt, ut dixi, Sostrata,
Ubi vis. quisnam a me pepulit tam graviter fores?

DEMEA.

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem? aut querar?
O cœlum! o terra! o maria Neptuni!

MITIO.

Hem tibi,
Rescivit omnem rem: id nunc clamat scilicet:
Paratæ lites: succurrendum est.

DEMEA.

Eccum adest
Communis corruptela nostrûm liberûm.

MITIO.

Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.

DEMEA.

Repressi, redii; mitto maledicta omnia:
Rem ipsam putemus. Dictum hoc inter nos fuit,
Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum: responde.

Digitized by Google

MITIO.

Factum est, non nego.

DEMEA.

Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?
Cur emis amicam, Mitio? nam quî minus
Mihi idem jus æquom est esse, quod mecum est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.

MITIO.

Non æquom dicis, non: nam vetus verbum hoc quidem est:
Communia esse amicorum inter se omnia.

DEMEA.

Facete. nunc demum istæc nata oratio est.

MITIO.

Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.
Principio, si id te mordet, sumptum filii
Quem faciunt, quæso facito hæc tecum cogites:
Tu illos duos olim pro re tolerabas (5) tua,
Quod satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidisti scilicet
Ducturum: eandem illam rationem antiquam obtine:
Conserva, quære, parce: fac quam plurimum
Illis relinquas: gloriam tu istam obtine:
Mea, quæ præter spem evenere, utantur sine.
De summa nihil decedet: quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse. omnia si hæc voles
In animo vere cogitare, Demea,

Digitized by Google

Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam.

DEMEA.

Mitto rem (6): consuetudinem ipsorum.

MITIO.

Mane:
Scio: istuc ibam. multa in homine, Demea,
Signa insunt, ex quibu'conjectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, sæpe ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quod is, qui facit:
Quæ ego esse in illis video: ut confidam fore ita,
Ut volumus. Video sapere, intelligere, in loco
Vereri, inter se amare: scire est liberum
Ingenium, atque animum: quovis illos tu die
Reducas. At enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paullo. o noster Demea,
Ad omnia alia ætate sapimus rectius:
Solum unum hoc vitium adfert senectus hominibus,
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est:
Quod illos sat ætas acuet.

DEMEA.

Ne nimium modo
Bonæ tuæ istæ nos rationes, Mitio,
Et tuus iste animus æquus subvortat.

MITIO.

Tace,
Non fiet. mitte jam istæc: da te hodie mihi:

Digitized by Google

Exporge frontem.

DEMEA.

Scilicet, ita tempus fert.
Faciundum est; cæterum rus cras cum filio
Cum primo luce (7) ibo hinc.

MITIO.

Imo de nocte censeo:
Hodie modo hilarum fac te.

DEMEA.

Et istam Psaltriam
Una illuc mecum hinc abstraham.

MITIO.

Pugnaveris.
Eo pacto prorsum illic alligaris filium.
Modo facito, ut illam serves.

DEMEA.

Ego istuc videro: atque
Illi favillæ plena, fumi, ac pollinis
Coquendo sit faxo, & molendo: præter hæc,
Meridie ipso faciam, ut stipulam colligat:
Tam excoctam reddam, atque atram, quam carbo est.

MITIO.

Placet.
Nunc mihi videre sapere. atque equidem filium,
Tum etiam, si nolit, cogas ut cum illa una cubet.

DEMEA.

Derides? fortunatus, qui isto animo sies.

Ego sentio.

MITIO.

Ah pergisne?

DEMEA.

Jam jam desino.

MITIO.

I ergo intro, & cui rei opus est, ei hilarem hunc sumamus diem.

SCENA IV.

DEMEA.

Nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit (8),
Quin res, ætas, usus semper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat: ut illa, quæ te scire credas, nescias;
Et, quæ tibi putaris prima, in experiundo ut repudies.
Quod mi evenit nunc. Nam ego vitam duram, quam vixi usque adhuc,
Prope jam decurso spatio mitto: id quamobrem? re ipsa reperi,
Facilitate nihil esse homini melius, neque clementia. id
Esse verum, ex me, atque ex fratre cuivis facile est noscere.
Vitam ille suam semper egit in otio, in conviviis:

Digitized by Google

Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus:
Sibi vixit: sibi sumptum fecit: omnes bene dicunt, amant.
Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculentus, tenax,
Duxi uxorem. quam ibi miseriam vidi! nati filii,
Alia cura: porro autem, illis dum studeo ut quam plurimum
Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque ætatem meam:
Nunc exacta ætate, hoc fructi pro labore ab iis fero,
Odium. ille alter sine labore patria potitur commoda:
Illum amant, me fugitant: illi credunt consilia omnia:
Illum diligunt: apud illum sunt ambo: ego desertu' sum.
Illum, ut vivat, optant: meam autem mortem expectant, scilicet.
Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit suos
Paullo sumptu. miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Age, age, jam experiamur (9) porro contra, & quid ego possiem
Blande dicere, aut benigne facere, quando huc provocat.
Ego quoque a meis me amari & magni pendi postulo.
Si id fit dando atque obsequendo, non posterioreis feram.
Deerit? id mea minime refert, qui sum natu maxumus.

SCENA V.

SYRUS, DEMEA.

SYRUS.

HEus Demea, rogat frater, ne abeas longius.

DEMEA.

Quis homo? o Syre noster, salve: quid fit? quid agitur?

SYRUS.

Recte.

DEMEA.

Optume est. jam nunc hæc tria primum addidi
Præter naturam; o noster, quid fit? quid agitur?
Servom haud illiberalem præbes te, & tibi
Lubens bene faxim.

SYRUS.

Gratiam habeo.

DEMEA.

Atqui, Syre,
Hoc verum est, & ipsa re experiere propediem.

Digitized by Google

SCENA VI.

GETA, DEMEA.

GETA.

Hera, ego hinc ad hos (10) proviso, quam mox virginem
Arcessant. sed eccum Demeam. salvos sies.

DEMEA.

Oh, qui vocare?

GETA.

Geta.

DEMEA.

Geta, hominem maxumi
Pretii esse te hodie judicavi animo meo:
Nam is mihi est profecto servus spectatus satis,
Cui dominus curæ est, ita ut tibi sensi, Geta:
Et tibi ob eam rem, si quid usus venerit,
Lubens bene faxim. meditor esse affabilis,
Et bene procedit.

GETA.

Bonus es, cum hæc existumas.

DEMEA.

Paullatim plebem primulum facio meam.

Digitized by Google

SCENA VII.

ÆSCHINUS, DEMEA, SYRUS, GETA.

ÆSCHINUS.

Occidunt me quidem, dum nimi' sanctas nuptias
Student facere: in apparando consumunt diem.

DEMEA.

Quid agitur, Æschine?

ÆSCHINUS.

Hem pater mi, tu hic eras?

DEMEA.

Tuus hercle vero & animo, & natura pater,
Qui te amat plus quam hosce oculos. sed cur non domum
Uxorem arcessis?

ÆSCHINUS.

Cupio: verum hoc mihi moræ est,
Tibicina (11), & Hymenæum qui cantent.

DEMEA.

Eho,
Vin' tu huic seni auscultare?

ÆSCHINUS.

Quid?

DEMEA.

Missa hæc face,

Hymenæum, turbas, lampadas (12), tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam jube dirui
Quantum potest, hac transfer, unam fac domum:
Transduce & matrem, & familiam omnem ad nos.

ÆSCHINUS.

Placet,
Pater lepidissime.

DEMEA.

Euge, jam lepidus vocor.
Fratri ædes fient perviæ: turbam domum
Adducet; sumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam. jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo (13) viginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere?

SYRUS.

Quid ergo?

DEMEA.

Dirue
Tu illas; abi, & traduce.

GETA.

Dii tibi, Demea,
Bene faxint, cum te video nostræ familiæ
Tam ex animo factum velle.

DEMEA.

Dignos arbitror.
Tu quid ais?

ÆSCHINUS.

Sic opinor.

DEMEA.

Multo rectiu' est,
Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam.

ÆSCHINUS.

Nihil enim vidi melius, mi pater.

DEMEA.

Sic soleo; sed eccum Mitio egreditur foras.

SCENA VIII.

MITIO, DEMEA, ÆSCHINUS.

MITIO.

JUbet frater (14)? ubi is est? tun' jubes hoc, Demea?

DEMEA.

Ego vero jubeo, & hac re, & aliis omnibus
Quam maxume unam facere nos hanc familiam;
Colere, adjuvare, adjungere.

ÆSCHINUS.

Ita quæso, pater.

MITIO.

Haud aliter censeo.

DEMEA.

Imo hercle ita nobis decet.

Primum hujus uxoris est mater.

MITIO.

Quid postea?

DEMEA.

Proba & modesta.

MITIO.

Ita ajunt.

DEMEA.

Natu grandior.

MITIO.

Scio.

DEMEA.

Parere jam diu hæc per annos non potest:
Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est.

MITIO.

Quam hìc rem agit?

DEMEA.

Hanc te æquom est ducere; & te operam, ut fiat, dare.

MITIO.

Me ducere autem?

DEMEA.

Te.

MITIO.

Me?

DEMEA.

Te, inquam.

Digitized by Google

MITIO.

Ineptis.

DEMEA.

Si tu sis homo,
Hic faciat.

ÆSCHINUS.

Mi pater.

MITIO.

Quid? tu autem huic, asine, auscultas?

DEMEA.

Nihil agis:
Fieri aliter non potest.

MITIO.

Deliras.

ÆSCHINUS.

Sine te exorem, mi pater.

MITIO.

Insanis? aufer.

DEMEA.

Age, da veniam filio.

MITIO.

Sati'sanus es?
Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? idne estis auctores mihi?

ÆSCHI-

ÆSCHINUS.

Fac. promisi ego illis.

MITIO.

Promisti autem? de te (15) largitor puer.

DEMEA.

Age, quid si quid te majus oret?

MITIO.

Quasi hoc non sit maxumum.

DEMEA.

Da veniam.

ÆSCHINUS.

Ne gravere.

DEMEA.

Fac, promitte.

MITIO.

Non omittis?

ÆSCHINUS.

Non, nisi te exorem.

MITIO.

Vis hæc quidem est.

DEMEA.

Age prolixe, Mitio.

MITIO.

Etsi hoc pravum, ineptum, absurdum, atque alienum a vita mea
Videtur; si vos tantopere istuc voltis, fiat.

Digitized by Google

ÆSCHINUS.

Bene facis:

Merito te amo.

DEMEA.

Verum quid ego dicam? hoc confit, quod volo.
Quid nunc quod restat? Hegio his est cognatus proxumus,
Affinis nobis, pauper: bene nos aliquid facere illi decet.

MITIO.

Quid facere?

DEMEA.

Agelli est hìc sub urbe paullum, quod locitas foras:
Huic demus, qui fruatur.

MITIO.

Paullum id autem?

DEMEA.

Si multum, tamen
Faciundum est: pro patre huic est, bonus est, noster est, recte datur.
Postremo non meum illud verbum facio (16), quod tu, Mitio.
Bene & sapienter dixti dudum: *vitium commune omnium est*,
Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus. hanc maculam nos decet
Effugere. dictum est vere, & re ipsa fieri oportet, Mitio.

MITIO.

Quid istic? dabitur, quandoquidem hic volt.

ÆSCHINUS.

Mi pater.

DEMEA.

Nunc tu mihi germanus es pariter corpore & animo.

MITIO.

Gaudeo.

DEMEA.

Suo sibi gladio hunc jugulo.

SCENA IX.

SYRUS, DEMEA, MITIO, ÆSCHINUS.

SYRUS.

Factum est, quod jussi, Demea.

DEMEA.

Frugi homo es. ego ædepol hodie mea quidem sententia
Judico, Syrum fieri esse æquom liberum.

MITIO.

Istunc liberum?
Quodnam ob factum?

DEMEA.

Multa.

SYRUS.

O noster Demea, ædepol vir bonu'es:

Digitized by Google

Ego istos vobis usque a pueris curavi ambos sedulo:
Docui, monui, bene præcepi semper quæ potui omnia.

DEMEA.

Res apparet, & quidem porro hæc; obsonare, cum fide (17)
Scortum adducere, apparare de die convivium (18):
Non mediocris hominis hæc sunt officia.

SYRUS.

O lepidum caput!

DEMEA.

Postremo hodie in Psaltria ista emunda hic adjutor fuit,
Hic curavit: prodesse æquom est: alii meliores erunt:
Denique hic volt fieri.

MITIO.

Vin'tu hoc fieri?

ÆSCHINUS.

Cupio.

MITIO.

Si quidem
Tu vis, Syre, eho accede huc ad me; liber esto.

SYRUS.

Bene facis:
Omnibu' gratiam habeo, & seorsim tibi præterea, Demea.

Digitized by Google

DEMEA.

Gaudeo.

ÆSCHINUS.

Et ego.

SYRUS.

Credo. utinam hoc perpetuum fiat gaudium, ut
Phrygiam uxorem meam una mecum videam liberam.

DEMEA.

Optumam
Mulierem quidem.

SYRUS.

Et quidem nepoti tuo, hujus filio,
Hodie primam mammam dedit hæc.

DEMEA.

Hercle vero serio,
Si quidem primam dedit, haud dubium, quin emitti æquom siet.

ÆSCHINUS.

Ob eam rem?

DEMEA.

Ob eam: postremo a me argentum, quanti est, sumito.

SYRUS.

Dii tibi, Demea, omnes semper omnia optata offerant.

MITIO.

Syre, processisti hodie pulcre.

Digitized by Google

DEMEA.

Si quidem porro, Mitio,
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullum præ manu
Dederis, unde utatur; reddet tibi cito.

MITIO.

Istoc vilius.

ÆSCHINUS.

Frugi homo est.

SYRUS.

Reddam hercle. da modo.

ÆSCHINUS.

Age, pater.

MITIO.

Post consulam.

DEMEA.

Faciet.

SYRUS.

O vir optume!

MITIO.

O pater mi festivissime!

MITIO.

Quid istuc? quæ res tam repente mores mutavit tuos?
Quod prolubium? quæ istæc subita est largitas?

DEMEA.

Dicam tibi:
Ut id ostenderem, quod te isti facilem & festivum putent,

Digitized by Google

Id non fieri ex vera vita, neque adeo ex æquo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo, Mitio.
Nunc adeo si ob eam rem vobis mea vita invisa est, Æschine,
Quia non justa, injusta prorsus omnia, omnino obsequor:
Missa facio: effundite, emite, facite, quod vobis lubet.
Sed si id voltis potius, quæ vos propter adolescentiam
Minu' videtis, magis impense cupitis, consulitis parum,
Hæc reprehendere, & corrigere me, & obsecundare in loco:
Ecce me, quid id faciam vobis.

ÆSCHINUS.

Tibi, pater, permittimus;
Plus scis, quid facto opus est. sed de fratre quid fiet?

DEMEA.

Sino
Habeat. in istac finem faciat.

ÆSCHINUS.

Istuc recte. plaudite.

Digitized by Google

PHORMIO
P. TERENTII
CARTHAGINIENSIS AFRI.

Acta Ludis Romanis, L. Posthumio Albino, & L. Cornelio Merula Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio, & L. Atilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis imparibus. Tota Græca Apollodoru Epidicazomenos. Facta quarto Cn. Fannio Strabone, & M. Valerio Messala Consulibus. Anno ab Urbe condita DXCIII, ante Christum natum CLIX.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

ANTIPHO *adulescens.*
CHREMES *senex.*
CRATINUS *advocatus.*
CRITO *advocatus.*
DAVUS *servus.*
DEMIPHO *senex.*
DORIO *leno.*
GETA *servus.*
HEGIO *advocatus.*
NAUSISTRATA *matrona.*
PHÆDRIA *adulescens.*
PHORMIO *parasitus.*
SOPHRONA *nutrix.*

PERSONÆ MUTÆ.

DORCIUM *ancilla.*
PHANIUM *adulescentula.*
STILPHO *senex.*

Digitized by Google

E R A S M I

IDIOMATA PERSONARUM PRÆCIPUARUM.

Antipho, adoleſcens, patris reverens, ac meticuloſus, & ſimplicior.

Chremes, ſenex pauci conſilii, ſed liberalis, & in gaudio ſollicitus, uxorem multum metuens.

Davus, ſervus probus & fidelis.

Demipho, ſenex concitatior, ſed prudens, atque in gaudio apertus, ad rem attentior.

Dorio, leno impurus, ſuperbus, durus.

Geta, ſervus callidus, vafer, fallax.

Nauſiſtrata, mulier nobilis, & dotata, ac cordata.

Phædria, adoleſcens majoris animi, ac confidentior.

Phormio, paraſitus audax, & impudens ſycophanta.

Sophrona, nutrix provida & fidelis.

RATIO NOMINUM.

Antipho, vid. Eunuch.

Chremes, vid. Andr.

Cratinus, a κράτος robur, ut a Valens Valentinus.

Crito,)
Davus,) vide Andr.

Demipho, quasi τοῦ δήμου φῶς, populi claritas.

Dorio, nomen gentile. vide Eunuch.

Geta,)
Hegio,) vide Adelph.

Nausistrata, a copiis navalibus, quarum gloria populus Atheniensium aliquando excelluit.

Phædria, vide Eunuch.

Phormio, ἀπὸ τῶν φορμῶν, quæ sunt sarmenta, sive codices, vel stramenta nautica.

Sophrona, vide Adelph.

Digitized by Google

IN TERENTII

PHORMIONEM

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

CHremetis frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem & filiam;
Athenis aliam conjugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam. mater e Lemno advenit
Athenas; moritur. virgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat: ibi jam visam Antipho
Cum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater, & Chremes reversi fremere: dein minas
Triginta dant parasito, ut illam conjugem
Haberet ipse: argento hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho a patruo agnitam.

Digitized by Google

M. ANT. MURETI

ARGUMENTUM.

CHremes, & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis uxorem divitem ac bene dotatam duxerat Nausistratam: & ex ea susceperat filium Phædriam. Habebat Nausistrata, præter cæteras opes, opima prædia in Lemno. Eo igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosque fructus, commeabat. Dum illic residet, pauperculæ cujusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea suscipit filiam Phanium: ac ne res emanaret, commutato nomine, Stilphonem se Lemni vocari jubet. Detrahebat autem e fructibus prædiorum uxoris Atheniensis, quantum satis esset ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde Athenas reversus, aut calamitatem, aut vilitatem, aut tale aliquid caussabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim jam haberet annos, conveniunt inter se Chremes & Demipho, ut Chremes quidem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho vero Phanium filio suo uxorem daret. Ejus rei caussa

Digitized by Google

proficiscitur in Lemnum Chremes. Eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. Abeuntes, ambo Getæ (is Demiphonis servus erat) filios committunt suos. Profectis senibus, Phædria se statim citharistriæ cujusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quod, qui à lenone emeret, quod daret, nihil habebat. Interea uxore Lemno, quæ propter paupertatem viri diutius forte, quam solebat, morantis adventum exspectare non posset, conscensa navi, Athenas una cum filia & nutrice ipsius venit: quærunt Stilphonem frustra. Athenis, qui quenquam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. Ibi mater (tanta eam ægritudo ceperat) moritur. Ei funus una cum nutrice procurantem Phanium cum adspexisset Antipho, subito amore illius exarsit. Venit ad nutricem postridie, ut ejus sibi copiam faceret, obsecrans: illa se, nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. Illi, cum & quidvis facere cuperet, & patrem absentem vereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. Lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere, aut, si id nollent, dotem eis dare cogerentur; ego, inquit parasitus, simulabo, me patri virginis amicum fuisse, ideoque caussam illius suscipere: vocabo te in judicium, tanquam illius cognatum, tecumque lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi facilem victoriam præbeas:

ita condemnabere. Sic fiet, ut & tu potiaris tua, & patre reverso, paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suaserat. Confectis jam nuptiis, eodem die ambo redeunt senes. turbari uterque: ille quod filius indotatam uxorem se absente duxisset: hic quod vereretur, ne, erepta sibi hac collocandæ filiæ occasione, tota res fieret palam. Eo ipso die, leno citharistriæ, quam Phædria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minæ darentur, venditurum se eam minitabatur. Ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum; Phormionem vero, si sibi dotis triginta minæ darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. Eam pecuniam Demipho a Chremete sumptam numerat Phormioni. is eam Phædriæ, Phædria lenoni pro amica tradit. cum hæc jam confecta essent, agnoscitur Phanium. Ibi vero senes gaudere, quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eæ ipsis absentibus atque inscientibus factæ essent; sed dolebant, sibi periisse triginta minas. Eas dum a Phormione primo blanditiis, postea etiam per vim eripere conantur; Phormio, qui jam de duabus Chremetis uxoribus, deque tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eique aperit omnia. illa cum aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filiique ipsius judicio omnia se permissuram pollicetur.

TERENTII

PHORMIONIS

PROLOGUS.

Postquam poeta vetus poetam non potest
Retrahere a studio, & transdere (1) hominem in otium;
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:
Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura levi,
Quia nusquam (2) insanum scripsit adolescentulum
Cervam videre fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subveniat sibi.
Quod si intelligeret, olim cum stetit nova (3),
Actoris opera magis stetisse, quam sua:
Minu'multo audacter, quam lædit, læderet,
Et magi' placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet;
Vetu'si poeta non lacessisset prior,
Nullum invenire prologum potuisset novus,
Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret;
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam (4), qui artem tractant musicam.

Digitized by Google

Ille ad famem hunc ab studio studuit reicere:
Hic respondere voluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab ipso allatum est, sibi id esse rellatum putet.
De illo jam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non faciat.
Nunc quid velim, animum attendite. apporto novam,
Epidicazomenon (5) quam vocant comœdiam
Græci: Latini Phormionem (6) nominant;
Quia primas parteis qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res agetur maxume.
Voluntas vostra si ad poetam accesserit,
Date operam, adeste æquo animo per silentium:
Ne simili utamur fortuna atque usi sumus,
Cum per tumultum (7) noster grex motus loco est:
Quem actoris virtus nobis restituit locum,
Bonitasque vostra adjutans, atque æquanimitas.

ACTUS PRIMUS.

SCENA I.

DAVUS.

AMicus summus meus (1), & popularis Geta
Heri ad me venit: erat ei de ratiuncula
Jam pridem apud me reliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem: confeci: affero.
Nam herilem filium ejus duxisse audio
Uxorem: ei credo munus hoc conraditur.
Quam inique comparatum est, ii qui minus habent,
Ut semper aliquid addant divitioribus.
Quod ille unciatim vix demenso (2) de suo,
Suum defrudans genium, comparsit miser,
Id illa universum abripiet, haud existumans
Quanto labore partum. porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit.
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies:
Ubi initiabunt (3); omne hoc mater aufert:
Puer caussa erit mittundi. sed videon' Getam?

SCENA II.

GETA, DAVUS.

GETA.

Si quis me quæret rufus (4).

DAVUS.

Præsto est, desine.

GETA.

Oh,
At ego obviam conabar tibi, Dave.

DAVUS.

Accipe, hem:
Lectum est; conveniet numerus, quantum debui.

GETA.

Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.

DAVUS.

Præsertim ut nunc sunt mores; adeo res redit:
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis?

GETA.

Egone? nescis quo in metu, &
Quanto in periclo sim.

DAVUS.

Quid istuc est?

Digitized by Google

GETA.

Scies,
Modo ut tacere possis.

DAVUS.

Abi sis, insciens (5):
Cujus tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere?

GETA.

Ergo ausculta.

DAVUS.

Hanc operam tibi dico.

GETA.

Senis nostri, Dave, fratrem majorem Chremem
Nostin'?

DAVUS.

Quidni?

GETA.

Quid ejus gnatum Phædriam?

DAVUS.

Tanquam te.

GETA.

Evenit, senibus ambobus simul
Iter, illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam
Ad hospitem antiquum. is senem per epistolas
Pellexit, modo non monteis auri pollicens.

Digitized by Google

DAVUS.

Cui tanta erat res, & supererat?

GETA.

Desinas:

Sic est ingenium.

DAVUS.

Oh, regem (6) me esse oportuit.

GETA.

Abeuntes ambo hìc tum senes me filiis
Relinquunt quasi magistrum.

DAVUS.

O Geta, provinciam
Cepisti duram!

GETA.

Mihi usus venit, hoc scio.
Memini relinqui me Deo irato meo (7).
Cœpi advorsari primo: quid verbis opu'st?
Seni fidelis dum sum, scapulas (8) perdidi.

DAVUS.

Venere in mentem istæc mihi: namque inscitia est,
Advorsum stimulum calces.

GETA.

Cœpi his omnia
Facere, obsequi quæ vellent.

DAVUS.

Scisti uti foro.

Digitized by Google

GETA.

Noster (9) mali nihil quidquam primo. hic Phædria
Continuo quandam nactus est puellulam
Citharistriam: hanc amare cœpit perdite.
Ea serviebat lenoni impurissimo:
Neque quod daretur quidquam, id curarant patres.
Restabat aliud nihil nisi oculos pascere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere:
Nos otiosi operam dabamus Phædriæ.
In quo hæc discebat ludo, ex adverso ei loco
Tonstrina erat quædam: hic solebamus fere
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum sedemus illic, intervenit
Adolescens quidam lacrumans: nos mirarier:
Rogamus, quid sit: nunquam æque (inquit) ac modo,
Paupertas mihi *onus* visum est *&* *miserum*, *&* *grave*.
Modo quandam vidi virginem hic viciniæ
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Ea sita erat ex advorso: neque illi benevolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,
Quisquam aderat, qui adjutaret funus. miseritum est.
Virgo ipsa facie egregia; quid verbis opu'st?
Commorat omnes nos. ibi continuo Antipho,
Voltis ne eamus visere? alius: Censeo,
Eamus; duc nos sodes: imus, venimus,
Videmus. virgo pulcra: & quo magi'diceres,
Nihil aderat adjumenti ad pulcritudinem.

Digitized by Google

Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida.
Lacrumæ, vestitus turpis, ut ni vis boni
In ipsa inesset forma, hæc formam extinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo
Satis, inquit, scita est. noster vero.

DAVUS.

Jam scio:
Amare cœpit.

GETA.

Scin'quam? quo evadat, vide:
Postridie ad anum recta pergit, obsecrat,
Ut sibi ejus faciat copiam. illa enim se negat:
Neque eum æquom ait facere: illam civem esse Atticam,
Bonam, bonis prognatam. Si uxorem velit,
Lege id licere facere: sin aliter, negat.
Noster, quid ageret, nescire, & illam ducere
Cupiebat, & metuebat absentem patrem.

DAVUS.

Non, si rediisset, ei pater veniam daret?

GETA.

Illene indotatam virginem, atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret.

DAVUS.

Quid fit denique?

GETA.

Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens: qui, illum Dii omnes perduint!

Digitized by Google

DAVUS.

Quid is fecit?

GETA.

Hoc consilium, quod dicam, dedit:
Lex est, ut orbæ, qui sint genere proxumi,
Iis nubant: & illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam: & tibi scribam dicam (10).
Paternum amicum me assimulabo virginis:
Ad judices veniemus. qui fuerit pater,
Quæ mater, qui cognata tibi sit; omnia hæc
Confingam: quod erit mihi bonum, atque commodum,
Cum tu horum nihil refelles, vincam scilicet.
Pater aderit. mihi paratæ lites: quid mea?
Illa quidem nostra erit.

DAVUS.

Jocularem audaciam!

GETA.

Persuasum est homini: factum est: ventum est: vincimur:
Duxit.

DAVUS.

Quid narras?

GETA.

Hoc, quod audis.

DAVUS.

O Geta,
Quid te futurum est?

GETA.

Nescio hercle. unum hoc scio:
Quod fors feret, feremus æquo animo.

DAVUS.

Placet:
Hem istuc viri est officium.

GETA.

In me omnis spes mihi est.

DAVUS.

Laudo.

GETA.

Ad precatorem adeam, credo, qui mihi
Sic oret: nunc amitte (11) quæso hunc, cæterum
Posthac si quidquam, nihil precor: tantummodo
Non addat; ubi ego hinc abiero, vel occidito.

DAVUS.

Quid pædagogus ille, qui citharistriam?
Quid rei gerit?

GETA.

Sic, tenuiter.

DAVUS.

Non multum habet,
Quod det fortasse.

GETA.

Imo nihil, nisi spem meram.

DAVUS.

Pater ejus rediit, an non?

GETA.

Nondum.

DAVUS.

Quid? senem
Quoad exspectatis vostrum?

GETA.

Non certum scio:
Sed epistolam ab eo allatam esse audivi modo,
Et ad portitores esse delatam: hanc petam.

DAVUS.

Nunquid, Geta, aliud me vis?

GETA.

Ut bene sit tibi.
Puer, heus. nemon' huc prodit? cape. da hoc Dorcio.

SCENA III.

ANTIPHO, PHÆDRIA.

ANTIPHO.

ADeon' rem rediisse, ut, qui mihi consultum esse optume velit,
Phædria, patrem extimescam, ubi in mentem ejus adventi venit?
Quod ni fuissem incogitans, ita eum exspectarem, ut par fuit.

Digitized by Google

PHÆDRIA.

Quid istuc est?

ANTIPHO.

Rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conscius
Sis? quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,
Neu me cupidum eo impulisset, quod mihi principium est mali.
Non potitus essem: fuisset tum mihi illos ægre aliquot dies;
At non quotidiana cura hæc angeret animum.

PHÆDRIA.

Audio.

ANTIPHO.

Dum exspecto, quam mox veniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.

PHÆDRIA.

Aliis, quia deſit quod amant, ægre est: tibi, quia superest, dolet.
Amore abundas, Antipho.
Nam tua quidem hercle certe vita hæc expetenda optandaque est.
Ita me Dii bene ament, ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui;
Jam depecisci morte cupio. tu conjicito cætera;
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex istac copia:

Ut ne addam, quod sine sumptu, ingenuam, liberalem nactus es.
Quod habes, ita ut voluisti, uxorem sine mala fama; palam
Beatus, ni unum hoc desit, animus qui modeste istæc ferat.
Quod si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est, tum sentias.
Ita plerique ingenio sumus omnes: *nostri nosmet pœnitet*.

ANTIPHO.

At tu mihi contra nunc videre fortunatus, Phædria,
Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid velis:
Retinere, amare, amittere; ego in eum incidi infelix locum,
Ut neque mihi ejus sit amittendi, nec retinendi copia.
Sed hoc quid est? videon'ego advenire huc currentem Getam?
Is ipsus est. Hei, timeo miser; quam nunc mihi hic rem nunciet.

Digitized by Google

SCENA IV.

GETA, ANTIPHO, PHÆDRIA.

GETA.

Nullus es, Geta, nisi jam aliquod tibi consilium celere repereris:
Ita subito nunc imparatum tanta te impendent mala:
Quæ neque uti devitem, scio, neque quo modo me inde extraham:
Nam non potest celari nostra diutius jam audacia:
Quæ si non astu providentur, me, aut herum pessum dabunt.

ANTIPHO.

Quidnam ille commotus venit?

GETA.

Tum, temporis punctum mihi
Ad hanc rem est: herus adest.

ANTIPHO.

Quid istuc est mali?

GETA.

Quod cum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?
Loquarne? incendam. taceam? instigem. purgem me? laterem lavem.

Digitized by Google

Eheu me miserum! cum mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi:
Ejus me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet. nam absque eo
Esset (12), recte ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam:
Aliquid convasassem, atque hinc me conjicerem protinam in pedes.

ANTIPHO.

Quam hic fugam, aut furtum parat?

GETA.

Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quærere insistam via?

PHÆDRIA.

Te nominat.

ANTIPHO.

Nescio, quod magnum hoc nuncio exspecto malum.

PHÆDRIA.

Ah, sanu'ne es?

GETA.

Domum ire pergam: ibi plurimum est.

PHÆDRIA.

Revocemus hominem.

ANTIPHO.

Sta illico.

GETA.

Hem!

Digitized by Google

Satis pro imperio, quisquis es.

ANTIPHO.

Geta.

GETA.

Ipse est, quem volui obviam.

ANTIPHO.

Cedo, quid portas, obsecro? atque id, si potes, verbo expedi.

GETA.

Faciam.

ANTIPHO.

Eloquere.

GETA.

Modo apud portum.

ANTIPHO.

Meum ne?

GETA.

Intellexti.

ANTIPHO.

Occidi.

PHÆDRIA.

Hem!

ANTIPHO.

Quid agam?

PHÆDRIA.

Quid ais?

Digitized by Google

GETA.

Huju' patrem vidisse me, patruum tuum.

ANTIPHO.

Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam miser?
Quod si eo meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te ut distrahar;
Nulla est mihi vita expetenda.

GETA.

Ergo istæc cum ita sint, Antipho,
Tanto magi'te advigilare æquom est: *Forteis fortuna adjuvat.*

ANTIPHO.

Non sum apud me.

GETA.

Atqui opus est nunc, cum maxume, ut sis, Antipho.
Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam.

PHÆDRIA.

Hoc verum est.

ANTIPHO.

Non possum immutarier.

GETA.

Quid faceres, si aliquid gravius tibi nunc faciundum foret?

ANTIPHO.

Cum hoc non possum, illud minu'possem.

Digitized by Google

GETA.

Hoc nihil est, Phædria: ilicet:
Quid conterimus operam frustra? quin abeo?

PHÆDRIA.

Et quidem ego.

ANTIPHO.

Obsecro,
Quid si assimulo (13)? satin'est?

GETA.

Garris.

ANTIPHO.

Voltum contemplamini, hem,
Satin'sic est?

GETA.

Non.

ANTIPHO.

Quid si sic?

GETA.

Propemodum.

ANTIPHO.

Quid si sic?

GETA.

Sat est.
Hem istuc serva, & verbum verbo, par pari ut respondeas,
Ne suis te iratus sævidictis (14) protelet.

AN.

Digitized by Google

ANTIPHO.

Scio.

GETA.

Vi coactum te esse invitum, lege, judicio: tenes?
Sed quis hic est senex, quem video in ultima platea?

ANTIPHO.

Ipsus est.
Non possum adesse.

GETA.

Ah, quid *agis*? quo abis Antipho? mane,
Mane, inquam.

ANTIPHO.

Egomet me novi, & peccatum meum:
Vobis commendo Phanium, & vitam meam.

PHÆDRIA.

Geta, quid nunc fiet?

GETA.

Tu jam lites audies:
Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed quod modo hìc nos Antiphonem monuimus,
Id nosmet ipsos facere oportet, Phædria.

PHÆDRIA.

Aufer mihi, oportet: quin tu, quid faciam, impera.

GETA.

Meministin'olim ut fuerit vostra oratio
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Justam illam caussam, facilem, vincibilem, optumam.

PHÆDRIA.

Memini.

GETA.

Hem, nunc ipsa ea est opus, aut si quid potest,
Meliore & callidiore.

PHÆDRIA.

Fiet sedulo.

GETA.

Nunc prior adito tu: ego in insidiis (15) hìc ero
Succenturiatus, si quid deficies.

PHÆDRIA.

Age.

Digitized by Google

ACTUS II.

SCENA I.

DEMIPHO, GETA, PHÆDRIA.

DEMIPHO.

ITane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?
Nec meum imperium; age, mitto imperium; non simultatem meam
Revereri saltem? non pudere? o facinus audax! o Geta
Monitor!

GETA.

Vix tandem.

DEMIPHO.

Quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?
Demiror.

GETA.

Atqui repperi jam, aliud cura.

DEMIPHO.

Anne hoc dicent mihi:
Invitus ſeci; lex coegit? audio, fateor.

GETA.

Placet.

Digitized by Google

DEMIPHO.

Verum scientem, tacitum, caussam tradere adversariis;
Etiamne id lex coegit?

PHÆDRIA.

Illud durum.

GETA.

Ego expediam: sine.

DEMIPHO.

Incertum est, quid agam; quia præter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit.
Ita sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum instituere.
Quamobrem *omnes, cum secundæ res sunt maxume, tum maxume*
Meditari secum oportet, quo pacto advorsam ærumnam ferant.
Pericla, damna, exsilia peregre rediens semper cogitet,
Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ:
Communia esse hæc, fieri posse: ut ne quid animo sit novum:
Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

GETA.

O Phædria, incredibile est, quanto herum anteeo sapientia.

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit,
Molendum usque in pistrino: vapulandum: habendæ compedes:
Opus ruri faciundum. horum nil quidquam accidet animo novum.
Quidquid præter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.
Sed quid hominem cessas adire, & blande in principio alloqui?

DEMIPHO.

Phædriam mei fratris video filium ire mihi obviam.

PHÆDRIA.

Mi patrue, salve.

DEMIPHO.

Salve: sed ubi est Antipho?

PHÆDRIA.

Salvom advenire (1).

DEMIPHO.

Credo: hoc responde mihi.

PHÆDRIA.

Valet: hìc est. sed satin'omnia ex sententia?

DEMIPHO.

Vellem quidem.

PHÆDRIA.

Quid istuc?

DEMIPHO.

Rogitas, Phædria?
Bonas, me absente, hic confecistis nuptias.

PHÆDRIA.

Eho, an id succenses nunc illi?

GETA.

Artificem probum!

DEMIPHO.

Egone illi non succenseam? ipsum gestio
Dari mi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat,
Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.

PHÆDRIA.

Atqui nil fecit, patrue, quod succenseas.

DEMIPHO.

Ecce autem similia omnia: omnes congruunt;
Unum cognoris, omnes noris.

PHÆDRIA.

Haud ita est.

DEMIPHO.

Hic in noxa est, ille ad defendendam caussam adest.
Cum ille est, hic præsto est: tradunt operas mutuas.

PHÆDRIA.

Probe horum facta imprudens depinxit senex.

DEMIPHO.

Nam ni hæc ita essent, cum illo haud stares, Phædria!

PHÆDRIA.

Si est, patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,

Ex qua re minus rei foret aut famæ temperans;
Non caussam dico, quin, quod meritus sit, ferat.
Sed si quis forte malitia fretus sua
Insidias nostræ fecit adolescentiæ,
Ac vicit; nostran'culpa ea est, an judicum,
Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?

GETA.

Ni nossem caussam, crederem vera hunc loqui.

DEMIPHO.

An quisquam judex est, qui possit noscere
Tua justa, ubi tute verbum non respondeas,
Ita ut ille fecit?

PHÆDRIA.

Functus adolescentuli est
Officium liberalis: postquam ad judices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui;
Ita eum tum timidum ibi obstupefecit pudor.

GETA.

Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?
Here, salve: salvom te advenisse gaudeo.

DEMIPHO.

Oh,
Bone custos salve, columen vero familiæ,
Cui commendavi filium hinc abiens meum.

GETA.

Jamdudum te omnes nos accusare audio

Digitized by Google

Immerito, & me horunc'omnium immeritissimo (2).
Nam quid me in hac re facere voluisti tibi?
Servum hominem caussam orare leges non sinunt:
Neque testimonii dictio est.

DEMIPHO.

Mitto omnia: addo
Istuc: imprudens timuit adolescens: sino:
Tu servus; verum si cognata est maxume,
Non fuit necesse habere; sed, id quod lex jubet,
Dotem daretis; quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?

GETA.

Non ratio, verum argentum deerat.

DEMIPHO.

Sumeret
Alicunde.

GETA.

Alicunde? nihil est dicto facilius.

DEMIPHO.

Postremo, si nullo alio pacto, fœnore.

GETA.

Hui, dixti pulcre, si quidem quisquam crederet
Te vivo (3).

DEMIPHO.

Non, non sic futurum est, non potest.
Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nil suave meritum est (4). hominem commonstrarier

Mihi istum volo, aut, ubi habitet, demonstrarier.

GETA.

Nempe Phormionem.

DEMIPHO.

Istum patronum mulieris.

GETA.

Jam ſaxo hìc aderit.

DEMIPHO.

Antipho ubi nunc est?

PHÆDRIA.

Foris.

DEMIPHO.

Abi, Phædria; eum require atque adduce huc.

PHÆDRIA.

Eo

Recta via equidem illuc.

GETA.

Nempe ad Pamphilam.

DEMIPHO.

At ego

Deos penateis hinc salutatum domum
Devortar: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adsient,
Ut ne imparatus sim, si adveniat Phormio.

Digitized by Google

SCENA II.

PHORMIO, GETA.

PHORMIO.

ITane patris ais conspectum veritum hinc abiisse?

GETA.

Admodum.

PHORMIO.

Phanium relictam solam?

GETA.

Sic.

PHORMIO.

Et iratum senem?

GETA.

Oppido.

PHORMIO.

Ad te summa solum, Phormio, rerum redit: *Tute hoc intristi* (5), *tibi omne est exedendum*; accingere.

GETA.

Obsecro te.

PHORMIO.

Si rogitabit.

GETA.

In te spes est.

Digitized by Google

PHORMIO.

Eccere (6).

Quid si reddet?

GETA.

Tu impulisti.

PHORMIO.

Sic opinor.

GETA.

Subveni (7).

PHORMIO.

Cedo senem: jam instructa sunt mihi in corde consilia omnia.

GETA.

Quid ages?

PHORMIO.

Quid vis, nisi uti maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram derivem senis?

GETA.

O vir fortis, atque amicus! verum hoc sæpe, Phormio,
Vereor, ne istæc fortitudo in nervum (8) erumpat denique.

PHORMIO.

Ah,
Non ita est. factum est periclum: jam pedum visa est via (9).

Digitized by Google

Quot me censes homines jam deverberasse usque ad necem
Hospites? tum cives? quo magi' novi, tanto sæpius.
Cedo dum, en unquam injuriarum audisti mi scriptam dicam?

GETA.

Quî istuc?

PHORMIO.

Quia *non rete accipitri tenditur, neque milvio,*
Qui male faciunt nobis: illis, qui nil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.
Aliis aliunde est periclum, unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse. dices, ducent damnatum domum.
Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt, mea quidem sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.

GETA.

Non potest sati' pro merito ab illo tibi referri gratia.

PHORMIO.

Imo enim nemo sati' pro merito gratiam Regi (10) refert.
Te ne asymbolum venire, unctum atque lautum a balneis,
Otiosum ab animo; cum ille & cura, & sumptu absumitur,
Dum tibi sit, quod placeat; ille ringitur, tu rideas;
Prior bibas, prior decumbas: cœna dubia (11) apponitur?

Digitized by Google

GETA.

Quid istuc verbi est?

PHORMIO.

Ubi tu dubites, quid sumas potissimum,
Hæc, quum rationem ineas, quam sint suavia, & quam cara sint:
Ea qui præbet, non tu hunc habeas plane præsentem Deum?

GETA.

Senex adest. vide quid agas. prima coitio est acerrima:
Si eam sustinueris, post illa jam, ut lubet, ludas licet.

SCENA III.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

DEMIPHO.

En unquam cuiquam contumeliosius
Audistis factam injuriam, quam hæc est mihi?
Adeste quæso (12).

GETA.

Iratus est.

PHORMIO.

Quin tu hoc age, st,
Jam ego hunc agitabo. pro Deûm immortalium!
Negat Phanium hanc esse sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam?

Digitized by Google

GETA.

Negat.

DEMIPHO.

Ipsum esse opinor, de quo agebam. sequimini.

PHORMIO.

Neque ejus patrem se scire, qui fuerit?

GETA.

Negat.

PHORMIO.

Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit!

GETA.

Negat.

PHORMIO.

Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,
Negligitur ipsa. *vide, avaritia quid facit.*

GETA.

Si herum insimulabis avaritiæ, male audies.

DEMIPHO.

O aúdaciam! etiam me ultro accusatum advenit?

PHORMIO.

Nam jam adolescenti nihil est, quod succenseam,
Si illum minus norat. quippe homo jam grandior,
Pater, cui opera vita erat (13), ruri fere
Se continebat. ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat. sæpe interea mihi senex
Narrabat, se hunc negligere cognatum suum.
At quem virum! quem ego viderim in vita optumum.

GETA.

Videas te, atque illum, ut narras (14).

PHORMIO.

Abi in malam crucem:
Nam ni ita eum existumassem, nunquam tam graveis
Ob hanc inimicitias caperem in vostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam inliberaliter.

GETA.

Pergin'hero absenti male loqui, impurissime?

PHORMIO.

Dignum autem hoc illo est.

GETA.

Ain'tandem, carcer?

DEMIPHO.

Geta.

GETA.

Bonorum extortor, legum contortor.

DEMIPHO.

Geta.

PHORMIO.

Responde.

GETA.

Quis homo est? ehem.

DEMIPHO.

Tace.

GETA.

Abseuti tibi

Digitized by Google

Te indignas, seque dignas contumelias
Nunquam cessavit dicere hodie.

DEMIPHO.

Ohe, desine.

Adolescens, primum abs te hoc bona venia peto,
Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum? explana mihi,
Et qui cognatum me sibi esse diceret.

PHORMIO.

Proinde expiscare, quasi non nosses.

DEMIPHO.

Nossem?

PHORMIO.

Ita.

DEMIPHO.

Eho me nego: tu, qui ais, redige ad memoriam.

PHORMIO.

Eho, tu sobrinum tuum non noras?

DEMIPHO.

Enicas.

Dic nomen.

PHORMIO.

Nomen? maxume.

DEMIPHO.

Quid nunc taces?

PHORMIO.

Perii hercle, nomen perdidi.

DEMI-

DEMIPHO.

Hem, quid ais?

PHORMIO.

Geta,
Si meministi id quod olim dictum est, subjice. hem,
Non dico: quasi non noris, tentatum advenis.

DEMIPHO.

Egon'autem tento?

GETA.

Stilpho.

PHORMIO.

Atque adeo quid mea?
Stilpho est.

DEMIPHO.

Quem dixti?

PHORMIO.

Stilphonem, inquam, noveras?

DEMIPHO.

Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit
Quisquam istoc nomine.

PHORMIO.

Itane? non te horum pudet?
At si talentûm rem reliquisset decem.

DEMIPHO.

Dii tibi male faciant.

PHORMIO.

Primus esses, memoriter

Progeniem vostram usque ab avo atque atavo proferens.

DEMIPHO.

Ita ut dicis. ego tum si advenissem, qui mihi
Cognata ea esset, dicerem: itidem tu face.
Cedo, qui est cognata?

GETA.

Heus noster, recte: heus tu cave.

PHORMIO.

Dilucide expedivi, quibus me oportuit
Judicibus. tum, id si falsum fuerat, filius
Cur non refellit?

DEMIPHO.

Filium narras mihi?
Cujus de stultitia dici, ut dignum est, non potest.

PHORMIO.

At tu, qui sapiens es, magistratus adi,
Judicium de eadem caussa (15) iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas, & soli licet
Hìc de eadem caussa bis judicium adipiscier.

DEMIPHO.

Etsi facta mihi injuria est, verumtamen
Potius quam lites secter, aut quam te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex jubet
Dotem dare, abduce hanc; minas quinque accipe.

PHORMIO.

Ha, ha, hæ, homo suavis!

Digitized by Google

DEMIPHO.

Quid est? num iniquom postulo?
An ne hoc quidem ego adipiscar, quod jus publicum est?

PHORMIO.

Itane tandem quæso? ubi abusu'sis (16),
Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere? an,
Ut ne quid turpe civis in se admitteret
Propter egestatem, proxumo jussa est dari,
Ut cum uno ætatem degeret? quod tu vetas.

DEMIPHO.

Ita, proxumo quidem; at nos unde? aut quam ob rem?

PHORMIO.

Ohe,
Actum, ajunt, ne agas.

DEMIPHO.

Non agam? imo haud desinam,
Donec perfecero hoc.

PHORMIO.

Ineptis.

DEMIPHO.

Sine modo.

PHORMIO.

Postremo tecum nihil rei nobis, Demipho, est;
Tuus est damnatus gnatus, non tu. nam tua
Præterierat jam ad ducendum ætas.

DEMIPHO.

Omnia hæc

Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac ipsum prohibebo domo.

GETA.

Iratus est.

PHORMIO.

Tute idem melius feceris.

DEMIPHO.

Itane es paratus facere me adversum omnia,
Infelix?

PHORMIO.

Metuit nos, tametsi sedulo
Dissimulat.

GETA.

Bene habent tibi principia.

PHORMIO.

Quin, quod est
Ferundum, fers? tuis dignum factis feceris,
Ut amici inter nos simus.

DEMIPHO.

Egon' tuam expetam
Amicitiam? aut te visum, aut auditum velim?

PHORMIO.

Si concordabis cum illa, habebis quæ tuam
Senectutem oblectet; respice ætatem tuam.

DEMIPHO.

Te oblectet: tibi habe.

PHORMIO.

Minue vero iram.

DEMIPHO.

Hoc age:
Satis jam verborum est. nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam ejiciam: dixi, Phormio.

PHORMIO.

Si tu illam attigeris secus, quam dignum est, liberam,
Dicam impingam tibi grandem: dixi, Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me.

GETA.

Intelligo.

SCENA IV.

DEMIPHO, GETA, HEGIO, CRATINUS, CRITO.

DEMIPHO.

Quanta me cura & sollicitudine afficit
Gnatus, qui me & se hisce impedivit nuptiis!
Neque mi in conspectum prodit; ut saltem sciam,
Quid de hac re dicat, quidve sit sententiæ.
Abi tu; vise, redieritne jam, an nondum, domum.

GETA.

Eo.

DEMIPHO.

Videtis, quo in loco res hæc siet.

Quid ago? dic, Hegio.

HEGIO.

Ego? Gratinum censeo,
Si tibi videtur.

DEMIPHO.

Dic, Cratine.

CRATINUS.

Mene vis?

DEMIPHO.

Te.

CRATINUS.

Ego, quæ in rem tuam sint, ea velim facias. mihi
Sic hoc videtur: quod te absente hìc filius
Egit, restitui in integrum æquom est, & bonum:
Et id impetrabis. dixi.

DEMIPHO.

Dic nunc, Hegio.

HEGIO.

Ego sedulo hunc dixisse credo. verum ita est,
Quot homines, tot sententiæ: suus cuique mos.
Mihi non videtur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse: & turpe inceptu'est.

DEMIPHO.

Dic, Crito.

CRITO.

Ego amplius deliberandum censeo:
Res magna est.

HEGIO.

Nunquid nos vis?

DEMIPHO.

Fecistis probe:

Incertior sum multo, quam dudum.

GETA.

Negant

Rediisse.

DEMIPHO.

Frater est exspectandus mihi: is

Quod mihi dederit de hac re consilium, id sequar.

Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.

GETA.

At ego Antiphonem quæram, ut quæ acta hic sint, sciat.

Sed eccum ipsum video in tempore huc se recipere.

Digitized by Google

ACTUS III.

SCENA I.

ANTIPHO, GETA.

ANTIPHO.

ENimvero, Antipho, multis modis cum istoc animo vituperandus es.
Itane hinc abiisse, & vitam tutandam dedisse aliis tuam?
Alios tuam rem credidisti, quam tete, animadversuros magis?
Nam, ut ut erant alia, illi certe consuleres, quæ nunc tibi domi est;
Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali:
Cujus nunc miseræ spes opesque sunt in te uno omnes sitæ.

GETA.

Equidem, here, nos jam dudum hìc te absentem incusamus, qui abieris.

ANTIPHO.

Te ipsum quærebam.

GETA.

Sed ea caussa nihilo magis defecimus.

ANTIPHO.

Loquere, obsecro, quonam in loco sunt res & fortunæ meæ?

Nunquid patri subolet?

GETA.

Nil etiam.

ANTIPHO.

Ecquid spei porro est?

GETA.

Nescio.

ANTIPHO.

Ah.

GETA.

Nisi (1) Phædria haud cessavit pro te eniti.

ANTIPHO.

Nihil fecit novi.

GETA.

Tum Phormio itidem in hac re, ut in aliis, strenuum hominem præbuit.

ANTIPHO.

Quid is fecit?

GETA.

Confutavit verbis admodum iratum senem.

ANTIPHO.

Heu Phormio.

GETA.

Ego, quod potui porro.

Digitized by Google

ANTIPHO.

Mi Geta, omnes vos amo.

GETA.

Sic sese habent principia, ut dico. adhuc tranquilla res est:
Mansurusque patruum pater est, dum huc adveniat.

ANTIPHO.

Quid eum?

GETA.

Ajebat,
De ejus consilio velle sese facere, quod ad hanc rem attinet.

ANTIPHO.

Quantus metus est mihi, venire huc salvom (2) nunc patruum, Geta!
Nam, ut audio, per unam ejus, aut vivam, aut moriar, sententiam.

GETA.

Phædria tibi adest.

ANTIPHO.

Ubinam?

GETA.

Eccum ab sua palæstra (3) exit foras.

Digitized by Google

SCENA II.

PHÆDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

PHÆDRIA.

Dorio, audi obsecro.

DORIO.

Non audio.

PHÆDRIA.

Parumper.

DORIO.

Quin omitte me.

PHÆDRIA.

Audi quod dicam.

DORIO.

At enim tædet jam audire eadem millies.

PHÆDRIA.

At nunc dicam quod lubenter audias.

DORIO.

Loquere, audio.

PHÆDRIA.

Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis?

DORIO.

Mirabar, si tu mihi quidquam afferres novi.

Digitized by Google

ANTIPHO.

Hei, metuo lenonem, ne quid suo suat capiti (4).

GETA.

Idem ego metuo.

PHÆDRIA.

Non mihi credis?

DORIO.

Ariolare.

PHÆDRIA.

Sin fidem do.

DORIO.

Fabulæ.

PHÆDRIA.

Fœneratum istuc beneficium tibi pulcre dices.

DORIO.

Logi.

PHÆDRIA.

Crede mihi, gaudebis facto: verum hercle hoc est.

DORIO.

Somnia.

PHÆDRIA.

Experire, non est longum.

DORIO.

Cantilenam eandem canis.

PHÆDRIA.

Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus, tu.

Digitized by Google

DORIO.

Garri modo.

PHÆDRIA.

Adeon' ingenio esse te duro atque inexorabili,
Ut neque misericordia, neque precibus molliri queas?

DORIO.

Adeon' te esse incogitantem, atque impudentem, Phædria,
Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ductes gratiis?

ANTIPHO.

Miseritum est (5).

PHÆDRIA.

Hei veris vincor.

GETA.

Quam similis uterque est sui (6)!

PHÆDRIA.

Neque, alia Antipho cum occupatus esset sollicitudine,
Tum esset hoc mi objectum malum!

ANTIPHO.

Ah, quid istuc autem est, Phædria?

PHÆDRIA.

O fortunatissime Antipho.

ANTIPHO.

Egone?

PHÆDRIA.

Qui quod amas, domi est;

Nec cum huju'modi unquam usus venit, ut conflictares malo.

ANTIPHO.

Mihin' domi'st? imo id quod ajunt, *auribus teneo lupum*:
Nam neque quo amittam, a me, invenio: neque, uti retineam, scio.

DORIO.

Ipsum istuc mihi in hoc est (7).

ANTIPHO.

Eja, ne parum leno sies.
Nam quid hic confecit?

PHÆDRIA.

Hiccine? quod homo inhumanissimus:
Pamphilam meam vendidit.

GETA.

Quid? vendidit?

ANTIPHO.

Ain' vendidit?

PHÆDRIA.

Vendidit.

DORIO.

Quam indignum facinus, ancillam ære emptam suo!

PHÆDRIA.

Nequeo exorare, ut me maneat, & illo cum ut mutet fidem,
Triduum hoc: dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero.

Si non tum dedero, unam præterea horam ne oppertus sies.

DORIO.

Obtundis.

ANTIPHO.

Haud longum est quod orat, Dorio: exoret, sine:
Idem hoc tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.

DORIO.

Verba istæc sunt.

ANTIPHO.

Pamphilamne hac urbe privari sines?
Tum tu præterea horunc'amorem distrahi poterin'pati?

DORIO.

Neque ego, neque tu.

GETA.

Dii tibi omnes id, quod es dignus, duint.

DORIO.

Ego te complureis advorsum ingenium meum menses tuli
Pollicitantem, & nil ferentem, flentem. nunc contra, omnia hæc
Repperi, qui det, neque lacrumet. da locum melioribus.

ANTIPHO.

Certe hercle, ego satis si commemini, tibi quidem est olim dies,
Quam ad dares huic, præstituta.

Digitized by Google

PHÆDRIA.

Factum.

DORIO.

Num ego istuc nego?

ANTIPHO.

Jamne ea præteriit?

DORIO.

Non, verum ei hæc antecessit (8).

ANTIPHO.

Non pudet

Vanitatis?

DORIO.

Minime, dum ob rem.

GETA.

Sterquilinium.

PHÆDRIA.

Dorio,

Itane tandem facere oportet?

DORIO.

Sic sum: si placeo, utere.

ANTIPHO.

Siccine hunc decipis?

DORIO.

Imo enimvero, Antipho, hic me decipit:
Nam hic me hujusmodi sciebat esse: ego hunc esse aliter credidi.
Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.

Sed

Digitized by Google

Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi
Miles dare se dixit: si mihi prior tu attuleris, Phædria,
Mea lege utar (9), ut potior sit, qui prior ad dandum est. Vale.

SCENA III.

PHÆDRIA, ANTIPHO, GETA.

PHÆDRIA.

Quid faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inveniam miser,
Cui minu' nihilo est? quod si hic pote fuisset nunc exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat.

ANTIPHO.

Itane hunc patiemur, Geta,
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adjurit comiter?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?

GETA.

Scio equidem hoc esse æquom.

ANTIPHO.

Age ergo, solus servare hunc potes.

GETA.

Quid faciam?

ANTIPHO.

Invenias argentum.

GETA.

Cupio, ſed, id unde, edoce.

ANTIPHO.

Pater adeſt hìc.

GETA.

Scio: ſed quid tum?

ANTIPHO.

Ah, *dictum ſapienti ſat eſt*.

GETA.

Itane?

ANTIPHO.

Ita.

GETA.

Sane hercle pulcre ſuades: etiam tu hinc abis?
Non triumpho, ex nuptiis tuis ſi nil nanciſcor mali;
Ni etiam nunc me hujus quærere cauſſa in malo jubeas crucem?

ANTIPHO.

Verum hic dicit.

PHÆDRIA.

Quid? ego vobis, Geta, alienus ſum?

GETA.

Haud puto:

Sed parumne est, omnibu'quod nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locu'relinquatur preci?

PHÆDRIA.

Alius ab oculis meis illam in ignotum abducet locum? hem!
Dum igitur licet, dumque adsum, loquimini mecum, Antipho:
Contemplamini me.

ANTIPHO.

Quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.

PHÆDRIA.

Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,
Aut perire.

GETA.

Dii bene vortant, quod agas, pedetentim tamen.

ANTIPHO.

Vide, si quid opis potes adferre huic.

GETA.

Si quid? quid?

ANTIPHO.

Quære obsecro,
Ne quid plus minusque faxit, quod nos post pigeat, Geta.

GETA.

Quæro: salvos est, ut opinor: verum enim metuo malum.

ANTIPHO.

Noli metuere; una tecum bona, mala tolerabimus.

GETA.

Quantum argenti opus est tibi? loquere.

PHÆDRIA.

Solæ triginta minæ.

GETA.

Triginta? hui, percara est, Phædria.

PHÆDRIA.

Istæc vero vilis est.

GETA.

Age, age, inventas reddam.

PHÆDRIA.

O lepidum caput!

GETA.

Aufer te hinc.

PHÆDRIA.

Jam opus est.

GETA.

Jam feres: sed opu' est mihi Phormionem adjutorem
ad hanc rem dari.

ANTIPHO.

Præsto est: audacissime oneris quidvis impone, & feret:
Solus est homo amico amicus.

GETA.

Eamus ergo ad eum ocyus.

PHÆDRIA.

Abi vero, dic, præsto ut sit domi.

ANTIPHO.

Nunquid est, quod mea opera vobis opu'sit?

GETA.

Nil: verum abi domum, &
Illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,
Consolare. cessas?

ANTIPHO.

Nihil est, æque quod faciam lubens.

PHÆDRIA.

Qua via istuc facies?

GETA.

Dicam in itinere: modo te hinc amove.

Digitized by Google

ACTUS IV.

SCENA I.

DEMIPHO, CHREMES.

DEMIPHO.

Quid? qua profectus caussa hinc es Lemnum, Chremes?
Adduxtin' tecum filiam?

CHREMES.

Non.

DEMIPHO.

Quid ita non?

CHREMES.

Postquam videt me ejus mater hìc esse diutius,
Simul autem non manebat ætas virginis
Meam negligentiam; ipsam cum omni familia
Ad me esse profectam ajebant.

DEMIPHO.

Quid illic tam diu
Quæso igitur commorabere, ubi id audiveras?

CHREMES.

Pol me detinuit morbus.

DEMIPHO.

Unde? aut qui?

CHREMES.

Rogas?
Senectus ipsa est morbus. sed venisse eas
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.

DEMIPHO.

Quid gnato obtigerit, me absente, audistin' Chreme?

CHREMES.

Quod quidem me factum consilii incertum facit:
Nam hanc conditionem (1) si cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse æque atque egomet sum mihi,
Scibam: ille si me alienus affinem volet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin spreverit me; plus, quam opus est scito, sciet.
Vereorque, ne uxor aliqua hoc resciscat mea.
Quod si fit, ut me excutiam (2), atque egrediar domo,
Id restat. nam ego meorum solus sum meus.

DEMIPHO.

Scio ita esse, & istæc mihi res solicitudini est.
Neque defetiscar usque adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

SCENA II.

GETA.

EGo hominem callidiorem vidi neminem,
Quam Phormionem. venio ad hominem, ut dicerem
Argentum opus esse, & id quo pacto fieret:
Vix dum dimidium dixeram: intellexerat.
Gaudebat: me laudabat: quærebat senem:
Diis gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phædriæ se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quam Antiphoni. hominem ad forum
Jussi opperiri: eo me esse adducturum senem.
Sed eccum ipsum: quis est ulterior? at at Phædriæ
Pater venit: quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui. is si dat, sat est:
Si ab hoc nil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

Digitized by Google

SCENA III.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

ANTIPHO.

EXſpecto, quam mox recipiat huc ſeſe Geta:
Sed patruum video cum patre aſtantem: hei mihi,
Quam timeo, adventus hujus quo impellat patrem.

GETA.

Adibo hoſce. o noſter Chremes.

CHREMES.

Salve, Geta.

GETA.

Venire ſalvom volupe eſt.

CHREMES.

Credo.

GETA.

Quid agitur? 5

CHREMES.

Multa advenienti, ut fit, nova hìc compluria.

GETA.

Ita: de Antiphone audiſtin' quæ facta?

CHREMES.

Omnia.

GETA.

Tun' dixeras huic? facinus indignum, Chreme,

Sic circumiri.

DEMIPHO.

Id cum hoc agebam commodum.

GETA.

Nam hercle ego quoque id agitans mecum sedulo,
Inveni, opinor, remedium huic rei.

DEMIPHO.

Quid Geta?
Quod remedium?

GETA.

Ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio.

CHREMES.

Qui Phormio?

GETA.

Is, qui istanc.

CHREMES.

Scio.

GETA.

Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam:
Prendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio,
Vides, inter vos sic hæc potius cum bona
Ut componantur gratia, quam cum mala?
Heru' liberalis est, & fugitans litium.
Nam cæteri quidem hercle amici omnes modo
Uno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret.

Digitized by Google

ANTIPHO.

Quid hic cœptat? aut quo evadet hodie?

GETA.

An legibus
Daturum pœnas dices, si illam ejecerit?
Jam id exploratum est: eja, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia est.
Verum pone esse victum eum: at tandem tamen
Non capitis ejus agitur, sed pecuniæ.
Postquam hominem his verbis sentio mollirier;
Soli sumus nunc hìc, inquam: eho dic, quid vis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus;
Hæc hinc facessat, tu molestus ne sies?

ANTIPHO.

Satin' illi Dii sunt propitii (3)?

GETA.

Nam sat scio,
Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,
Ut ille est bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos.

DEMIPHO.

Quis te istæc jussit loqui?

CHREMES.

Imo non potuit melius pervenirier
Eo, quo nos volumus.

ANTIPHO.

Occidi.

Digitized by Google

CHREMES.

Perge eloqui.

GETA.

At primo homo insanibat.

CHREMES.

Cedo, quid postulat?

GETA.

Quid? nimium: quantum lubuit.

CHREMES.

Dic.

GETA.

Si quis daret
Talentum magnum (4).

CHREMES.

Imo malum hercle; ut nil pudet.

GETA.

Quod dixi adeo ei: quæso, quid si filiam
Suam unicam locaret? parvi retulit
Non suscepisse; inventa est, quæ dotem petat.
Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias;
Hæc denique ejus fuit postrema oratio:
Ego, inquit, jam a principio amici filiam,
Ita ut æquom fuerat, volui uxorem ducere:
Nam mihi veniebat in mentem eju' incommodum,
In servitutem pauperem ad ditem dari:
Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quæ afferret, qui dissolverem

Digitized by Google

Quæ debeo: & etiam nunc, si volt Demipho
Dare quantum ab hac accipio, quæ sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quam istanc uxorem dari.

ANTIPHO.

Utrum stultitia facere ego hunc, an malitia
Dicam, scientem, an imprudentem, incertu'sum.

DEMIPHO.

Quid si animam debet (5)?

GETA.

Ager oppositu' st pignori ob
Decem minas, inquit.

DEMIPHO.

Age, age jam ducat: dabo.

GETA.

Ædiculæ item sunt ob decem alias.

DEMIPHO.

Hoi hui!
Nimium est.

CHREMES.

Ne clama: petito hasce a me decem.

GETA.

Uxori emunda ancillula: tum pluscula
Supellectile opus est, opu' sumptu ad nuptias:
His rebus pone sane, inquit, decem minas.

DEMIPHO.

Sexcentas proin potius scribito jam mihi dicas.
Nil do: impuratus me ille ut etiam irrideat?

Digitized by Google

CHREMES.

Quæso, ego dabo. quiesce: tu modo filius
Fac ut illam ducat, nos quam volumus.

ANTIPHO.

Hei mihi
Geta, occidisti me tuis fallaciis.

CHREMES.

Mea caussa ejicitur: me hoc est æquom amittere.

GETA.

Quantum potes, me certiorem, inquit, face;
Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem:
Nam illi mihi dotem jam constituerunt dare.

CHREMES.

Jam accipiat: illis repudium renunciet:
Hanc ducat.

DEMIPHO.

Quæ quidem illi res vortat male.

CHREMES.

Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,
Fructum quem Lemni uxoris reddunt prædia:
Id sumam: uxori, tibi opus esse, dixero.

Digitized by Google

SCENA IV.

ANTIPHO, GETA.

ANTIPHO.

Geta.

GETA.

Hem.

ANTIPHO.

Quid egisti?

GETA.

Emunxi argento senes.

ANTIPHO.

Satin'est id?

GETA.

Nescio hercle: tantum juſſu'sum.

ANTIPHO.

Eho verbero, aliud mihi respondes, ac rogo?

GETA.

Quid ergo narras?

ANTIPHO.

Quid ego narrem? opera tua ad
Restim mihi quidem res redit (6) planiſſume.
Ut te quidem omnes dii, deæque, ſuperi, inferi
Malis exemplis perdant. hem, ſi quid velis,
Huic mandes, qui te ad ſcopulum e tranquillo inferat.

Digitized by Google

Quid minus utibile fuit, quam hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? injecta est spes patri,
Posse illam extrudi. cedo, nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet?

GETA.

Non enim ducet.

ANTIPHO.

Novi: cæterum
Cum argentum repetent, nostra caussa scilicet
In nervom potius ibit.

GETA.

Nihil est, Antipho,
Quin male narrando possit depravarier.
Tu id quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra jam. si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais. concedo tibi:
Spatium quidem tandem apparandi nuptias,
Vocandi, sacrificandi dabitur paullulum:
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:
Inde iste reddet.

ANTIPHO.

Quam ob rem? aut quid dicet?

GETA.

Rogas?
Quot res? post illa, monstra (7) evenerunt mihi:
Introiit in ædes ater alienus canis:

Anguis per impluvium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus:
Haruspex venit ante brumam aliquid novi
Negoti incipere: quæ caussa est justissima.
Hæc fient.

ANTIPHO.

Ut modo fiant.

GETA.

Fient; me vide.
Pater exit, abi, dic, esse argentum, Phædriæ.

SCENA V.

DEMIPHO, GETA, CHREMES.

DEMIPHO.

Quietus esto, inquam: ego curabo ne quid verborum duint.
Hoc temere nunquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam.
Cui dem, & quam ob rem dem, commemorabo.

GETA.

Ut cautus est, ubi nil opu'st.

CHREMES.

Atqui ita opus est facto: at matura, dum lubido eadem hæc manet.
Nam si altera illa magis instabit, forsitan nos rejiciat.

GETA.

Rem ipsam putasti.

DEMIPHO.

Duc me ad eum ergo.

GETA.

Non moror.

CHREMES.

Ubi hoc egeris,
Transito ad uxorem meam, ut conveniat hanc prius, quam hinc abit:
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat,
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;
Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is voluerit,
Datum esse dotis.

DEMIPHO.

Quid, malum, tua id refert?

CHREMES.

Magni, Demipho.

DEMIPHO.

Non sat, tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?

CHREMES.

Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam putet.

DEMIPHO.

Idem ego istuc facere possum.

Digitized by Google

CHREMES.

Mulier mulieri magi'congruet.

DEMIPHO.

Rogabo.

CHREMES.

Ubi illas ego nunc reperire possim, cogito.

Digitized by Google

A C T U S V.

S C E N A I.

SOPHRONA, CHREMES.

SOPHRONA.

QUid agam? quem amicum inveniam mihi misera? aut cui consilia
Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam vereor,
Hera ne ob meum suasum indigna injuria afficiatur.
Ita patrem adolescentis facta hæc tolerare audio violenter.

CHREMES.

Nam quæ hæc est anus exanimata, a fratre quæ egressa est meo?

SOPHRONA.

Quod ut facerem, me egestas impulit; cum scirem infirmas
Hasce esse nuptias: ut id consulerem, interea vita
Ut in tuto foret.

CHREMES.

Certe ædepol, nisi me animus fallit,
Aut parum prospiciunt oculi, meæ nutricem gnatæ video.

SOPHRONA.

Neque ille investigatur.

CHREMES.

Quid ago?

SOPHRONA.

Qui est eju' pater.

CHREMES.

Adeon',
An maneo, dum ea, quæ loquitur, magis cognosco?

SOPHRONA.

Quod si eum nunc
Reperire possim, nihil est, quod verear.

CHREMES.

Ea ipsa est: conloquar.

SOPHRONA.

Quis hic loquitur?

CHREMES.

Sophrona.

SOPHRONA.

Et meum nomen nominat?

CHREMES.

Ad me respice.

SOPHRONA.

Dii obsecro vos: estne hic Stilpho?

CHREMES.

Non.

SOPHRONA.

Negas?

CHREMES.

Concede hinc paullulum a foribus istorsum sodes, Sophrona.
Ne me istoc posthac nomine appellassis.

SOPHRONA.

Quid? non is obsecro es,
Quem semper te esse dictitasti?

CHREMES.

St.

SOPHRONA.

Quid? has metuis fores?

CHREMES.

Conclusam hìc habeo uxorem sævam. verum istoc de nomine
Eo perperam olim dixi, ne vos forte imprudentes foris
Effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea resciſceret.

SOPHRONA.

Istoc pol nos te hìc invenire miseræ nunquam potuimus.

CHREMES.

Eho dic mihi, quid rei tibi est cum familia hac, unde exis? aut ubi
Illæ sunt?

SOPHRONA.

Miseram me!

Digitized by Google

CHREMES.

Hem. quid est? vivunt ne?

SOPHRONA.

Vivit gnata:

Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est.

CHREMES.

Male factum.

SOPHRONA.

Ego autem, quæ essem anus deserta, egens, ignota,
Ut potui, nuptum virginem locavi huic adolescenti,
Harum qui est dominus ædium.

CHREMES.

Antiphonine?

SOPHRONA.

Hem isti ipsi.

CHREMES.

Quid?

Duasne is uxores habet?

SOPHRONA.

Au obsecro, unam ille quidem hanc solam.

CHREMES.

Quid illa altera, quæ dicitur cognata?

SOPHRONA.

Hæc ergo est.

CHREMES.

Quid ais?

Digitized by Google

SOPHRONA.

Composito est factum, quo modo hanc amans habere posset
Sine dote.

CHREMES.

Dii vostram fidem : quam sæpe forte temere
Eveniunt, quæ non audeas optare! offendi adveniens,
Quicum volebam, atque ut volebam, conlocatam filiam.
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam, ut fieret,
Sine nostra cura maxuma, sua cura hæc sola fecit.

SOPHRONA.

Nunc quid facto est opus, vide. pater adolescentis venit,
Eumque animo iniquo hoc oppido ferre ajunt.

CHREMES.

Nihil pericli est.
Sed per Deos atque homines, meam esse hanc, cave resciscat quisquam.

SOPHRONA.

Nemo ex me scibit.

CHREMES.

Sequere me; intus cætera audies.

SCENA II.

DEMIPHO, GETA.

DEMIPHO.

NOstrapte culpa facimus, ut malis expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus & benignos.
Ita fugias, ne præter casam (1), ajunt. nonne id satis erat,
Accipere ab illo injuriam? etiam argentum est ultro objectum,
Ut sit qui vivat, dum aliud aliquid flagitii conficiat.

GETA.

Planissume.

DEMIPHO.

His nunc præmium est, qui recta prava faciunt.

GETA.

Verissime.

DEMIPHO.

Ut stultissime quidem illi rem gesserimus.

GETA.

Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.

DEMIPHO.

Etiamne id dubium est?

GETA.

Haud scio hercle,ut homo est, an mutet animum.

DEMIPHO.

Hem! mutet autem?

GETA.

Nescio: verum, si forte, dico.

DEMIPHO.

Ita faciam, ut frater censuit; uxorem ejus huc adducam,
Cum ista ut loquatur. tu abi, Geta: prænuncia hanc venturam.

GETA.

Argentum inventum est Phædriæ: de jurgio siletur:
Provisum est, ne in præsentia hæc hinc abeat: quid nunc porro?
Quid fiet? in eodem luto hæsitas: vorsuram solves (2),
Geta. præsens quod fuerat malum, in diem abiit: plagæ crescunt,
Nisi prospicis. Nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,
Neque vereatur Phormionem, aut eju' orationem.

SCENA III.

DEMIPHO, NAUSISTRATA, CHREMES.

DEMIPHO.

AGedum, ut soles, Nausistrata, fac illa ut placetur nobis:
Ut sua voluntate id, quod est facjundum, faciat.

Digitized by Google

NAUSISTRATA.

Faciam.

DEMIPHO.

Pariter nunc opera me adjuves, ac dudum re opitulata es.

NAUSISTRATA.

Factum volo: ac pol queo minu' viri culpa, quam me dignum est.

DEMIPHO.

Quid autem?

NAUSISTRATA.

Quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur: nam ex his prædiis talenta argenti bina
Capiebat statim. hem, vir viro quid præstat?

DEMIPHO.

Bina quæso?

NAUSISTRATA.

Ac rebus vilioribu' multo, tamen talenta bina.

DEMIPHO.

Hui!

NAUSISTRATA.

Quid hæc videntur?

DEMIPHO.

Scilicet.

NAUSISTRATA.

Virum me natam vellem:
Ego ostenderem.

Digitized by Google

DEMIPHO.

Certe scio.

NAUSISTRATA.

Quo pacto?

DEMIPHO.

Parce sodes,
Ut possis cum illa; ne te adolescens mulier defatiget.

NAUSISTRATA.

Faciam, ut jubes. sed meum virum abs te exire video.

CHREMES.

Hem Demipho,
Jam illi datum est argentum?

DEMIPHO.

Curavi illico.

CHREMES.

Nollem datum.
Hei! video uxorem: pene plus, quam sat erat.

DEMIPHO.

Cur nolles, Chreme?

CHREMES.

Jam recte.

DEMIPHO.

Quid tu? ecquid locutus cum ista es, quamobrem
hanc ducimus?

CHREMES.

Transegi.

DEMIPHO.

Quid ait tandem?

CHREMES.

Abduci non potest.

DEMIPHO.

Quid non potest?

CHREMES.

Quia uterque utrique est cordi.

DEMIPHO.

Quid istuc nostra?

CHREMES.

Magni: præter hæc,

Cognatam comperi esse nobis.

DEMIPHO.

Quid? deliras?

CHREMES.

Sic erit:

Non temere dico: redi mecum in memoriam (3).

DEMIPHO.

Sati' ne sanus es?

NAUSISTRATA.

Au, obsecro, vide, ne in cognatam pecces.

DEMIPHO.

Non est.

CHREMES.

Ne nega:

Patri' nomen aliud dictum est: hoc tu errasti.

Digitized by Google

DEMIPHO.

Non norat patrem?

CHREMES.

Norat.

DEMIPHO.

Cur aliud dixit?

CHREMES.

Nunquam hodie concedes mihi, neque
Intelliges?

DEMIPHO.

Si tu nil narras.

CHREMES.

Perdis.

NAUSISTRATA.

Miror quid hoc siet.

DEMIPHO.

Equidem hercle nescio.

CHREMES.

Vin'scire? at ita me servet Jupiter,
Ut propior illi, quam ego sum, ac tu, nemo est homo.

DEMIPHO.

Dii vostram fidem!
Eamus ad ipsam una omnes nos: aut scire, aut nescire hoc volo.

CHREMES.

Ah.

Digitized by Google

DEMIPHO.

Quid est?

CHREMES.

Itane parum mihi fidem eſſe apud te?

DEMIPHO.

Vin' me credere?

Vin' ſatis quæſitum mihi iſtuc eſſe? age fiat. quid illa filia

Amici noſtri? quid futurum eſt?

CHREMES.

Recte.

DEMIPHO.

Hanc igitur mittimus?

CHREMES.

Quidni?

DEMIPHO.

Illa maneat?

CHREMES.

Sic.

DEMIPHO.

Ire igitur tibi licet, Nauſiſtrata.

NAUSISTRATA.

Sic pol commodius eſſe in omnes arbitror, quam ut cœperas,

Manere hanc: nam perliberalis viſa eſt, cum vidi, mihi.

DEMIPHO.

Quid iſtuc negoti eſt?

Digitized by Google

CHREMES.

Jamne operuit ostium?

DEMIPHO.

Jam.

CHREMES.

O Jupiter,
Dii eos respiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio.

DEMIPHO.

Hem,
Quo pacto id potuit?

CHREMES.

Non satis tutus est ad narrandum hic locus.

DEMIPHO.

At tu intro abi.

CHREMES.

Heus, ne filii nostri quidem hoc resciscant, volo.

SCENA IV.

ANTIPHO.

LÆtu'sum, ut ut meæ res sese habent, fratri (4)
obtigisse, quod volt.
Quam scitum est, ejusmodi parare in animo cupiditates;
Quas, cum res advorsæ sient, paullo mederi possis.
Hic simul argentum repperit, cura sese expedivit:
Ego nullo possum remedio me evolvere ex his turbis,

Quin

Quin si hoc celetur, in metu; sin patefit, in probro sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ostensa
Hujusce habendæ. sed ubinam Getam invenire possum, ut
Rogem, quod tempus conveniendi patris me capere jubeat?

SCENA V.

PHORMIO, ANTIPHO.

PHORMIO.

ARgentum accepi: tradidi lenoni: abduxi mulierem:
Curavi, propria ea (5) Phædria ut potiretur: nam emissa est manu.
Nunc una mihi res etiam restat, quæ est conficiunda, otium
A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.

ANTIPHO.

Sed Phormio est. quid ais?

PHORMIO.

Quid?

ANTIPHO.

Quidnam nunc facturus Phædria?
Quo pacto satietatem amoris ait se velle sumere?

Digitized by Google

PHORMIO.

Vicissim parteis tuas acturus est.

ANTIPHO.

Quas?

PHORMIO.

Ut fugitet patrem:

Te suam rogavit rursum ut ageres caussam, ut pro se diceres:

Nam potaturus est apud me: ego me ire senibus Sunium

Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, dudum quam dixit Geta:

Ne, cum hìc non videant me, conficere credant argentum suum.

Sed ostium concrepuit abs te.

ANTIPHO.

Vide, quis egrediatur.

PHORMIO.

Geta est.

SCENA VI.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

GETA.

O Fortuna! o fors fortuna (6)! quantis commoditatibus,

Digitized by Google

Quam subito, meo hero Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem!

ANTIPHO.

Quidnam hic sibi volt?

GETA.

Nosque amicos eju' exonerastis metu?
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio (7):
Atque hominem propero invenire, ut hæc, quæ contigerint, sciat?

ANTIPHO.

Num tu intelligis, hic quid narret?

PHORMIO.

Num tu?

ANTIPHO.

Nil.

PHORMIO.

Tantundem ego.

GETA.

Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt.

ANTIPHO.

Heus Geta!

GETA.

Hem tibi.
Num mirum, aut novum est revocari, cursum cum institueris?

Digitized by Google

ANTIPHO.

Geta.

GETA.

Pergis hercle. nunquam tu odio tuo (8) me vinces.

ANTIPHO.

Non manes?

GETA.

Vapulabis. curialis vernula est, qui me vocat.

ANTIPHO.

Id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.

GETA.

Familiariorem oportet esse hunc, qui minitatur malum:
Sed isne est quem quæro, an non? ipsu' est.

PHORMIO.

Congredere actutum.

ANTIPHO.

Quid est?

GETA.

O omnium, quantum est, qui vivunt hominum, homo ornatissime!
Nam sine controversia a Diis solus diligere, Antipho.

ANTIPHO.

Ita velim: sed quî istuc credam ita esse, mihi dici velim.

GETA.

Satin'est, si te delibutum gaudio (9) reddo?

ANTIPHO.

Enecas.

Digitized by Google

PHORMIO.

Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedo.

GETA.

Oh,

Tu quoque hìc aderas, Phormio?

PHORMIO.

Aderam: sed cessas?

GETA.

Accipe, hem;

Ut modo argentum dedimus tibi apud forum, recta domum

Sumu' profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.

ANTIPHO.

Quamobrem?

GETA.

Omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est, Antipho.

Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me occurrit Mida;

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio: rogo,

Quamobrem retineat me: ait esse vetitum intro ad heram accedere.

Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,

Eumque nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores

Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: astiti:

Animam compressi: aurem admovi: ita animum cœpi attendere,

Hoc modo sermonem captans.

ANTIPHO.

Euge Geta.

GETA.

Hic pulcherrimum
Facinus audivi; itaque pene hercle exclamavi gaudio.

PHORMIO.

Quod?

GETA.

Quodnam arbitrare?

ANTIPHO.

Nescio.

GETA.

Atqui mirificissimum:
Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ.

ANTIPHO.

Hem,
Quid ais?

GETA.

Cum eju'olim consuevit matre in Lemno clanculum.

PHORMIO.

Somnium: utin' hæc ignoraret suum patrem?

GETA.

Aliquid credito,
Phormio, esse caussæ; sed me censen' potuisse omnia
Intelligere extra ostium, intus quæ inter sese ipsi egerint?

Digitized by Google

PHORMIO.

Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam.

GETA.

Imo etiam dabo,
Quo magis credas. patruus interea inde huc egreditur foras:
Haud multo post cum patre idem recipit se intro denuo:
Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ se dare:
Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.

ANTIPHO.

Hem, quin ergo? rape me: cessas?

GETA.

Fecero.

ANTIPHO.

O mi Phormio
Vale.

PHORMIO.

Vale Antipho: bene, ita me Dii ament, factum. gaudeo
Tantam fortunam de improviso esse his datam.
Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam,
Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet;
Nam idem hoc argentum ita ut datum est ingratiis:
His datum erit: hoc quî cogam, re ipsa repperi.
Nunc gestus mihi voltusque est capiundus novus.

Digitized by Google

Sed hinc concedam in angiportum hunc proxumum;
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.
Quo me assimularam ire, ad mercatum, non eo.

SCENA VII.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

DEMIPHO.

DIIS magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quando evenere hæc nobis, frater, prospere.
Quantum potest, nunc conveniendus Phormio est,
Priusquam dilapidet nostras triginta minas,
Ut auferamus.

PHORMIO.

Demiphonem, si domi est,
Visam: ut quod.

DEMIPHO.

At nos ad te ibamus, Phormio.

PHORMIO.

De eadem hac fortasse caussa?

DEMIPHO.

Ita hercle.

PHORMIO.

Credidi.
Quid ad me ibatis? ridiculum: an verebamini,
Ne non id facerem, quod recepissem semel?

Heus, quanta quanta hæc mea paupertas est, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mi esset fides.

CHREMES.

Estne ea ita (10), ut dixi, liberalis?

DEMIPHO.

Oppido.

PHORMIO.

Itaque ad vos venio nunciatum, Demipho,
Paratum me esse: ubi voltis, uxorem date.
Nam omneis posthabui mihi res, ita uti par fuit,
Postquam, tantopere id vos velle, animum advorteram.

DEMIPHO.

At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem:
Nam qui rumor erit populi, inquit, si id feceris?
Olim cum honeste potuit, tum non est data:
Nunc viduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia,
Quæ tute dudum coram me incusaveras.

PHORMIO.

Satis superbe inluditis me.

DEMIPHO.

Quî?

PHORMIO.

Rogas?
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quàm contempserim?

CHREMES.

Tum autem Antiphonem video ab sese amittere

Digitized by Google

Invitum eam, inque.

DEMIPHO.

Tum autem video filium
Invitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum jube rursum rescribi (11), Phormio.

PHORMIO.

Quodne ego perscripsi porro illis, quibu'debui?

DEMIPHO.

Quid igitur fiet?

PHORMIO.

Si vis mihi uxorem dare,
Quam despondisti, ducam: sin est, ut velis
Manere illam apud te, dos hic maneat, Demipho:
Nam non est æquom me propter vos decipi:
Cum ego vestri honoris caussa repudium alteræ
Remiserim, quæ tantundem dotis dabat.

DEMIPHO.

I in malam rem hinc cum istac magnificentia,
Fugitive. etiam nunc credis, te ignorarier,
Aut tua facta adeo?

PHORMIO.

Irritor.

DEMIPHO.

Tune hanc duceres,
Si tibi data esset?

PHORMIO.

Fac periclum.

DEMIPHO.

Ut filius
Cum illa habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.

PHORMIO.

Quæso, quid narras?

DEMIPHO.

Quin tu mihi argentum cedo.

PHORMIO.

Imo vero uxorem tu cedo.

DEMIPHO.

In jus ambula.

PHORMIO.

In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis.

DEMIPHO.

Quid facies?

PHORMIO.

Egone? vos me indotatis modo (12)
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo.

CHREMES.

Quid id nostra?

PHORMIO.

Nihil.
Hìc quandam noram, cujus vir uxorem.

Digitized by Google

CHREMES.

Hem.

DEMIPHO.

Quid est?

PHORMIO.

Lemni habuit aliam.

CHREMES.

Nullus sum.

PHORMIO.

Ex qua filiam
Suscepit: & eam clam educit.

CHREMES.

Sepultu'sum.

PHORMIO.

Hæc adeo ego illi jam denarrabo.

CHREMES.

Obsecro,
Ne facias.

PHORMIO.

Oh, tun' is eras?

DEMIPHO.

Ut ludos facit!

CHREMES.

Missum te facimus.

PHORMIO.

Fabulæ.

CHREMES.

Quid vis tibi?

Argentum quod habes, condonamus te.

PHORMIO.

Audio:

Quid vos, malum, ergo me sic ludificamini
Inepti vostra puerili sententia?
Nolo, volo: volo, nolo rursum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum,
irritum est.

CHREMES.

Quo pacto, aut unde hæc hic rescivit?

DEMIPHO.

Nescio:

Nisi me dixisse nemini, id certo scio.

CHREMES.

Monstri, ita me Dii ament, simile.

PHORMIO.

Injeci scrupulum.

DEMIPHO.

Hem,

Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle satius est.
Animo virili præsentique ut sis, para:
Vides tuum peccatum esse elatum foras;
Neque jam id celare posse te uxorem tuam:
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,

Digitized by Google

Id nosmet indicare placabilius est.
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
Ulcisci.

PHORMIO.

At at, nisi mihi prospicio, hæreo:
Hi gladiatorio animo (13) ad me affectant viam.

CHREMES.

At vereor, ut placari possit.

DEMIPHO.

Bono animo es:
Ego redigam vos in gratiam: hoc fretus, Chreme,
Cum e medio excessit, unde hæc suscepta est tibi.

PHORMIO.

Itane mecum agitis? satis astute aggredimini.
Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho:
Ain' tu, ubi quæ libitum fuerit peregre feceris,
Neque hujus sis veritus fœminæ primariæ,
Novo modo ei quin faceres contumeliam,
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,
Ut ne restinguas, lacrumis si exstillaveris.

DEMIPHO.

Malum, quod isti Dii, Deæque omnes duint.
Tantane affectum hominem quenquam esse audacia?
Non hoc publicitus (14) scelus hinc deportarier
In solas terras?

Digitized by Google

CHREMES.

In id redactus sum loci,
Ut nesciam prorsus, quid agam cum illo.

DEMIPHO.

Ego scio:
In jus eamus.

PHORMIO.

In jus? huc, si quid lubet.

DEMIPHO.

Assequere, ac retine, dum huc ego servos evoco.

CHREMES.

Etenim solu'nequeo: accurre huc.

PHORMIO.

Una injuria est
Tecum (15).

CHREMES.

Lege agito ergo.

PHORMIO.

Alteraest tecum, Chreme.

DEMIPHO.

Rape hunc.

PHORMIO.

Itane agitis? enimvero voce est opus.
Nausistrata, exi.

CHREMES.

Os opprime.

Digitized by Google

DEMIPHO.

Impurum vide,

Quantum valet.

PHORMIO.

Nausistrata, inquam.

CHREMES.

Non taces?

PHORMIO.

Taceam?

DEMIPHO.

Nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere,
Vel oculum exclude.

PHORMIO.

Est, ubi vos ulciscar probe.

SCENA VIII.

NAUSISTRATA, CHREMES, PHORMIO, DEMIPHO.

NAUSISTRATA.

QUIS nominat me?

CHREMES.

Hem!

NAUSISTRATA.

Quid istuc turbæ est, obsecro,
Mi vir?

Digitized by Google

PHORMIO.

Hem, quid nunc obticuisti?

NAUSISTRATA.

Quis hic homo est?
Non mihi respondes?

PHORMIO.

Hiccine ut tibi respondeat?
Qui hercle, ubi sit, nescit.

CHREMES.

Cave isti quidquam creduas.

PHORMIO.

Abi: tange. si non totus friget, me eneca.

CHREMES.

Nihil est.

NAUSISTRATA.

Quid ergo est? quid istic narrat?

PHORMIO.

Jam scies:
Ausculta.

CHREMES.

Pergin' credere?

NAUSISTRATA.

Quid ego, obsecro,
Huic credam, qui nihil dixit?

PHORMIO.

Delirat miser
Timore.

NAUSISTRATA.

Non pol temere est, quod tu tam times.

CHREMES.

Ego timeo?

PHORMIO.

Recte sane: quando nihil times,
Et hoc nihil est, quod dico ego, tu narra.

DEMIPHO.

Scelus!
Tibi narret?

PHORMIO.

Eho tu: factum est abs te sedulo
Pro fratre.

NAUSISTRATA.

Mi vir, non mihi narras?

CHREMES.

At.

NAUSISTRATA.

Quid at?

CHREMES.

Non opus est dicto.

PHORMIO.

Tibi quidem; at scito huic opu'est.
In Lemno.

CHREMES.

Hem, quid ais?

Digitized by Google

DEMIPHO.

Non taces?

PHORMIO.

Clam te.

CHREMES.

Hei mihi!

PHORMIO.

Uxorem duxit.

NAUSISTRATA.

Mi homo, Dii melius duint.

PHORMIO.

Sic factum est.

NAUSISTRATA.

Perii misera.

PHORMIO.

Et inde filiam
Suscepit jam unam, dum tu dormis.

CHREMES.

Quid agimus?

NAUSISTRATA.

Pro Dii immortales! facinus indignum, & malum!

PHORMIO.

Hoc actum est.

NAUSISTRATA.

An quidquam hodie est factum indignius?
Qui mi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.
Demipho, te appello: nam me cum hoc ipso distædet loqui.

Digitized by Google

Hæcine erant itiones crebræ, & mansiones diutinæ
Lemni? hæccine erat, quæ nostros fructus minuebat, vilitas?

DEMIPHO.

Ego, Nausistrata, esse in hac re culpam meritam non nego;
Sed ea, quin sit ignoscenda (16).

PHORMIO.

Verba fiunt mortuo.

DEMIPHO.

Nam neque negligentia tua, neque odio id fecit tuo.
Vinolentus fere abhinc annos quindecim mulierculam
Eam compressit, unde hæc nata est, neque post illam unquam attigit.
Ea mortem obiit: e medio abiit: qui fuit in re hac scrupulus.
Quam ob rem te oro, ut alia facta tua sunt, æquo animo hoc feras.

NAUSISTRATA.

Quid ego æquo animo? cupio misera in hac re jam defungier (17).
Sed quid sperem? ætate porro minu' peccaturum putem?
Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit.
An mea forma atque ætas nunc magis expetenda est, Demipho?
Quid mihi hic affers, quam ob rem exspectem, aut sperem porro non fore?

Digitized by Google

PHORMIO.

Exequias Chremeti (18), quibus est commodum, ire, hem tempus est.
Sic dabo: age nunc Phormionem, qui volet, lacessito:
Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sane in gratiam: jam supplicii satis est mihi:
Habet hæc, ei quod, dum vivat, usque ad aurem obganniat.

NAUSISTRATA.

At meo merito, credo. quid ego nunc commemorem, Demipho,
Singillatim, qualis ego in istum fuerim?

DEMIPHO.

Novi æque omnia
Tecum.

NAUSISTRATA.

Meriton' hoc meo videtur factum?

DEMIPHO.

Minime gentium:
Verum, quando jam accusando fieri infectum non potest,
Ignosce: orat, confitetur, purgat. quid vis amplius?

PHORMIO.

Enimvero, prius quam hæc dat veniam, mihi prospiciam & Phædriæ.
Heus, Nausistrata, prius quam huic respondes temere, audi.

Digitized by Google

NAUSISTRATA.

Quid est?

PHORMIO.

Ego minas triginta ab isto per fallaciam abstuli:
Eas dedi tuo gnato. is pro sua amica lenoni dedit.

CHREMES.

Hem, quid ais?

NAUSISTRATA.

Adeon' indignum tibi videtur; filius,
Homo adolescens, unam si habet amicam, tu uxores duas?
Nil pudere? quo ore illum objurgabis? responde mihi.

DEMIPHO.

Faciet, ut voles.

NAUSISTRATA.

Imo, ut meam jam scias sententiam,
Neque ego ignosco, neque promitto quidquam, neque respondeo,
Prius quam gnatum video. ejus judicio permitto omnia. is
Quod jubebit, faciam.

PHORMIO.

Mulier sapiens es, Nausistrata.

NAUSISTRATA.

Satin' id est tibi?

PHORMIO.

Imo vero pulcre discedo, & probe,
Et præter spem.

Digitized by Google

NAUSISTRATA.

Tu tuum nomen dic quod est.

PHORMIO.

Min'? Phormio,
Vestræ familiæ hercle amicus, & tuo summus Phædriæ.

NAUSISTRATA.

Phormio, at ego ecastor posthac tibi, quod potero, & quæ voles,
Faciamque, & dicam.

PHORMIO.

Benigne dicis.

NAUSISTRATA.

Pol meritum est tuum.

PHORMIO.

Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam, Nausistrata,
Et quod tuo viro oculi doleant (19)?

NAUSISTRATA.

Cupio.

PHORMIO.

Me ad cœnam voca.

NAUSISTRATA.

Pol vero voco.

DEMIPHO.

Eamus intro hinc.

NAUSISTRATA.

Fiat. sed ubi est Phædria,
Judex noster?

PHORMIO.

Jam hìc faxo aderit. Vos valete, & plaudite.

Digitized by Google

HECYRA

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI.

Acta Ludis Megalensibus, Sex. Jul. Cæsare, & Cn. Cornelio Dolabella Ædilibus Curulibus. Non placuit. Iterum data Cn. Octavio, T. Manlio Coss. L. Æmilii Paulli Ludis Funebribus. Non est placita. Tertio relata Q. Fulvio, L. Martio Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambivius Turpio. Placuit. Anno ab Urbe condita DLXXXVIII, ante Christum natum CLXIII. Iterum anno Urbis DLXXXIX.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

BACCHIS *meretrix.*	PHILOTIS *meretrix.*
LACHES *senex.*	PHILUMENA *meretrix.*
MYRRHINA *mulier.*	SOSIA *servus.*
PAMPHILUS *adulescens.*	SOSTRATA *mulier.*
PARMENO *servus.*	SYRA *anus.*
PHIDIPPUS *senex.*	

PERSONÆ MUTÆ.

PHILUMENA *puella.*	SCIRTUS *puer.*

E R A S M I

IDIOMATA PERSONARUM PRÆCIPUARUM.

Bacchis, meretrix bona & prudens.

Laches, maritus Sostratæ imperiosus. Alias natura prudens & multi consilii.

Myrrhina, mater Philumenæ, honoris liberorum studiosissima, non tamen satis mariti reverens.

Pamphilus, natura prorsus amori deditus, magis tamen in promissis fidelis, & honoris cupidus.

Parmeno, servus levis, hero bene serviens.

Phidippus, pater & maritus nimium mitis & suis indulgens.

Philotium, meretrix juvencula, artium meretriciarum non satis gnara.

Philumena, uxor lenis, modesta, prudens, contumelias mariti libenter perpetiens.

Sosia, non satis hero addictus.

Sostrata, matrona bona, modesta & prudens, liberorum etiam nurus amans, & mariti reverens.

Syra, lena pessima & vaferrima.

RATIO NOMINUM.

Bacchis, vide Heautontim.

Laches, vide Eunuch.

Myrrhina, matronale nomen, ἀπὸ τῶ μυῤῥίνης vel μυρσίνης, myrto, qua magistratus quondam coronabantur. Fuit & nomen Amazonis. Hom. Iliad. β,

Pamphilus, vide Andriam.

Parmeno, vide Eunuchum.

Phidippus, a parsimonia equestri: ex φειδῶ, parsimonia, & ἵππος, equus: gloria rei equestris apud veteres ingens, & sumtus magni fuerunt.

Philotis, a φιλότης, amicitia, amor, benevolentia; nisi forte in nomine sit aurium significatio, & tum componeretur ex φίλος, amicus, & ὖς ὠτὸς, auris. Hinc & *Philotium*.

Philumena, quasi φιλυμονὴ, amabilis.

Sosia, vide Andriam.

Sostrata, vide Heautont.

Syra, gentile nomen, Syriaci generis mulier.

IN TERENTII
HECYRAM

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

UXorem duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Ejusque, per vim quem detraxit, annulum
Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ.
Dein profectus in Imbrum est: nuptam haud attigit.
Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
Ut ægram ad se transfert: revertit Pamphilus;
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non volt. Pater incusat Bacchidis
Amorem; dum se purgat Bacchis, annulum
Mater vitiatæ forte agnoscit Myrrhina:
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

M. ANT. MURETI

ARGUMENTUM.

PAmphilus, Lachetis e Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam Lachetis & Myrrhinæ filiam incidit, eamque in via per vim compressit: atque ita effugit, ut neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. In illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. Paullo post pater eum, tum ut a meretricio amore averteret, tum ut præsidium suæ senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. Contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constupraverat: gaudente admodum puellæ matre, quæ, quia sola conscia erat filiam e stupro gravidam esse, quamprimum eam collocare properabat, ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptiis, quemadmodum sæpe fit, obtegeretur stuprum. Cecidit res longe aliter ac putabatur. Etenim Pamphilus, qui invitissimus adjecisset animum ad rem uxoriam, quique avellere se de repente a Bacchidis amore non posset, ita dormit

Digitized by Google

cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod ea viva numquam se uxorem ductурum sæpe ei promiserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam injuriam putans, multo ei minus, quam solebat, placida & obsequens esse cœpit. eo factum est, ut Pamphilus ei se paullatim subduxerit, quamque prius spernebat uxorem, ejus mirificum quendam amorem animo conceperit. Interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset. profecto eo, Philumena, quæ intumescere sibi uterum sentiret, cum aliorum, tum socrus in primis suæ conspectum effugiebat: tandem cum in eo esset, ut celare vix posse amplius videretur, sumta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium rerum consciam, confert. Post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam accerserent. respondetur, ægrotam esse. it, ut eam saltem viseret. non admittitur. Phidippus accusare uxorem, & dicere, hæc omnia illius culpa contingere. illa contra excusare se, & culpam deprecari; nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. Interea rediit Pamphilus, atque ita sors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit, eo ipso Philumena partu levaretur. Cum igitur videndi cupidus (ægrotare enim occeperat, & ita amabat ut qui vehementissime) subito ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. Ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta

lacrumans, obtestari cœpit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset, ne reciperet quidem uxorem, si ita videretur: sed tamen ne famam illius proderet; ita se facturum recipit. Cum igitur neque vellet uxorem recipere, neque rursum veram afferret caussam; suspicati sunt senes, eum Bacchidis adhuc amore impeditum, ea de caussa ab uxore abhorrere. Accersitam itaque Bacchidem objurgat Phidippus: ea, cum se illi purgasset, jubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque illam suspicionem adimere. Ingreditur, annulum habens in digito, quem olim Philumenæ ereptum, sibi dederat Pamphilus. is annulus effecit, ut vitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam cognosceretur. Lætus Pamphilus & uxorem, & filium recipit.

Digitized by Google

TERENTII
HECYRÆ
PROLOGUS.

HEcyra est huic nomen fabulæ. hæc cum data
Est nova, novum intervenit vitium, & calamitas (1),
Ut neque spectari, neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc hæc plane est pro nova.
Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre (2), ut iterum possit vendere.
Alias cognostis ejus: quæso hanc noscite.
Orator (3), ad vos venio ornatu prologi:
Sinite exorator sim, eodem ut jure uti senem
Liceat, quo jure sum usus adolescentior,
Novas qui exactas feci ut inveterascerent;
Ne cum poeta scriptura inveterasceret.
In his, quas primum Cæcili didici novas,
Partim sum earum exactus, partim vix steti.
Quia sciebam dubiam fortunam esse scenicam,
Spe incerta (4) certum mihi laborem sustuli.
Easdem agere cœpi, ut ab eodem alias discerem,

Novas

Digitized by Google

Novas studiose, ne illum ab studio abducerem,
Perfeci, ut spectarentur: ubi sunt cognitæ,
Placitæ sunt. ita poetam restitui in locum,
Prope jam remotum injuria advorsariûm
Ab studio, atque ab labore, atque arte musica.
Quod si scripturam sprevissem in præsentia, &
In deterrendo voluissem operam sumere,
Ut in otio esset potius quam in negotio;
Deterruissem facile, ne alias scriberet.
Nunc quid petam, mea caussa, æquo animo attendite.
Hecyram ad vos refero, quam mihi per silentium
Nunquam agere licitum est, ita eam oppressit calamitas.
Eam calamitatem vostra intelligentia
Sedabit, si erit adjutrix nostræ industriæ.
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit exspectatio:
Comitum conventus, strepitus, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.
Vetere in nova (5) cœpi uti consuetudine,
In experiundo ut essem: refero denuo;
Primo actu placeo. cum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores. populus convolat.
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.
Ego interea meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est: otium & silentium est.
Agendi tempus mihi datum est: vobis datur

Potestas condecorandi ludos scenicos.
Nolite sinere per vos artem musicam
Recidere ad paucos: facite, ut vestra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix, adjutrixque sit.
Si nunquam avare statui pretium arti meæ,
Et eum esse quæstum in animum induxi maxumum,
Quam maxume servire vostris commodis;
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in vostram commisit fidem,
Ne eum circumventum inique iniqui irrideant.
Mea caussa caussam hanc accipite, & silentium
Date, ut libeat scribere aliis, mihique ut discere
Novas expediat, posthac pretio emptas meo (6).

Digitized by Google

ACTUS PRIMUS.

SCENA I.

PHILOTIS, SYRA.

PHILOTIS.

PER pol quam paucos reperias meretricibus
Fideleis evenire amatores, Syra.
Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quam sancte, ut quivis facile posset credere,
Nunquam illa viva ducturum uxorem domum:
En! duxit.

SYRA.

Ergo propterea te sedulo
Et moneo, & hortor, ne cujusquam misereat,
Quin spolies, mutiles, laceres, quemque nacta sis.

PHILOTIS.

Utin'eximium neminem habeam (1)?

SYRA.

Neminem:
Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,

Digitized by Google

Quin ita paret sese, abs te ut blanditiis suis
Quam minimo pretio suam voluptatem expleat.
Hiscine tu, amabo, non contra insidiabere?

PHILOTIS.

Tamen eandem pol esse omnibus injurium est (2).

SYRA.

Injurium est autem ulcisci advorsarios?
Aut qua via captent te illi, eadem ipsos capi?
Eheu me miseram! cur non aut istæc mihi
Ætas & forma est, aut tibi hæc sententia?

SCENA II.

PARMENO, PHILOTIS, SYRA,

PARMENO.

SEnex si quæret me, modo isse dicito
Ad portum percontatum adventum Pamphili.
Audin'quid dicam, Scirte? si quæret me, uti
Tum dicas; si non quæret, nullus dixeris (3),
Alias ut uti possim caussa hac integra (4).
Sed videon'ego Philotium? unde hæc advenit?
Philotis, salve multum.

PHILOTIS.

O salve Parmeno.

SYRA.

Salve mecastor Parmeno.

PARMENO.

Et tu ædepol, Syra.
Dic mihi, Philoti, ubi te oblectasti tam diu?

PHILOTIS.

Minime me equidem oblectavi, quæ cum milite
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.

PARMENO.

Ædepol te desiderium Athenarum arbitror,
Philotium, cepisse sæpe, & te tuum
Consilium contempsisse.

PHILOTIS.

Non dici potest,
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosque hìc videndi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter vos libere convivium.
Nam illic haud licebat, nisi præfinito loqui
Quæ illi placerent (5).

PARMENO.

Haud opinor commode (6)
Finem statuisse orationi militem.

PHILOTIS.

Sed quid negoti hoc? modo quæ narravit mihi
Hìc intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, ut ille hac viva posset animum inducere
Uxorem habere.

PARMENO.

Habere autem?

PHILOTIS.

Eho tu: an non habet?

PARMENO.

Habet, sed firmæ hæ vereor ut sint nuptiæ.

PHILOTIS.

Ita Dii Deæque faxint, si in rem est Bacchidis.
Sed quî istuc credam ita esse? dic mihi Parmeno.

PARMENO.

Non est opus prolato: hoc percontarier
Desiste.

PHILOTIS.

Nempe ea caussa, ut ne id fiat palam.
Ita me Dii amabunt, haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, sed tacita ut mecum gaudeam.

PARMENO.

Nunquam dices tam commode, ut tergum meum (7)
Tuam in fidem committam.

PHILOTIS.

Ah noli, Parmeno:
Quasi tu non multo malis narrare hoc mihi,
Quam ego, quæ percontor, scire.

PARMENO.

Vera hæc prædicat (8):
Et mi illud vitium maximum est. si mihi fidem
Das te tacituram, dicam.

PHILOTIS.

Ad ingenium redis.

Fidem do, loquere.

PARMENO.

Ausculta.

PHILOTIS.

Istic sum.

PARMENO.

Hanc Bacchidem
Amabat ut cum maxime tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc, communia omnium quæ sunt patrum,
Sese senem esse dicere, illum autem unicum:
Præsidium velle se senectuti suæ.
Ille se primo negare: sed postquam acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin'anne amori (9) obsequeretur magis.
Tundendo (10), atque odio denique effecit senex:
Despondit ei gnatam hujus vicini proxumi.
Usque illud visum est Pamphilo neutiquam grave;
Donec jam in ipsis nuptiis, postquam videt
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari;
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi ejus commiseresceret.
Ubicunque datum erat spatium solitudinis,
Ut conloqui mecum una posset: Parmeno,
Perii, quid ego egi? in quod me conjeci malum?

Digitized by Google

Non potero hoc ferre, Parmeno. perii miser.

PHILOTIS.

At te Dii Deæque perduint cum istoc odio (11), Laches.

PARMENO.

Ad pauca ut redeam; uxorem deducit domum.
Nocte illa prima virginem non attigit:
Quæ consecuta est nox, eam nihilo magis.

PHILOTIS.

Quid ais? cum virgine una adolescens cubuerit,
Plus potus, sese illac abstinere ut potuerit?
Non verisimile dicis: nec verum arbitror.

PARMENO.

Credo ita videri tibi; nam nemo ad te venit,
Nisi cupiens tui: ille invitus illam duxerat.

PHILOTIS.

Quid deinde fit?

PARMENO.

Diebus sane pauculis
Post Pamphilus me solum seducit foras,
Narratque, ut virgo ab se integra etiam tum siet:
Seque ante quam eam uxorem duxisset domum,
Sperasse, eas tolerare posse nuptias.
Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi a suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.

PHILOTIS.

Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.

PARMENO.

Hoc ego proferre, incommodum esse mihi (12) arbitror;
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognoverit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.

PHILOTIS.

Quid interea? ibatne ad Bacchidem?

PARMENO.

Quotidie:
Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt,
Maligna multo & magis procax facta illico est.

PHILOTIS.

Non ædepol mirum.

PARMENO.

Atque ea res multo maxume
Disjunxit illum ab illa, postquam & ipse se,
Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognovit satis,
Ad exemplum ambarum (13) mores earum æstimans.
Hæc, ita uti liberali esse ingenio decet,
Pudens, modesta, incommoda atque injurias
Viri omneis ferre, & tegere contumelias.
Hic animus partim uxoris misericordia
Devictus, partim victus huju' injuriis,
Paullatim elapsu'st Bacchidi, atque huic transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est.

Interea in Imbro moritur cognatus senex
Horunc; ea ad hos redibat lege hereditas.
Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
Relinquit cum matre hic uxorem: nam senex
Rus abdidit se: huc raro in urbem commeat.

PHILOTIS.

Quid adhuc habent infirmitatis (14) nuptiæ?

PARMENO.

Nunc audies. primum dies complusculos
Bene conveniebat sane inter eas: interim
Miris modis odisse cœpit Sostratam,
Neque lites ullæ inter eas, postulatio
Nunquam.

PHILOTIS.

Quid igitur?

PARMENO.

Si quando ad eam accesserat
Confabulatum, fugere e conspectu illico,
Videre nolle (15). denique, ubi non quit pati,
Simulat se a matre arcessi ad rem divinam: abit.
Ubi illic est dies complureis, arcessi jubet.
Dixere caussam tum nescio quam: iterum jubet:
Nemo remisit. postquam arcessunt sæpius,
Ægram esse simulant mulierem. nostra illico
It visere ad eam: admisit nemo. hoc ubi senex
Rescivit, heri ex caussa rure huc advenit:
Patrem continuo convenit Philumenæ.

Quid egerint inter se, nondum etiam scio:
Nisi sane curæ est, quorsum eventurum (16) hoc siet.
Habes omnem rem: pergam quo cœpi hoc iter.

PHILOTIS.

Et quidem ego. nam constitui cum quodam hospite
Me esse illum conventuram.

PARMENO.

Dii vortant bene
Quod agas.

PHILOTIS.

Vale.

PARMENO.

Et tu bene vale, Philotium.

Digitized by Google

ACTUS II.

SCENA I.

LACHES, SOSTRATA.

LACHES.

PRO Deûm atque hominum fidem! quod hoc genus est, quæ hæc conjuratio,
Utin' omnes mulieres eadem æque studeant (1), nolintque omnia?
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias:
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus. viris
Esse advorsas, æque studium est, similis est pertinacia.
In eodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam: &
Ei ludo, si ullus est, magistram (2) hanc esse satis certo scio.

SOSTRATA.

Me miseram, quæ nunc, quamobrem accuser, nescio.

LACHES.

Hem

Tu nescis?

Digitized by Google

SOSTRATA.

Non, ita me Dii bene ament, mi Laches,
Itaque una inter nos agere ætatem liceat.

LACHES.

Dii mala prohibeant.

SOSTRATA.

Meque abs te immerito esse accusatam, postmodum rescisces.

LACHES.

Scio (3).
Te immerito? an quidquam pro istis factis dignum te dici potest,
Quæ me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras?
Tum autem ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis;
Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent.
Tu sola exorere (4), quæ perturbes hæc tua impudentia.

SOSTRATA.

Egone?

LACHES.

Tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.
An quia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini,
Quo quisque pacto hic vitam vestrorum exigat?

Digitized by Google

Multo melius, hìc quæ fiunt, quam illic, ubi sum assidue, scio:
Ideo quia, uti vos mihi domi eritis, proinde ego foris.
Jampridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam:
Minimeque adeo mirum: & ni id fecisset, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:
Quod si scissem, illa hìc maneret potius, tu hinc isses foras.
At vide, quam immerito ægritudo hæc oritur mi abs te, Sostrata:
Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei serviens,
Sumptus vostros, otiumque ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, præter æquum atque ætatem meam.
Nec pro te his curasse rebus, ne quid ægre esset mihi?

SOSTRATA.

Non mea opera, neque pol culpa evenit.

LACHES.

Imo maxume:
Sola hìc fuisti: in te omnis hæret culpa sola, Sostrata.
Quæ hìc erant, curares; cum ego vos solvi curis cæteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet
Illius dices culpa factum.

SOSTRATA.

Equidem dico, mi Laches.

LACHES.

Gaudeo, ita me Dii ament, gnati caussa. nam de te quidem,
Satis scio, peccando detrimenti (5) nil fieri potest.

SOSTRATA.

Quî scis, an ea caussa, mi vir, me odisse assimulaverit,
Ut cum matre una plus esset?

LACHES.

Quid ais? non signi hoc sat est,
Quod heri nemo voluit visentem te ad eam intromittere?

SOSTRATA.

Enim lassam oppido tum esse ajebant: eo ad eam non admissa sum.

LACHES.

Tuos esse illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem arbitror:
Et merito adeo: nam vostrarum nulla est quin gnatum velit
Ducere uxorem: & quæ vobis placita conditio est, datur:
Ubi duxere impulsu vostro, vostro impulsu easdem exigunt.

SCENA II.

PHIDIPPUS, LACHES, SOSTRATA.

PHIDIPPUS.

ETSI scio, Philumena, meum jus esse, ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus faciam,
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini (6) advorsabor.

LACHES.

Atque eccum Phidippum optume video. ex hoc jam scibo, quid sit.
Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprime obsequentem:
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quod si tu idem faceres, magis in rem & nostram & vostram id esset.
Nunc video in illarum potestate esse te.

PHIDIPPUS.

Eja vero.

LACHES.

Adii te heri de filia: ut veni, itidem incertum amisti (7).
Haud ita decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc,
Celare te iras: si quid est peccatum a nobis, profer:
Aut ea refellendo, aut purgando vobis corrigemus,

Te

Te judice ipso. sin ea est caussa retinendi apud vos,
Quia ægra est; te mi injuriam facere, arbitror, Phidippe,
Si metuis, satis ut meæ domi curetur diligenter.
At, ita me Dii ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Ut tu illam salvam magis velis, quam ego. id adeo gnati caussa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, magnificare (8).
Neque adeo me clam est, quam esse eum graviter laturum credam,
Hoc si rescierit. eo domum, studeo hæc prius, quam ille huc redeat.

PHILOTIS.

Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem
Novi: &, quæ dicis, omnia esse, ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere. illam ad vos redire studeo,
Si facere possim ullo modo.

LACHES.

Quæ res te facere id prohibet?
Eho, nunquidnam accusat virum?

PHILOTIS.

Minime: nam postquam attendi
Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, sanɖe adjurat,

Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare (9).
Aliud fortasse alii vitii est. leni ego animo sum natus:
Non possum advorsari meis.

LACHES.

Hem Sostrata!

SOSTRATA.

Heu me miseram!

LACHES.

Certumne est istud?

PHILOTIS.

Nunc quidem, ut videtur: sed num quid vis?
Nam est, quod me transire ad forum jam oportet.

LACHES.

Eo tecum una.

SCENA III.

SOSTRATA.

ÆDepol næ nos æque sumus omnes invisæ viris
Propter paucas; quæ omnes faciunt dignæ ut videamur malo.
Nam, ita me ament Di, quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam:
Sed non facile est expugnatu: ita animum induxerunt socrus

Digitized by Google

Omneis esse iniquas. haud pol me quidem: nam nunquam secus
Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, quî hoc mi eveniat, scio:
Nisi pol filium multimodis jam exspecto ut redeat domum (10).

Digitized by Google

ACTUS III.

SCENA I.

PAMPHILUS, PARMENO, MYRRHINA.

PAMPHILUS.

Nemini ego plura acerba esse ex amore homini unquam oblata credo,
Quam mihi. heu me infelicem! hanccine ego vitam parsi perdere?
Haccine ego caussa eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat præstabilius, ubivis gentium ætatem agere,
Quam huc redire? atque hæc ita esse miserum me resciscere?
Nam nos omnes (1), quibus alicunde aliquis objectus est labos,
Omne quod est interea tempus, prius quam id rescitum est, lucro est.

PARMENO.

At sic, citius qui te expedias his ærumnis reperias.
Si non rediisses, hæ iræ factæ essent multo ampliores:

Sed nunc adventum tuum, ambas, Pamphile, scio reverituras:
Rem cognosces: iram expedies: rursum in gratiam restitues:
Levia sunt, quæ tu pergravia esse in animum induxti tuum.

PAMPHILUS.

Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est æque miser?
Prius quam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum.
Jam in hac re ut taceam, cuivis facile scitu est quam fuerim miser:
Tamen nunquam ausus sum recusare eam, quam mihi obtrudit pater.
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expedivi animum meum:
Vixque huc contuleram; hem nova res orta est, porro ab hac quæ me abstrahat.
Tum matrem ex ea re me, aut uxorem in culpa inventurum arbitror:
Quæ cum ita esse invenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?
Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet:
Tum uxori obnoxius sum (2): ita olim (3) suo me ingenio pertulit,
Tot meas injurias quæ nunquam in ullo patefecit loco.

Digitized by Google

Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno,
Unde ira inter eas intercessit, quæ tam permansit diu.

PARMENO.

Hoc quidem hercle parvum est. si vis vero veram rationem exsequi,
Non maxumas, quæ maxumæ sunt interdum iræ, injurias
Faciunt: nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est,
Cum de eadem caussa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri inter sese quam pro levibus noxis iram gerunt!
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia:
Fortasse unum aliquod verbum hanc inter eas iram conciverit.

PAMPHILUS.

Abi, Parmeno, intro, ac me venisse nuncia (4).

PARMENO.

Hem quid hoc?

PAMPHILUS.

Tace.

PARMENO.

Trepidari sentio, cursari rursum prorsum: agedum ad fores
Accede propius. hem, sensistin'?

PAMPHILUS.

Noli fabularier.

Pro Jupiter! audio clamorem.

PARMENO.

Tute loqueris, me vetas?

MYRRHINA.

Tace, obsecro, mea gnata.

PAMPHILUS.

Matris vox visa est Philumenæ.

Nullus sum.

PARMENO.

Qui dum?

PAMPHILUS.

Perii!

PARMENO.

Quamobrem?

PAMPHILUS.

Nescio quod magnum malum

Profecto, Parmeno, me celas.

PARMENO.

Uxorem Philumenam

Pavitare nescio quid (5) dixerunt. id si forte est, nescio.

PAMPHILUS.

Interii! cur mihi id non dixti?

PARMENO.

Quia non poteram una omnia.

PAMPHILUS.

Quid morbi est?

PARMENO.

Nescio.

PAMPHILUS.

Quid? nemone medicum adduxit?

PARMENO.

Nescio.

PAMPHILUS.

Cesso hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quidquid est, certum sciam?
Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam affectam (6)?
Nam si periclum ullum in te est, periisse me una haud dubium est.

PARMENO.

Non usus facto est (7) mihi nunc hunc intro sequi.
Nam invisos omneis nos esse illis sentio:
Heri nemo voluit Sostratam intro admittere.
Si forte morbus amplior factus siet,
Quod sane nolim, maxime heri caussa mei;
Servum illico introiisse dicent Sostratæ:
Aliquid tulisse comminiscentur mali.
Capiti, atque ætati illorum morbus qui auctu'sit:
Hera in crimen veniet, ego vero in magnum malum.

Digitized by Google

SCENA II.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILUS.

SOSTRATA.

Nescio quid jamdudum hìc audio tumultuari misera:
Male metuo, ne Philumenæ magi' morbus aggravescat:
Quod te, Æsculapi, & te, Salus, ne quid sit hujus, oro.
Nunc ad eam visam.

PARMENO.

Heus Sostrata.

SOSTRATA.

Ehem!

PARMENO.

Iterum istinc excludere.

SOSTRATA.

Ehem Parmeno, tune hìc eras? perii, quid faciam misera?
Non visam uxorem Pamphili, cum in proxumo hìc sit ægra?

PARMENO.

Non visas, nec mittas quidem visendi caussa quemquam.
Nam qui amat cui odio ipsus est, bis facere stulte duco:
Laborem inanem ipsus capit, & illi molestiam affert.

Digitized by Google

Tum autem filius tuus introiit videre, ut venit, quid agat.

SOSTRATA.

Quid ais? an venit Pamphilus?

PARMENO.

Venit.

SOSTRATA.

Diis gratiam habeo.
Hem! istoc verbo animus mihi rediit, & cura ex corde excessit.

PARMENO.

Jam ea te caussa maxume huc nunc introire nolo.
Nam si remittent quippiam Philumenæ dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuo sola soli,
Quæ inter vos intervenit, unde ortum est initium iræ.
Atque eccum video ipsum egredi: quam tristi' st!

SOSTRATA.

O mi gnate!

PAMPHILUS.

Mea mater, salve!

SOSTRATA.

Gaudeo venisse salvom. salvan'
Philumena est?

PAMPHILUS.

Meliuscule est.

SOSTRATA.

Utinam istuc ita Dii faxint!

Digitized by Google

Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam tristis?

PAMPHILUS.

Recte, mater (8).

SOSTRATA.

Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invasit?

PAMPHILUS.

Ita factum est.

SOSTRATA.

Quid morbi est?

PAMPHILUS.

Febris.

SOSTRATA.

Quotidiana?

PAMPHILUS.

Ita ajunt.

I sodes intro; consequar jam te, mea mater.

SOSTRATA.

Fiat.

PAMPHILUS.

Tu pueris curre, Parmeno, obviam, atque his one-
ra adjuta (9).

PARMENO.

Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant?

PAMPHILUS.

Cessas?

Digitized by Google

SCENA III.

PAMPHILUS.

NEqueo mearum rerum initium ullum invenire idoneum,
Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt;
Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intro ut corripui timidus, alio suspicans
Morbo me visurum affectam, ac sensi esse, uxorem: hei mihi!
Postquam me aspexere ancillæ advenisse, illico omnes simul
Lætæ exclamant, Venit! id quod me repente aspexerant (10).
Sed continuo voltum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommode illis fors obtulerat adventum meum.
Una illarum interea propere præcucurrit, nuncians
Me venisse: ego eju' videndi cupidus recta consequor:
Posteaquam introii, extemplo ejus morbum cognovi miser.
Nam neque, ut celari posset, tempus spatium ullum dabat:

Digitized by Google

Neque voce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.
Postquam aspexi, o facinus indignum! inquam: & corripui illico
Me inde lacrumans, incredibili re atque atroci percitus.
Mater consequitur. jam ut limen exirem, ad genua accidit
Lacrumans misera; miseritum est. Profecto hoc sic est, ut puto,
Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni, atque humiles sumus.
Hanc habere orationem mecum principio institit:
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, caussam vides:
Nam vitium est oblatum virgini olim ab nescio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.
Sed cum orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrumem miser.
Quæ quæ fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambæ, si jus, si fas est, uti
Advorsa ejus per te tecta tacitaque (11) apud omnes sient:
Si unquam erga te animo esse amico sensisti eam, mi Pamphile,

Digitized by Google

Sine labore hanc gratiam te, uti sibi des pro illa, nunc rogat.
Cæterum de reducenda id facias, quod in rem sit tuam.
Parturire eam, neque gravidam esse ex te, solus conscius.
Nam ajunt, tecum post duobus concubuisse eam mensibus:
Tum postquam ad te venit, mensis agitur hic jam septimus:
Quod te scire ipsa indicat res. nunc si potis est, Pamphile,
Maxume volo, doque operam, ut clam partus eveniat patrem,
Atque adeo omneis. sed si fieri id non potest, quin sentiant,
Dicam abortum esse. scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod verisimile est, ex te recte eum natum putent.
Continuo exponetur. hic tibi nihil est quidquam incommodi:
Et illi miseræ indigne factam injuriam contexeris.
Pollicitus sum, & servare in eo certum est, quod dixi, fidem.
Nam de reducenda, id vero neutiquam honestum esse arbitror:
Nec faciam: etsi amor me graviter, consuetudoque ejus tenet.

Digitized by Google

Lacrumo, quæ posthac futura est vita, cum in mentem venit,
Solitudoque. O Fortuna, ut nunquam perpetuo es bona!
Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse: nam olim soli credidi,
Ea me abstinuisse in principio, cum data est.
Vereor, si clamorem ejus hic crebro audiat,
Ne parturire intelligat. aliquo mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

SCENA IV.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILUS.

PARMENO.

AIn' tu, tibi hoc incommodum evenisse iter?

SOSIA.

Non hercle verbis, Parmeno, dici potest
Tantum, quam re ipsa navigare incommodum est.

PARMENO.

Itane est?

Digitized by Google

SOSIA.

O fortunate, nescis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare.
Nam alias ut omittam miserias, unam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,
Cum interea semper mortem exspectabam miser:
Ita usque advorsa tempestate usi sumus.

PARMENO.

Odiosum (12).

SOSIA.

Haud clam me est: denique hercle aufugerim
Potius, quam redeam, si eo mi redeundum sciam.

PARMENO.

Olim quidem te caussæ impellebant leves,
Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.
Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium.
Ite intro. ego hunc adibo, si quid me velit.
Here, etiam tu hic stas?

PAMPHILUS.

Equidem te exspecto.

PARMENO.

Quid est?

PAMPHILUS.

In arcem (13) transcurso opus est.

PARMENO.

Cui homini (14)?

PAM-

Digitized by Google

PAMPHILUS.

Tibi.

PARMENO.

In arcem! quid eo?

PAMPHILUS.

Callidemidem hospitem
Myconium, qui mecum una advectus est, conveni.

PARMENO.

Perii! vovisse hunc dicam, si salvus domum
Rediisset unquam, ut me ambulando rumperet.

PAMPHILUS.

Quid cessas?

PARMENO.

Quid vis dicam? an conveniam modo?

PAMPHILUS.

Imo, quod constitui me hodie conventurum eum,
Non posse; ne me frustra illic exspectet: vola.

PARMENO.

At non novi hominis faciem.

PAMPHILUS.

At faciam ut noveris.
Magnus, rubicundus, crispus, crassus, cæsius,
Cadaverosa facie.

PARMENO.

Di illum perduint!
Quid, si non veniet? maneamne usque ad vesperum?

PAMPHILUS.

Maneto; curre.

PARMENO.

Non queo: ita defessus sum.

PAMPHILUS.

Ille abiit. quid agam infelix? prorsus nescio
Quo pacto hoc celem, quod me oravit Myrrhina,
Suæ gnatæ partum: nam me miseret mulieris.
Quod potero, faciam: tamen ut pietatem colam (15):
Nam me parenti potius, quam amori obsequi
Oportet. atat! eccum Phidippum, & patrem
Video: horsum pergunt. quid dicam hisce, incertus sum.

SCENA V.

LACHES, PHIDIPPUS, PAMPHILUS.

LACHES.

Dixtin' dudum, dixisse illam, se exspectare filium?

PHIDIPPUS.

Factum.

LACHES.

Venisse ajunt: redeat.

PAMPHILUS.

Quam caussam dicam patri,
Quamobrem non reducam, nescio.

Digitized by Google

LACHES.

Quem ego hìc audivi loqui?

PHIDIPPUS.

Certum obfirmare est viam me (16), quam decrevi, persequi.

LACHES.

Ipsus est, de quo ego agebam tecum.

PAMPHILUS.

Salve, mi pater.

LACHES.

Gnate mi, salve.

PHIDIPPUS.

Bene factum te advenisse, Pamphile,
Et adeo, quod maxumum est, salvum atque validum.

PAMPHILUS.

Creditur.

LACHES.

Advenis modo?

PAMPHILUS.

Admodum.

LACHES.

Cedo, quid reliquit Phania
Consobrinus noster?

PAMPHILUS.

Sane hercle homo voluptati obsequens
Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multum hæredem adjuvant.

Sibi vero hanc laudem relinquunt: vixit, dum vixit, bene.

LACHES.

Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sententia (17)?

PAMPHILUS.

Quidquid id est, quod reliquit, profuit.

LACHES.

Imo obfuit;

Nam illum vivum & salvum vellem.

PHIDIPPUS.

Impune optare (18) istuc licet.

Ille reviviscet jam nunquam: & tamen, utrum malis, scio.

LACHES.

Heri Philumenam ad se arcessi hic jussit. dic jussisse te (19).

PHIDIPPUS.

Noli fodere (20). jussi.

LACHES.

Sed eam jam remittet.

PHIDIPPUS.

Scilicet.

PAMPHILUS.

Omnem rem scio, ut sit gesta. adveniens audivi omnia.

LACHES.

At

Istos invidos Dii perdant, qui hæc libenter nunciant.

Digitized by Google

PAMPHILUS.

Ego me scio cavisse, ne ulla merito contumelia
Fieri a vobis posset: idque si nunc memorare hìc velim,
Quam fideli animo & benigno in illam & clementi fui,
Vere possim; ni te ex ipsa id magi' velim resciscere:
Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,
Cum illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit.
Neque mea culpa hoc dissidium evenisse, id testor Deos.
Sed quando sese esse indignam deputat matri meæ,
Cui concedat, cujus mores toleret sua modestia,
Neque alio pacto potest componi inter eas gratia;
Segreganda aut mater a me est, Phidippe, aut Philumena.
Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.

LACHES.

Pamphile, haud invito ad aures sermo mihi accessit tuus,
Cum te post putasse omnes res præ parente intelligo.
Verum vide, ne impulsus ira prave insistas, Pamphile.

PAMPHILUS.

Quibus iris nunc in illam impulsus iniquu' siem?
Quæ nunquam quidquam erga me commerita 'st, pater,
Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio:
Amoque, & laudo, & vehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertu' sum:

Illique exopto, ut reliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui sit fortunatior:
Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.

PHIDIPPUS.

Tibi id in manu est, ne fiat.

LACHES.

Si sanus sies,
Jube illam redire.

PAMPHILUS.

Non est consilium, pater:
Matris servibo commodis.

LACHES.

Quo abis? mane;
Mane, inquam: quo vadis?

PHIDIPPUS.

Quæ hæc pertinacia est?

LACHES.

Dixin', Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.

PHIDIPPUS.

Non credidi ædepol adeo inhumanum fore.
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut velit reducere uxorem, licet:
Sin alio est animo, renumeret dotem huc; eat.

LACHES.

Ecce autem tu quoque proterve iracundus es.

Digitized by Google

PHIDIPPUS.

Percontumax redisti huc nobis, Pamphile.

LACHES.

Decedet jam ira hæc, etsi merito iratus est.

PHIDIPPUS.

Quia paullulum vobis accessit pecuniæ,
Sublati animi sunt.

LACHES.

Etiam mecum litigas?

PHIDIPPUS.

Deliberet, renuncietque hodie mihi,
Velit ne, an non; ut alii, si huic non sit, siet.

LACHES.

Phidippe, ades (21); audi paucis, abiit: quid mea?
Postremo inter se transigant ipsi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtemperant:
Quæ dico, parvipendunt. porto hoc jurgium ad
Uxorem: cujus fiunt consilio omnia hæc:
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, evomam.

Digitized by Google

ACTUS IV.

SCENA I.

MYRRHINA, PHIDIPPUS.

MYRRHINA.

PErii! quid agam? quo me vortam? quid viro meo respondebo
Misera? nam audivisse vocem pueri visu''st vagientis:
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam:
Quod si resciverit peperisse eam, id qua caussa clam me habuisse
Dicam? non ædepol scio.
Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire: nulla sum.

PHIDIPPUS.

Uxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.
Atque eccam video. quid ais Myrrhina? heus! tibi dico.

MYRRHINA.

Mihine, mi vir?

PHIDIPPUS.

Vir ego tuus sum? tun'virum me, aut hominem deputas adeo esse?

Nam si utrumvis horum, mulier, unquam tibi visus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem.

MYRRHINA.

Quibus?

PHIDIPPUS.

At rogitas?
Peperit filia. hem! taces? ex quo?

MYRRHINA.

Istuc rogare æquom est patrem?
Perii! ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?

PHIDIPPUS.

Credo: neque adeo arbitrari (1) patris est aliter: sed demiror,
Quid sit quam ob rem tantopere hunc omnes nos celare volueris
Partum; præsertim cum & recte, & suo pepererit tempore.
Adeone pervicaci esse animo, ut puerum præoptares perire,
Ex quo inter nos scires posthac amicitiam fore firmiorem,
Potius, quam esset cum illo nupta advorsus animi libidinem
Tui? ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penes.

MYRRHINA.

Misera sum.

PHIDIPPUS.

Utinam sciam ita esse istuc. sed nunc mihi in mentem venit
De hac re, quam locuta es olim, cum illum generum cepimus.
Nam nuptam filiam negabas posse te pati tuam
Cum eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris.

MYRRHINA.

Quamvis caussam hunc suspicari, quam ipsam veram, mavolo.

PHIDIPPUS.

Multo prius scivi, quam tu, illum amicam habere, Myrrhina:
Verum id vitium ego nunquam decrevi esse adolescentiæ:
Nam id omnibus innatum est (2). at pol jam aderit, se quoque etiam cum oderit (3).
Sed, ut olim te ostendisti, eandem esse nihil cessavisti usque adhuc,
Ut filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egissem, esset ratum.
Id nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris.

MYRRHINA.

Adeon' me esse pervicacem censes, cui mater siem,
Ut eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?

PHIDIPPUS.

Tun' prospicere, aut judicare, nostram in rem quod sit, potes?
Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. quid tum postea,
Si modeste, ac raro hoc fecit? nonne ea dissimulare nos
Magis humanum est, quam dare operam id scire, qui nos oderit?
Nam si is posset ab ea sese derepente avellere,
Quicum tot consuesset annos, non eum hominem ducerem,
Nec virum sati' firmum gnatæ.

MYRRHINA.

Mitte adolescentem, obsecro,
Et quæ me peccasse ais. abi: solum solus conveni:
Roga, velitne, an non uxorem. si est, ut dicat velle se,
Redde: sin est autem, ut nolit, recte ego consului meæ (4).

PHIDIPPUS.

Si quidem ille ipse non volt, & tu sensti esse in eo, Myrrhina,
Peccatum; aderam, cujus consilio ea par fuerat prospici.
Quam ob rem incendor ira, te esse ausam hæc facere injussu meo.
Interdico, ne extulisse extra ædes puerum usque velis.

Digitized by Google

Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulem:
Ibo intro, atque edicam servis, ne quoquam efferri sinant.

MYRRHINA.

Nullam pol credo mulierem me miseriorem vivere.
Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciverit,
Non ædepol clam me est; cum hoc, quod levius est, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua via sententia ejus mutari possit, scio.
Hoc mihi unum ex plurimis miseriis reliquom fuerat malum,
Si, puerum ut tollam, cogit: cujus qui sit nescimus pater.
Nam cum compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:
Neque detractum ei tum quidquam est (5), qui post possit nosci, qui siet:
Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens annulum.
Simul vereor, Pamphilus ne orata nostra nequeat diutius
Celare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

SCENA II.

SOSTRATA, PAMPHILUS.

SOSTRATA.

NON clam me est, mi gnate, tibi me esse suspectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abiisse; etsi ea dissimulas sedulo.
Verum ita me Dii ament, itaque obtingant ex te, quæ exopto mihi, ut
Nunquam sciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teque ante quam me amare rebar, ei rei firmasti fidem:
Nam mihi intus tuus pater narravit modo, quo pacto me habueris
Præpositam amori tuo. nunc tibi me certum est contra gratiam
Referre, ut apud me præmium esse positum pietati scias.
Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ commodum famæ arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certo decrevi patre,
Ne mea præsentia obstet, neu caussa ulla restet reliqua,

Digitized by Google

Quin tua Philumena ad te redeat.

PAMPHILUS.

Quæso, quid istuc consilii est?
Illius stultitia victa, ex urbe tu rus habitatum migres (6)?
Haud facies: neque sinam, ut qui nobis mater maledictum velit,
Mea pertinacia esse dicat factum, haud tua modestia.
Tum tuas amicas te, & cognatas deserere, & festos dies,
Mea caussa, nolo.

SOSTRATA.

Nihil pol jam istæc res mihi voluptatis ferunt:
Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias jam tenet
Studiorum istorum: hæc mihi nunc cura est maxuma, ut ne cui meæ
Longinquitas ætatis obstet, mortemve exspectet meam.
Hic video me esse invisam immerito: tempus est concedere.
Sic optume, ut ego opinor, omnes caussas præcidam omnibus:
Et me hac suspicione exsolvam, & illis morem gessero.
Sine me obsecro effugere, volgus quod male audit mulierum.

PAMPHILUS.

Quam fortunatus cæteris sum rebus, absque una hac foret (7),

Digitized by Google

Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem.

SOSTRATA.

Obsecro, mi Pamphile,
Non tute incommodam rem, ut quæque est, in animum inducas pati.
Si cætera sunt ita, ut tu vis, itaque ut esse ego illam existumo,
Mi gnate, da veniam haec mihi, reduc illam.

PAMPHILUS.

Væ misero mihi!

SOSTRATA.

Et mihi quidem: nam hæc res non minus me male habet, quam te, gnate mi.

SCENA III.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILUS.

LACHES.

Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi uxor:
Iſtuc eſt ſapere, qui ubicunque opus ſit, animum poſſis flectere,
Quod faciundum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.

SOSTRATA.

Sors pol fuat.

Digitized by Google

LACHES.

Abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres.

SOSTRATA.

Spero mecastor.

LACHES.

I ergo intro, & compone, quæ tecum simul
Ferantur: dixi.

SOSTRATA.

Ita ut jubes, faciam.

PAMPHILUS.

Pater.

LACHES.

Quid vis Pamphile?

PAMPHILUS.

Abire hinc matrem? minime.

LACHES.

Quid ita istuc?

PAMPHILUS.

Quia
De uxore incertus sum etiam, quid facturus siem.

LACHES.

Quid est?
Quid vis nisi reducere?

PAMPHILUS.

Equidem cupio, & vix contineor: sed
Non minuam meum consilium: ex usu quod est,
id persequar.

Cre-

Credo, si non reducam, ea gratia concordes magis
fore (8).

LACHES.

Nescias. verum tua refert nihil, utrum illæ fecerint (9),
Quando hæc abierit: odiosa hæc est ætas adolescentulis:
E medio æquom excedere est: postremo nos jam fabulæ
Sumus, Pamphile, senex, atque anus.
Sed video Phidippum per tempus egredi. Accedamus.

SCENA IV.

PHIDIPPUS, LACHES, PAMPHILUS.

PHIDIPPUS.

Tibi quoque ædepol sum iratus, Philumena,
Graviter quidem: nam hercle abs te factum 'st turpiter:
Etsi tibi caussa est de hac re: materque te impulit:
Huic vero nulla est.

LACHES.

Opportune te mihi,
Phidippe, in ipso tempore ostendis.

PHIDIPPUS.

Quid est?

PAMPHILUS.

Quid respondebo his? aut quo pacto hoc operiam?

LACHES.

Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam.

Ne revereatur, minus jam quo redeat domum.

PHIDIPPUS.

Ah!

Nullam de his rebus culpam commeruit tua;
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.

PAMPHILUS.

Mutatio fit (10).

PHIDIPPUS.

Ea nos perturbat, Lache.

PAMPHILUS.

Dum ne reducam, turbent porro, quam velint.

PHIDIPPUS.

Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane perpetuam volo:
Sin est, ut aliter tua siet sententia,
Accipias puerum.

PHIDIPPUS.

Sensit peperisse. occidi.

LACHES.

Puerum? quem puerum?

PHIDIPPUS.

Natus est nobis nepos:
Nam abducta a vobis prægnans fuerat filia.
Neque fuisse prægnantem unquam ante hunc scivi diem.

LACHES.

Bene, ita me Dii ament, nuncias: & gaudeo
Natum illum, & tibi illam salvam. sed quid mulieris

Digitized by Google

Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nos ne hoc celatos tandiu? nequeo satis,
Quam hoc mihi videtur factum prave, proloqui.

PHIDIPPUS.

Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Lache.

PAMPHILUS.

Etsi jamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non est, cum eam consequitur alienus puer (11).

LACHES.

Nulla tibi, Pamphile, hic jam consultatio est.

PAMPHILUS.

Perii.

LACHES.

Hunc videre sæpe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem.
Evenit. habeo gratiam Diis.

PAMPHILUS.

Nullus sum.

LACHES.

Reduc uxorem, ac noli advorsari mihi.

PHIDIPPUS.

Pater, si ex me illa liberos vellet sibi,
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quod celasse intelligo.
Nunc cum ejus alienum esse a me animum sentiam,
Nec conventurum inter nos posthac arbitrer,
Quamobrem reducam?

Digitized by Google

LACHES.

Mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit. mirandumne id est?
Censen'te posse reperire ullam mulierem,
Quæ careat culpa? an quia non delinquunt viri (12)?

PHIDIPPUS.

Vosmet videte jam, Lache, & tu Pamphile,
Remissam opu'sit vobis, an reductam domum.
Uxor quid faciat, in manu non est mea.
Neutra in re vobis difficultas a me erit.
Sed quid faciemus puero?

LACHES.

Ridicule rogas.
Quidquid futurum 'st, huic suum reddas scilicet,
Ut alamus nostrum.

PAMPHILUS.

Quem ipse neglexit pater,
Ego alam?

LACHES.

Quid dixti? eho! an non alemus, Pamphile?
Prodemus quæso potius? quæ hæc amentia est?
Enimvero prorsus jam tacere non queo:
Nam cogis ea, quæ nolo, ut præsente hoc loquar.
Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?
Aut quid sit id, quod solicitere ad hunc modum?
Primum, hanc ubi dixti caussam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi:

Digitized by Google

Pollicita est ea, se concessuram ex ædibus.
Nunc postquam ademptam hanc quoque tibi caussam vides;
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum,
Quam longum spatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos fecisti in eam, quam animo æquo tuli?
Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres:
Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo (13).
Quæ tum, obsecutus mihi, fecisti ut decuerat.
Nunc animum rursum ad meretricem induxti tuum:
Cui tu obsecutus, facis huic adeo injuriam.
Nam in eandem vitam te revolutum denuo
Video esse.

PAMPHILUS.

Mene?

LACHES.

Te ipsum: & facis injuriam:
Confingis falsas caussas ad discordiam,
Ut cum illa vivas, testem hanc cum abs te amoveris (14):
Sensitque adeo uxor: nam ei caussa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret?

PHIDIPPUS.

Plane hic divinat: nam id est.

PAMPHILUS.

Dabo jusjurandum, nihil esse istorum, tibi.

LACHES.

Ah!
Reduc uxorem: aut, quamobrem non opus sit, cedo.

PAMPHILUS.

Non est nunc tempus.

LACHES.

Puerum accipias: nam is quidem
In culpa non est: post de matre videro.

PAMPHILUS.

Omnibus modis miser sum: nec, quid agam, scio:
Tot nunc me rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, præsens quando promoveo parum.
Nam puerum injussu credo non tollet meo;
Præsertim in ea re cum sit mihi adjutrix socrus.

LACHES.

Fugis? hem! nec quidquam certi respondes mihi?
Num tibi videtur esse apud sese (15)? sine:
Puerum, Phidippe, mihi cedo, ego alam.

PHIDIPPUS.

Maxume.
Non mirum fecit uxor, si hoc ægre tulit:
Amaræ mulieres sunt (16): non facile hæc ferunt.
Propterea hæc ira est; nam ipsa narravit mihi.
Id ego præsente hoc tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primo: nunc verum palam est.

Digitized by Google

Nam omnino abhorrere animum huic video a nuptiis.

LACHES.

Quid ergo agam, Phidippe? quid das consilii?

PHIDIPPUS.

Quid agas? meretricem hanc primum adeundam censeo:
Oremus: accusemus gravius: denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.

LACHES.

Faciam, ut mones. puer, eho! curre ad Bacchidem hanc
Vicinam nostram: huc evoca verbis meis:
Et te oro porro in hac re adjutor sis mihi.

PHIDIPPUS.

Ah!
Jam dudum dixi, itidemque nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo est, ut possit; quod spero fore.
Sed vis ne adesse me una, dum istam convenis?

LACHES.

Imo vero abi. aliquam puero nutricem para.

ACTUS V.

SCENA I.

BACCHIS, LACHES.

BACCHIS.

NON hoc de nihilo est, quod Laches me nunc conventam esse expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod suspicor, sit, quod velit.

LACHES.

Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quam possem;
Aut ne id faciam plus, quod post me minus fecisse satius sit:
Aggrediar. Bacchis, salve.

BACCHIS.

Salve, Laches.

LACHES.

Credo ædepol, te
Nonnihil mirari, Bacchis, quid sit, quapropter te huc foras puerum evocare jussi.

Digitized by Google

BACCHIS.

Ego pol quoque etiam timida sum, cum venit in mentem quæ sim,
Ne nomen mihi quæsti obsiet: nam mores facile tutor (1).

LACHES.

Si vera dicis, nihil tibi est a me pericli, mulier: nam
Jam ætate ea sum, ut non siet peccato mihi ignosci æquom:
Quo magis omnes res cautius, ne temere faciam, adcuro.
Nam si id facis, facturave es bonas quod par est facere; inscitum,
Offerre injuriam tibi immerenti, iniquom est.

BACCHIS.

Est magna ecastor gratia, de hac re quam tibi habeam. nam qui
Post factam injuriam expurget, mihi parum prosit. sed
Quid istuc est?

LACHES.

Meum receptas filium ad te Pamphilum.

BACCHIS.

Ah!

LACHES.

Sine dicam. uxorem hanc prius quam duxit, vostrum amorem pertuli.
Mane (2): nondum etiam dixi id quod volui. nunc hic uxorem habet.

Digitized by Google

Quære alium firmiorem tibi, dum consulendi tempus est.
Nam neque ille hoc animo erit ætatem; neque pol tu eadem istac ætate.

BACCHIS.

Quis id ait?

LACHES.

Socrus.

BACCHIS.

Mene?

LACHES.

Te ipsam: & filiam abduxit suam,
Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, extinguere.

BACCHIS.

Aliud si scirem, qui firmare meam apud vos possem fidem,
Sanctius quam jusjurandum, id pollicerer tibi, Lache:
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.

LACHES.

Lepida es: sed scin', quid volo potius sodes facias?

BACCHIS.

Quid vis? cedo.

LACHES.

Eas ad mulieres huc intro, atque istuc jusjurandum idem

Digitized by Google

Pollicere illis. exple animum iis, teque hoc crimine expedi.

BACCHIS.

Faciam; quod pol, si esset alia ex hoc quæstu, haud faceret, scio,
Ut de tali caussa nuptæ mulieri se ostenderet:
Sed nolo falsa fama esse gnatum suspectum tuum:
Nec leviorem vobis, quibus est minime æquom, viderier
Immerito. nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem.

LACHES.

Facilem benevolumque lingua tua jam tibi me reddidit:
Nam non sunt solæ arbitratæ hæ (3): ego quoque etiam credidi.
Nunc cum ego te esse præter nostram opinionem comperi;
Fac eadem ut sis porro. nostra utere amicitia, ut voles.
Aliter si facis. Sed reprimam me, ne ægre quidquam ex me audias.
Verum te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possiem,
Potius quam inimicus, periclum facias.

BACCHIS.

Faciam sedulo.

SCENA II.

PHIDIPPUS, LACHES, BACCHIS.

PHIDIPPUS.

Nihil apud me tibi defieri patiar, quin, quod opus sit, benigne præbeatur.
Sed cum tu satura, atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.

LACHES.

Noster socer, video, venit: puero nutricem adducit.
Phidippe, Bacchis dejerat persancte.

PHIDIPPUS.

Hæccine ea est?

LACHES.

Hæc est.

PHIDIPPUS.

Neque pol istæ metuunt Deos: neque has respicere Deos opinor (4).

BACCHIS.

Ancillas dedo, quolibet cruciatu per me exquire.
Hæc res hìc agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,
Oportet: quod si perficio, non pœnitet me famæ,
Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitant.

LACHES.

Phidippe, nostras mulieres suspectas falso nobis,

Digitized by Google

In re ipsa invenimus: porro hanc nunc experiamur. nam si
Compererit falso crimini (5) tua se uxor credidisse,
Missam iram faciet: sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, id leve est: cito ab eo hæc ira abscedet.
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.

PHIDIPPUS.

Velim quidem hercle.

LACHES.

Exquire. adest. quod satis sit, faciet ipsa.

PHIDIPPUS.

Quid istæc mihi narras? an quia non tute audisti dudum
De hac re animus meus ut sit, Laches? illis modo exple animum.

LACHES.

Quæso ædepol, Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut serves.

BACCHIS.

Ob eam rem vis ergo intro eam?

LACHES.

I, atque exple animum iis, ut credant.

BACCHIS.

Eo, etsi scio pol his fore meum conspectum invisum hodie:

Digitized by Google

Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.

LACHES.

At hæ amicæ erunt, ubi, quamobrem adveneris, resciscent.

PHIDIPPUS.

Atqui

Easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint:
Nam illas errore, & te simul suspicione exsolves.

BACCHIS.

Perii. pudet Philumenæ. me sequimini intro ambæ.

LACHES.

Quid mi est, quod malim, quam quod huic intelligo evenire,
Ut gratiam ineat sine suo dispendio, & mihi prosit?
Nam si est, ut hæc nunc Pamphilum vere ab se segregarit,
Scit sibi nobilitatem (6) ex eo, & rem natam, & gloriam esse:
Refert gratiam ei, unaque opera nos sibi amicos junget.

SCENA III.

PARMENO, BACCHIS.

PARMENO.

Ædepol næ esse meam herus operam deputat parvi pretii,
Qui ob rem nullam misit: frustra ubi totum desedi diem,
Myconium hospitem dum exspecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dum illic sedeo, ut quisque venerat,
Accedebam: adolescens, dic dum quæso, tun' es Myconius?
Non sum. At Callidemides? non. hospitem ecquem Pamphilum
Hìc habes? omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.
Denique hercle jam pudebat: abii. sed, quid Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hìc rei est?

BACCHIS.

Parmeno, opportune te offers (7): propere curre ad Pamphilum.

Digitized by Google

PARMENO.

Quid eo?

BACCHIS.

Dic me orare, ut veniat.

PARMENO.

Ad te?

BACCHIS.

Imo ad Philumenam.

PARMENO.

Quid rei est?

BACCHIS.

Tua quod nil refert, percontari desinas.

PARMENO.

Nil aliud dicam?

BACCHIS.

Etiam cognosse annulum illum Myrrhinam
Gnatæ suæ fuisse, quem olim mihi ipsus dederat.

PARMENO.

Scio.

Tantumne est?

BACCHIS.

Tantum: aderit continuo, hoc ubi ex te audiverit.

Sed cessas?

PARMENO.

Minime equidem; nam hodie mihi potestas haud data est:

Ita

Digitized by Google

Ita cursando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.

BACCHIS.

Quantam obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie?
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?
Gnatum ei restituo, qui pene harum ipsiusque opera periit:
Uxorem, quam nunquam est ratus posthac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolvi.
Hic adeo his rebus annulus fuit initium inveniundis.
Nam memini, ab hinc menses decem fere, ad me nocte prima
Confugere anhelantem domum, sine comite, vini plenum,
Cum hoc annulo. extimui illico: mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es, obsecro? aut unde annulum istum nactus?
Dic mihi. ille alias res agere se simulare. postquam id video,
Nescio quid suspicarier magis cœpi; instare, ut dicat.
Homo se fatetur vi, in via, nescio quam compressisse;
Dicitque sese illi annulum, dum luctat, detraxisse.
Eum hæc cognovit Myrrhina in digito modo me habentem:

Rogat unde sit: narro omnia hæc: inde est cognitio facta,
Philumenam compressam esse ab eo, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia (8) illi contigisse lætor:
Etsi hoc meretrices aliæ nolunt: neque enim est in rem nostram,
Ut quisquam amator nuptiis lætetur. verum ecastor
Nunquam animum quæsti gratia ad malas adducam partes.
Ego, dum illo licitum est, usa sum benigno & lepido & comi.
Incommode mihi nuptiis evenit: factum fateor.
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquom est ferre.

SCENA IV.

PAMPHILUS, PARMENO, BACCHIS.

PAMPHILUS.

Vide, mi Parmeno, etiam sodes, ut mi hæc certa & clara attuleris:
Ne me in breve hoc conjicias tempus, gaudio hoc falso frui (9).

Digitized by Google

PARMENO.

Visum est.

PAMPHILUS.

Certen'?

PARMENO.

Certe.

PAMPHILUS.

Deus sum, si hoc ita est.

PARMENO.

Verum reperies.

PAMPHILUS.

Manedum sodes. timeo ne aliud esse credam, atque aliud nuncies.

PARMENO.

Maneo.

PAMPHILUS.

Sic te dixisse opinor, invenisse Myrrhinam,
Suum annulum habere Bacchidem.

PARMENO.

Factum.

PAMPHILUS.

Eum, quem ego olim ei dedi.
Eaque hoc te nunciare mihi jussit: itane factum?

PARMENO.

Ita, inquam.

PAMPHILUS.

Quis me est fortunatior, venustatisque adeo plenior?

Egon' te pro hoc nuncio quid donem? quid? quid? nescio.

PARMENO.

At ego scio.

PAMPHILUS.

Quid?

PARMENO.

Nihil enim.
Nam neque in nuncio, neque in me ipso, tibi boni quid sit,
Scio.

PAMPHILUS.

Egone, qui ab orco mortuum me reducem in lucem feceris,
Sinam sine munere a me abire? ah nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam video stare ante ostium:
Me exspectat credo. adibo.

BACCHIS.

Salve, Pamphile.

PAMPHILUS.

O Bacchis, o mea Bacchis, servatrix mea!

BACCHIS.

Bene factum, & volupe 'st.

PAMPHILUS.

Factis, ut credam, facis:
Antiquamque adeo tuam venustatem obtines;

Digitized by Google

Ut voluptati obitus, sermo, adventus tuus, quocunque adveneris,
Semper siet.

BACCHIS.

At tu ecastor morem antiquum, atque ingenium obtines,
Ut unus omnium homo te vivat nunquam quisquam blandior.

PAMPHILUS.

Ha! ha! he! tun' mihi istuc?

BACCHIS.

Recte amasti, Pamphile, uxorem tuam:
Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, videram.
Perliberalis visa est.

PAMPHILUS.

Dic verum.

BACCHIS.

Ita me Dii ament, Pamphile.

PAMPHILUS.

Dic mihi, harum rerum numquid dixti jam patri?

BACCHIS.

Nil.

PAMPHILUS.

Neque opus est.
Adeo mutito: placet hoc non fieri itidem, ut in comœdiis (1c),

Omnia ubi omnes resciscunt: hìc quos par fuerat resciscere,
Sciunt, quos non autem scire æquom est, neque resciscunt, neque scient.

BACCHIS.

Imo etiam, hoc quî occultari posse facilius credas dabo:
Myrrhina ita Phidippo dixit, jurijurando se meo
Fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum.

PAMPHILUS.

Est optume:
Speroque rem hanc esse eventuram nobis ex sententia.

PARMENO.

Here, licet scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?
Aut quid istuc est, quod vos agitis?

PAMPHILUS.

Non.

PARMENO.

Suspicor tamen.
Egone ab orco hunc mortuum? quo pacto?

PAMPHILUS.

Nescis, Parmeno,
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta ærumna extraxeris.

PARMENO.

Imo vero scio (11), neque hoc imprudens feci.

Digitized by Google

PAMPHILUS.

Ego istuc satis scio.

PARMENO.

An temere quidquam Parmenonem prætereat, quod
facto usus sit?

PAMPHILUS.

Sequere me intro, Parmeno (12).

PARMENO.

Sequor: equidem plus hodie boni (13
Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem unquam. Plaudite.

FINIS HECYRÆ.

Digitized by Google

IN PUBLII TERENTII COMŒDIAS NOTÆ.

IN ADELPHORUM PROLOGUM.

(1) *Synapothnescontes*. Scilicet *Commorientes*, ut sequitur: h. e. *Devoti*, qui scilicet ex voto eandem cum rege suo & vitæ & mortis subeunt sortem; sive rex intereat morbo, sive cadat in prælio, utcumque procedit, supremum carpere iter comites parati. Cæsar autem bel. Gal. l. 3, c. 22. *devotos* ejusmodi *Soldurios* Gallis esse dictos refert.

(2) *In prima fabula*. In prima fabulæ parte.

(3) *Homines Nobiles*. Scipionem Africanum significat, Lælium, Sulpicium Gallum, Q. Fabium Labeonem, M. Popilium. Vide Terent. vitam.

IN ACTUM I.

(1) *Storax*. *Storace* vocato, sed non respondente, Æschinum quoque absentem credit Mitio; quia servuli adolescentes præstolantur, ut in Andria: *Observabam mane illorum servulos venientes, aut abeuntes*.

(2) *Is*. Frater nempe Demea.

(3) *Patres*. MSS. quidam & editio Anonyma, *Clanculum Patre*.

(4) *Rogas me*. Verba obscuriora, & a Donato præterita. Quidam hæc varie distinguunt; alii pro *rogas*, legunt, *rogites*; hinc varii sensus oriuntur. Daceria, una tantum admissa interrogatione, ut in hoc textu, sic vertit: Potesne hæc me

rogare tu, Mitio, penes quem est Æschinus? qui sensus omnium est optimus, in verbis de industria, ut videtur, a Poeta turbatis. Neque enim Demea furiosus ordine loqui debebat.

(5) *Exspectatum*. Odiosum, gravem, & cujus mors exspectatur: Ovid. Metam. I, 148. *Filius ante diem patrios inquirit in annos*.

(6) *Illi*. Pro *illic* usitatum. Scilicet, ego ibi maximum damnum accipiam.

(7) *Jam*. Uni Codicum Boecleri adscriptum, *Jam peream, si verbum ullum posthac*, sub. fecero, aut tale hujusmodi.

IN ACTUM II.

(1) *Otiose*. Citharistriam alloquitur, quam ex ædibus lenonis eripuerat, quamque leno per vim abducere modo volebat.

(2) *Hujus non faciam*. Non faciam, videlicet non sinam, quod purges te per hæc verba: *Nollem factum*. Hic solemnis erat satisfactionis mos apud Romanos. Sic apud Livium 29, 19. *Locrensibus Senatum respondisse* legimus; *quas injurias sibi factas quererentur, neque Senatum, neque pop. Rom. factas velle*.

(3) *Strenue*. Parmenonem præire jubet, ac Mitionis fores aperire; mox Fidicinæ imperat, ut introeat.

(4) *Hem serva*. Hæc Æschinus ad Parmenonem, ut puellam defendat. Mox idem ad lenonem, *omitte mulierem*; cui non omittenti servus impingit colaphum.

(5) *I nunc jam*. Alloquitur rursus Fidicinam, uti supra versu 14. Nisi forte formula est in irrisum & male habitum Sannionem.

(6) *Loris liber*. Loris quippe cædi illiberale ac servile fuit: ut magistratus virgis in noxios utebantur, ita domini in servos loris.

(7) *Tace*. Progressus Syrus alloquitur Æschinum, qui intus erat, vel Ctesiphontem maxime sollicitum ob metum patris.

(8) *Quasi quidquam tibi sint*. Quasi de viginti minarum possessione sollicitus, non multo malis obsequi Æschino, quam tantulam summam accipere.

(9) *Cyprum*. Insula hæc Veneri sacra mancipiorum emptione & venditione nobilitata fuit.

(10) *Si hoc omitto*. H. e. si nunc negligo persequi jus meum, de argento pro Fidicina, vel de puella ipsa; cum rediero, frustra contendam.

(11) *Quod ad te rediturum putes.* Hisce verbis tantum illum accepturum significat, quantum pro puella dederat; scilicet viginti minas.

(12) *De sorte.* *Sors* est summa, sive caput & prima pecunia, quæ confertur, ut inde fiat lucrum. Hic ergo intelligit dimidium sortis, decem minas; viginti enim minis empta fuerat Sannioni puella.

(13) *Fratrem homini nemini.* Variant MSS. & editi. In quibusdam est, *Fratrem homini neminem esse.* In aliis, *Fratrem hominem esse.* In uno, *hominem neminem.* In aliis, aliter. Sensus hic videtur: Nullum hominem, qui sit frater, alicui esse magis, quam mihi principem primarum artium, h. e. optimarum virtutum, vel ut alii putant, Artis amandi.

(14) *Non.* In aliis abest hæc particula.

(15) *Redisse.* Sic Phorm. I, 2, 5, ex quo loco conficias, *rem* hic excidisse, quod Guyetus in tribus Codd. Vett. Scriptum invenit. Legerim igitur, *& pene rem in eum locum redisse.* Atque ita habent nonnullæ editiones.

(16) *Ad forum ibo.* Respicit morem veterum ab argentariis, quorum mensæ & tabernæ in foro erant, nummos solventium.

(17) *Ne tam quidem.* Videtur mihi Sannio velle significare, se non tam cito velle properare in Cyprum, ut non malit ante argentum recipere pro rapta Fidicina.

IN ACTUM III.

(1) *Geta.* Servus hic Sostratæ interfuit jam rixæ, qua Æschinus meretricem rapuit, uti mox ipse narrabit scena sequenti.

(2) *Ex re nata.* Rem natam dicit Budæus, quæ repente accidit; sed potius *res nata* idem est, ac res comparata. Sensus: Malum vim fieri virgini; sed quandoquidem vitianda erat, nihil potuit melius e re nata fieri, quam ut vitiaretur ab eo, qui *talis* esset, *tali genere*, *tali animo* &c., qualis scilicet Æschinus.

(3) *Nunc illud est.* Tempus, an periculum?

(4) *Vis*, *egestas* &c. Vis illata ab Æschino, egestas & solitudo ipsius puellæ, judiciorum iniquitas, infamia ab iis, qui credunt pretio vitiatam.

(5) *Obsecro te, quid sit.* Alii legunt, *Eloquere ergo, obsecro te, quid sit.* Alii, *eloquere obsecro, quid sit.*

Digitized by Google

(6) *Accedo, ut melius dicas.* Incerti studia in contraria ſcinduntur Interpretes quoad horum verborum ſenſum. Quibusdam videtur Geta dixiſſe: Non amplius reſiſtam, ſed accedo ad ſententiam tuam, ut bona verba loquaris. Irata enim dixerat, *Experiar*. Niſi forte mens Poetæ eſt; Accedo ad tuam ſententiam, melius nempe eſſe ut proferatur, quam ut celetur: ac proinde dicas. In uno MS. Leidenſium, *dicas hanc cauſſam*. Sed & in MS. Lipſ. voci *Accedo* ſuprascriptum, *tecum*.

(7) *Simulo*. Maritus hic Soſtratæ, ac Pater Pamphilæ.

(8) *Alicujus rei eſt*. In aliis quamplurimis, *Alicui rei eſt*; ſub. natus, aptus, homo frugi.

(9) *Seni*. Mitioni, quem nunquam lætiorem ſe vidiſſe refert, quam ubi audiit raptam ab Æſchino Fidicinam. Videtur porro Syrus hæc ita narrare, ut male urat Demeam, quem videre ſe tantiſper diſſimulat.

(10) *Hæccine flagitia?* Scilicet, ferenda ſunt? Superbe enim ſervis præcipit Syrus, & ſe ſe magnifice effert; per otium vero & cum contemptu alloquitur interdum Demeam.

(11) *Iſtuc eſt ſapere*. Aſſentatur Demeæ Carnifex, & proferendo ſententias, illius dictum irridet.

(12) *Ellam intus*. Editiones vetuſtiſſimæ & probatiſſimæ legunt, *eſt jam intus*. Atque ita eſt in quatuor MSS. Leidenſibus. In aliis vero: *eſt etiam intus*. Sic paulo poſt, pro *haccine fieri?* Libri quidam habent: *Hæccine flagitia!* Alii denique: *Hæccine flagitia fieri!* Sub. decet, vel licet.

(13) *Nos quæ facimus*. Non coqui; ſed Mitio, Æſchinus, & familia.

(14) *Ille*. Simulus pater Pamphilæ.

(15) *Decimus eſt*. Lunaris nimirum, quales ante Jul. Cæſarem computabantur. Hinc decem partui menſes paſſim tribuuntur a veteribus. Virg. Ecl. IV, 61. *Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes*.

(16) *Ut captus eſt ſervorum*. Id eſt, ut ſe habet conditio ſervorum. Solet autem hujusmodi formula, *ut captus eſt*, addi laudibus eorum, quibus magna laus convenire minime poteſt.

(17) *Non me indicente &c.* Scilicet me hortante, vel potius *me non dicente*, h. e. tacente me, hæc ab Æſchino flagitia non fiunt; utinam vero hoc ſit ultimum.

(18) *Bono animo &c.* Sex iſti verſus pro genuinis in quibusdam exemplaribus non feruntur. Verum, præter Donatum, illos admittit, itaque rem explicat Eugraphius: *Senex*

ingressus Domum, vidit parturientem puellam, ejus matrem consolatur, promittens se conventurum Mitionem, Æschini patrem, & coactum, ut vitiatam ducat uxorem ille, qui vitiavit.

IN ACTUM IV.

(1) *Nunc cum maxume.* Mire variant MSS. & impressi exhibentes, *cum maxime. Hunc maxime. Autem maxime. Eum maxime.* Eadem loquendi formula Terentius alibi usus est, ut Heaut. IV, 5. 40, & Phorm. I, 4, 27.

(2) *Istoc si quid potis est &c.* Mortem ab improbo servo significari Guyetus putat: at Muretus Var. Lect. XVI, 3, cum Donato sentiens, de tempore longiori, quam triduo, interpretatur.

(3) *Non hercle hic quidem &c.* Fingit Syrus se recens verberatum a Ctesiphone, ac propterea fugam meditari.

(4) *Nostin' porticum.* Perplexa atque implicata loci descriptio, quo deludat senem.

(5) *Lectulos in sole.* H. e. quibus accumbant in sole cœnaturi. In urbe enim convivium, aut in sole, aut in umbra, pro conditione temporis instruebatur. *Solarium* inde dictus locus in suprema ædium parte, ubi solebant apricari.

(6) *Silicernium. Silicernium est proprie convivium funebre, quod senibus exhibetur.* Ita Servius. Juxta alios est convicium in senem, quasi ejus caussa brevi Silicernium futurum sit. At vero Donatus in hunc locum: „ Cœna quæ „ infertur Diis Manibus, quod eam silentes cernant, id „ est Umbræ possideant; vel quod qui hæc inferant, cer„ nant tantum, neque degustent: nam de his, quæ liban„ tur inferis, quisquis comederit, aut biberit, funestatur. „ Aut erit silicernium senex, qui jam jamque silentibus „ Umbris cernendus sit".

(7) *Anus.* Intelligit Cantharam. Nusquam majorem vel Librorum, vel Interpretum dissensionem in collocandis versibus reperias, quam in hac Scena.

(8) *Hanc rem.* Non intelligit raptum psaltriæ, sed vitium Pamphilæ oblatum. Quam rem tuto poterat indicasse Mitioni patri indulgentissimo, quique eum consuefecerat, ne se quidquam celaret. *Ut eam ducerem domum.* In aliis tantum: *Ut eam ducerem.*

(9) *Huic leges cogunt nubere.* Idem Phorm. I, 2, 75. *Lex*

eſt, ut orbæ, qui ſunt genere proximi, iis nubant, & illos ducere eadem hac lex jubet.

(10) *Illi conſuevit.* In aliis MSS. *Cum illa conſuevit.* In aliis *illam.* Sic poſtea vulgo, *prius;* tamen librorum numerus major habet, *prior.* Eunuch. Prol. 6, *quia læſit prior.*

(11) *In qua civitate.* An oblitus es, te Athenis eſſe, ubi legibus vivitur?

(12) *Illis dicam.* Soſtratæ, & ejus filiæ.

(13) *Malim quidem.* Non convenit inter Interpretes, utri hæc verba ſint tribuenda, Demeæne, an Mitioni; illud Guyetus, hoc Muretus defendit. Videntur autem omnino Mitionis eſſe verba, quod mox verſu 19 roganti Demeæ, *Placet tibi factum, Mitio?* hic eodem fere ſenſu reſpondet: *Non ſi queam mutare: nunc &c.* Quod idem jam nunc dicturus erat, niſi a Demea interturbatus fuiſſet; *Malim* ſcilicet *mutare, ſi queam.*

(14) *Reſtim ductans.* *Reſtim ducere* dicuntur in Saltationibus pueri & puellæ choros agentes, manu aut reſte conſerti. Quod & Donato magis arridet, quam eorum opinio, qui luſum hunc natum putant ab eo fune, quo introductus equus Durius in Trojam eſt.

(15) *Salus.* Salus Dea eſt habita, Æſculapii filia: templumque habuit in ſummo Quirinali, quod C. Junius Bubulcus Cenſor locavit, dedicavitque anno U. C. CCCCXLVII, cum Conſul bello Samnitum voviſſet.

IN ACTUM V.

(1) *Syriſce.* Blanditur ſibi ſervus plus potus, ſeque molliter curando dicit munus adminiſtraſſe ſuum; quaſi *munus* ſervile ſit, quicquid belliſſimum eſt carpere, cyathoſque ſorbillare.

(2) *Ut redeas.* Quod verſutus Syrus diu celarat, prodit Dromo vino madidus; & *redeas* dicendo, oſtendit & Cteſiphonem inter pocula, a quo egreſſus eſt ebrius.

(3) *Hoc vini.* In pleriſque MSS. & editis: *Hoc villi. Villi* ſcilicet per diminutionem pro *vini*, quaſi diceret, pauculum vinum.

(4) *Parata a nobis.* Mitio domo egrediens alloquitur Soſtratam Pamphilæ matrem, quæ intus manet.

(5) *Tolerabas.* In pleriſque Libris: *Tollebas;* quamquam Faernus exiſtimat, *Tollebas* de filiis adultis proprie non dici.

(6) *Mitto rem*. Rem familiarem & fortunæ bona nil moror: ingenium vero & mores eorum mala consuetudine corrumpi non est æquum.

(7) *Cum primo luce*. Pauci MSS. in quibus Lips. & editio anni 1469: *Cum prima luce*. Plerique vero MSS. & impressi legunt: *Cum primo lucu*; ut *nocte* & *noctu*, ita *luce* & *lucu* usurpantes. Cum ad diem refertur, & mascul. genere reperitur.

(8) *Bene subducta ratione ad vitam fuit*. Considerata recte vivendi ratione: loquendi forma a tabulis accepti & expensi deducta.

(9) *Age age, jam experiamur &c.* Sunt, qui legunt: *Age age, nunc jam experiamur porro, & quid ego possiem*. Vel etiam: *nunc experiamur contra hac, quid ego possiem*.

(10) *Ad hos*. Mitionem, & Æschinum.

(11) *Tibicina*. Alii Libri præferunt, *Tibicinæ*. *Hymenæum*, carmen est nuptiale, hymnus virginalium nuptiarum. *Hymenæum* quidam Liberi & Veneris filium dicunt esse, qui primus certas nuptias instituerit. Alii, virum fortem Atticum, qui raptas prædonibus virgines, intactas patriæ restituit. Hinc Deus nuptiarum præses habitus fuit.

(12) *Lampadas*. His utebantur in nova nupta domum ducenda. *Maceria* porro paries erat sub dio positus, ad sepiendos hortos, villas, sylvas, & hujusmodi: sive ex calce fiat, sive sicco lapide construatur.

(13) *Dinumeret illi Babylo &c.* Torsit hic versus viros eruditos. Nam cui *illi*? Ctesiphoni? Lenoni? an Æschino? an Syro? Quisnam *Babylo*? An Mitionem ita vocat ob nimiam liberalitatem? An Æschinum nimis prodigum? Barlando est *Babylo* nomen proprium trapezitæ. Quid si putes, secum loquentem Demeam & insultantem liberalitati fratris, dixisse? *Dinumeret illi* (Æschino) *Babylo* (trapezita) *viginti minas*. Quasi vero sic Mitio dicere solitus fuerit Æschino argentum postulanti.

(14) *Jubet frater?* Apparet, Syrum introiisse, ut maceriam dirueret, antea vero Mitionem certiorem fecisse de jussu Demeæ; quod ille admirans exit dicens, *Jubet frater?*

(15) *De te*. Hoc est, de tuo. Postea *prolixe*, h. e. liberaliter.

(16) *Non meum illud verbum facio*. Hoc est, tuum verbum est, non illud mihi vindico: itaque Mitionem ad proprium ipsius testimonium provocans, eundem suis ipsius dictis ac sententiis convincit.

Digitized by Google

(17) *Obsonare, cum fide &c.* Grævio magis placebat ita distinguere: *Obsonare cum fide, scortum &c.* quasi sensus sit: Ita obsonare, ut nihil carpserit, furtimve prælibaverit. Est autem *cum fide scortum, meretricula Fidicina.*

(18) *De die convivium.* Id olim probro datum, ut intemperantis & luxuriosæ vitæ argumentum. *Frugi homines cœnam auspicabantur hora nona vel decima.*

IN PHORMIONIS

PROLOGUM.

(1) *Transdere.* Alii *tradere. Transdere* veteres sonantius, quod nos lenius dicimus, *Tradere.* Jam neminem latet, per *poetam veterem* L. Lavinium intelligi, de quo & in aliis Prologis.

(2) *Quia nusquam.* Salse perstringit veterem poetam, utpote qui præter morem Comicum scripserit amore insanum adolescentulum, credentem se amicam suam mutatam in cervam videre fugere, canes autem eam insectari; cervam porro plorare, & orare, ut adolescens subveniat sibi. Ajunt vero Physicorum filii, cervos a canibus agitatos auxilium hominum implorare. Vide Ovid. Pont. II, 2, 39, & Phæd. II,8.

(3) *Olim cum stetit nova.* Fabulam intelligit, in qua L. Lavinius fecerat insanum illum adolescentem &c. quæ stetit & placuit non suis dotibus, sed novitate. Acta deinde, quum adhuc Terentius non scriberet; hinc penuria meliorum est probata.

(4) *Palmam esse positam. Palmam* pro caussa certaminis posuit; hinc non est mirum, si novus poeta, h. e. Terentius, cum vetere pugnat, cum illi caussa certaminis præsto sit; nempe Lavinii maledicta, quibus respondere voluit.

(5) *Epidicazomenon.* Donatus contendit hanc Fabulam dictam *Epidicazomenen* a puella, de qua judicium est, cum sit alia *Epidicazomenos* ejusdem Apollodori; adeoque sic scribendo errasse Terentium. Quidni vero hic sciverit verum titulum Fabulæ, quam vertebat ex Apollodoro? Est igitur hic Antipho *Epidicazomenos*, h. e. de quo in judicio contenditur inter Demiphonem patrem, & puellam, Chremetis filiam.

(6) *Phormionem*. A stramento, quo pavimentum insternitur; hinc parasitus vilissimæ conditionis nomen accepit.

(7) *Cum per tumultum*. Videtur innuere fata Hecyræ, cujus vide Prologum Alt. Ex hoc colligitur Hecyram ante Phormionem actam; non tamen sequitur eam fuisse prius scriptam & compositam.

IN ACTUM I.

(1) *Amicus Summus meus*. In hac Scena Davi persona inducitur, cui Geta narrare possit Fabulæ totius argumentum; itaque inducitur, quasi Getæ nonnihil pecuniæ debeat ex anteactis supputationibus reliquum, quam Davo modo exigit, ut det herilis filii uxori, quam duxerat Antipho, absente patre.

(2) *Demenso*. Erat hoc frumentum, certa mensura vel pondere dari servis solitum quot calendis. Plaut. Stich. I, 2, 3. *Vos meministis quot calendis petere demensum cibum*. De mensura non convenit. Donatus *quaternos modios* memorat. Seneca Epist. 80. *Servus est, quinque modios accipit*.

(3) *Ubi initiabunt*. Ut quidam, cibo & potu; ut quidam, sacris. De hujus rei solemnibus vide Turneb. Advers. III, 6, & Casaub. ad Gers. Sat. II, 31.

(4) *Si quis me quæret rufus*. Geta domo egrediens quemdam e conservis adloquitur, plura dicturus, ni Davus ille *Rufus* præsto fuisset.

(5) *Abi sis, insciens*. Formula molliter reprehendentis.

(6) *Regem*. Ex ingenio pauperum, qui se solos uti divitiis scire ajunt, si eas habeant. Illa Davi: *Cui tanta res &c.* alii ad Demiphonem referunt; alii ad *antiquum hospitem*, quem agnoscere Davus desiderans, sic interrogavit Getam. Quis ille est, *cui tanta res superfit?*

(7) *Deo irato meo*. Sunt, qui herilem filium a Geta vocari *suum Deum* arbitrantur. Deorum enim nomine venire solebant, qui alterius potirentur. Vide Plaut. Capt. IV, 2, 80.

(8) *Scapulas*. Verberibus contusas, quod adolescentibus adversaretur, ut mandato munere fideliter fungeretur. *Calces*. Sub. jactare.

(9) *Noster*. Antipho, herilis filius. Sic infra v. 59. *Ille*, h. e. Phædria.

(10) *Scribam dicam*. H. e. actionem, litem. In jus te vocabo.

(11) *Amitte*. H. e. dimitte. Mox, *vel occidito*, id est, etiam

occi-

occidito. Quibus verbis oſtendit nullum precatorem ex animo poſtulare veniam ſervo.

(12) *Abſque eo eſſet*. Si hoc abſque eo eſſet, h. e. ſi hoc ad ipſum non pertineret, & meum tantummodo eſſet peccatum; quod vulgo dicitur, propter illum, aut ex illius intuitu, illius cauſſa. Loquitur mox Geta ex more ſervorum, qui aufugientes herum compilabant. *Convaſaſſem*; alii, *corraſiſſem*.

(13) *Quid ſi aſſimulo?* Antipho frontem exporrecturus, & vultum fingere ad hilaritatem parans, inquit: *Quid ſi aſſimulo?* Sub. me tranquillum eſſe ex animo. Mox pergit vultum mutare, & ad tranquillitatem & confidentiam componere, donec ſatis ſit.

(14) *Sævidictis*. Mire variant Libri, *Sævidicis dictis*, *ſævis dictis*, *ſævidictis*, *ſenidicis dictis* exhibentes. *Protelare* porro, eſt longe propellere, vel percutere, perturbare: locutio tranſlata a telis militum.

(15) *In inſidiis*. Ita in pluſculis MSS. In aliis vero, *ſubſidiis*. Senſus autem eſt: Si opus erit, tuas partes ſuſcipiam, tibique opem feram, quaſi poſt primas militum centurias collocatus. *Succenturiati* enim proprie dicuntur, qui in centuriis militaribus ſeu laborantibus, ſeu occiſis ſubſtituuntur.

IN ACTUM II.

(1) *Salvom advenire*. Sub. *Te*, *gaudeo*: quod ne adderet, æſtus interrumpentis Demiphonis fecit. Diſſimulat enim Phædria interrogationem patrui, ut iram ejus mora leniat. MSS. Leid. tres, cum Edit. 1469. *Salvom te advenire*.

(2) *Me horunc' omnium immeritiſſimo*. MS. Bodl. *Et me omnium horunc' immeritiſſimum*. Ita etiam MSS. Leid. omnes, Græv. Bodl. Mark. Boend. Reliqui vero omnes, cum plurimis Editionibus, *immeritiſſimo*.

(3) *Te vivo*. Vetere Senatuſconſulto cautum erat, ne filio, qui ſub patris poteſtate eſſet, credi pecuniam liceret, idque ob fœneratorum improbitatem.

(4) *Nil ſuave meritum eſt*. Ita in hæc verba J. Fr. Gronovius Obſervat. in Script. Eccleſ. c. 7. *Nihil eſt tanti: nihil eſt pretii aut lucri tam magni*, *quod libens capiam*, *ſi habendum ſit ea conditione*, *ut hoc feram*. Eodem modo expoſuit Fabrini, Tanaquillus Faber, & Dacieria.

(5) *Tute hoc intriſti &c.* Donatus: *Proverbium aptum paraſito*, *quod de cibo eſt*. *Hoc autem inter ruſticos de*

alliato moretario dici solet. Et bene *Intristi*: *proprie enim intrita dicitur bujusmodi cibus*. Porro significat: Tu te in hoc periculum conjecisti; tu quoque te debes expedire.

(6) *Eccere*. Adverbium jurandi, & significat per Cererem: sed aliquibus est adv. demonstrandi, Festo teste, quasi *ecce res*, vel *ecce rem*. Hinc variant MSS. & Ed. ve. post an. 1469, in quibus est: *Ecce*. *Ecce rem*.

(7) *Subveni*. Duobus hisce versibus omnia quidem Getæ verba continuam orationem constituunt, *Obsecro te*. *In te spes est*. *Tu impulisti*. *Subveni*. Quæ vero interloquitur Phormio, cogitantis sunt, non respondentis.

(8) *In nervum*. Consuetudine Romana dixit, Donato teste. Nam sæpe servi in nervum conjiciebantur ex aliquo maleficio in carcerem missi. Est autem *Nervus* vinculi lignei genus, in quod pedes conjecti arctantur.

(9) *Pedum visa est via*. H. e. Perspecta jam ratio illud expediendi. Est autem translatio a viatoribus, qui viam videntes norunt, qua eundum sit.

(10) *Regi*. Ita vocabant Parasiti benefactores & alumnos suos. Vel etiam *Rex* dicebatur convivii magister, vocans invitansque alios. *Asymbolum*, h. e. immunem, qui nil symbolæ loco confert in convivium. Ita dicti Parasiti, quia pro iis solverent Reges.

(11) *Cœna dubia*. H. e. adeo lauta, ut ob multitudinem ferculorum tu dubites, quid potissimum sumas, ut ipsemet postea exponit.

(12) *Adeste quæso*. Advocatos adloquitur, quos secum duxit. *Hoc age*. Attentionis formula. *St*. Silentii indicti particula.

(13) *Cui opera vita erat*. Cui opus erat victus; seu, qui opus rusticum faciendo vitam tolerabat, victumque quæritabat. *Senex*. Stilpho. *Hunc*. Demiphonem.

(14) *Videas te, atque illum, ut narras*. Mire variant Interpretes de sensu hujus dicti. *Nugarum plena* vocat Boeclerus, melius nihil adferens. Fabrini construit: *Videas, ut narras te atque illum*; vertitque: *Considera, come tu lodi te e lui*. Mihi id velle videtur Geta: *Crediderim, tui similem* fuisse senem illum tuum, quem tantopere laudas, optimumque vocas.

(15) *De eadem caussa*. En ipsa Donati verba ad And. III, 1, 7. *Hæc res secundum Jus civile dicitur, in quo cavetur, ne quis rem actam apud judices repetat*.

(16) *Ubi abusu' sis*. Variant Codd. MSS. & impressi. In

aliis est, *Civem ubi abusus sis*. In aliis, *Itidem ut meretricem*; in aliis, *Civem ut meretricem*.

IN ACTUM III.

(1) *Nisi. Nisi*, pro *sed*, ut Andr. IV, 1, 40. Usitatum apud Comicos.

(2) *Venire huc Salvom. Salvom* hìc additum ex veteri formula, Salvum reditum amicis gratulantium. Non enim modo vult, ut pereat patruus in via, quod ab Antiphonis persona valde alienum; sed adventum ejus sibi magni metus caussam fore.

(3) *Ab sua palæstra*. Proprie de loco gymnastico, ubi cursu, jactu, lucta, hasta, disco, saltu, aliisque ludis exercebantur. Sed h. l. lenonis domus intelligitur, continuo exercens & excrucians Phædriam.

(4) *Metuo lenonem, ne quid suo suat capiti*. Constans librorum lectio, sed unde vix quidquam boni sensus eruas. Est autem elegantissima lectio, quam e MS. suo exhibet Muretus, *Metuo lenonem, ne quid suat suo capiti*. Hoc est, ne quid machinetur; ne malum struat Phædriæ: Quæ res ipsi lenoni male vertat. *Suere* enim usurparunt veteres etiam pro, malum struere alteri: tum illa, *suo capiti*, imprecandi formulam habent. Nimis longum, exempla proferre, quæ lectionis hujusce veritatem confirmare possent; & in Latinis Scriptoribus inveniuntur.

(5) *Miseritum est*. Tres hosce versus expungit Guyetus, in quibus explicandis mire sudant Interpretes. Antipho enim intellecta lenonis pertinacia in neganda Phædriæ amica, *Miseritum est*, inquit; h. e. *miseret me Phædriæ*. *Hei veris vincor*. Hæc secum Phædria, agnoscens vera esse, quæ objicit leno; ipsum scil. nihil hactenus nisi verba dedisse.

(6) *Quam similis uterque est sui*. Hæc Geta ad Antiphonem, perinde ac si diceret, quam parum alter alterum movet! Leno quidem pertinaciter avarus non flectitur precibus, Phædria porro amator perditus, quanto minus spei est, tanto amat magis. *Objectum malum*. Queritur, sibi nihil esse præsidii in Antiphone, qui in eadem laboret Charybdi.

(7) *Ipsum istuc mihi in hoc est*. De Phædria loquitur leno. Hic mihi lupus est, ait, quem neque ferre diutius, quia nihil numerat, neque absolvere possum, quia multa polli-

Digitized by Google

cendo me obtundit. *Ne parum leno sies*. H. e. Ne minus sis flagitioſus, quam vulgus lenonium solet, non satis magno pretio vendens puellam.

(8) *Verum ei hac anteceſsit*. Varie hæc tentat Donatus, sed nihil expedit. Simplicior sensus est, *Hac dies proxima est*, *ante præſtitutam*. Antipho vero lenonem vanitatis insimulat, ob fraudem & perfidiam, & quod ante diem Phædriæ præstitutam, militi vendiderat Pamphilam.

(9) *Mea lege utar*. Lenonia scilicet. An vero consuetudinem lucrum ducendi ante fidem, an conditionem emptioni adjectam intelligit? Posterius Cl. Wielingio placet.

IN ACTUM IV.

(1) *Nam hanc conditionem*. *Conditio* proprie notat pactionem, qua contrahitur matrimonium. Igitur sensus est: Si filiæ meæ clam susceptæ ex uxore Lemnia matrimonium obtulero extraneo, h. e. non domestico; monendus mihi erit, unde & quo pacto illa mihi filia sit, ne me prodat: secus, si eamdem filio tuo collocavissem.

(2) *Ut me excutiam*. Si autem externus hic me contempserit, prodet me: & vereor, ne uxor mea Attica aliquo modo resciscat, me habere filiam aliunde. Tunc autem, quia nemo familiarium mihi favet, nihil aliud restat, nisi ut egrediar domo, & me, h. e. vestes, ex more excutiam, ut constet, nihil sub ipsis latere, quod clam auferam.

(3) *Satin' illi Dii sunt propitii?* Geta fingit se dinumeraturum Phormioni argentum, ut Phanium ab Antiphone abduceret, quod volebat Demipho: re autem vera senes argento emuncturus erat, quo Phædriæ amica emeretur. Antipho igitur ignarus consilii Getæ, perturbatus exclamat: An Dii irati mentem illi ademerunt, ut de dimittenda uxore mea verba faciat?

(4) *Talentum magnum*. Hoc est talentum Atticum commune, quod 60 minis constabat, seu sex millibus drachmarum Atticarum.

(5) *Quid si animam debet?* Geta videns per hoc proverbium senem velle scire, quidnam Phormio debeat, recenset, quæ sint ejus debita.

(6) *Ad restim mihi quidem res rediit*. Proverbium; h. e. adeo perditæ res sunt, ut de suspendio sit cogitandum. *Huic mandes*. Alii, *Huic mandes*, *quod quidem recte curatum velis*, *qui te ad scopulum &c.*

Digitized by Google

(7) *Monſtra*. Omina, prodigia, qualia ſunt illa, quæ recenſet, ut erat illorum ſuperſtitio.

IN ACTUM V.

(1) *Ita fugias, ne præter caſam*. Unde ſumptum hoc Proverbium, non conveniunt Interpretes; uno tamen ore omnes, moneri nos hoc Proverbio ajunt, ne ſic aliquod vitium fugiamus, ut in aliud majus incauti devolvamur. Hinc Donatus inquit: *Queritur ſenex, ſe dum avari infamiam fugeret, in ſtulti reprehenſionem incidiſſe*.

(2) *Vorſuram ſolves*. MSS. varie, *Vorſuram* & *Vorſura*. Hoc ad ſenſum aptius videtur hominibus etiam eruditis: eſt enim *Vorſura ſolvere*, debitum vetus ſolvere, pecunia aliunde fœnori accepta, ita ut creditor quidem mutetur, ſed debitum maneat. Vide Cic. Att. V, 15. *Ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, vorſura mihi ſolvendum ſit*. Sed *vorſuram facere* eſt pecuniam fœnori accipere.

(3) *Redi mecum in memoriam*. Chremes ita loquitur, ut a Demiphone quidem poſſit intelligi, non vero ab uxore: propterea que vult Demiphonem eorum reminiſci, quæ de filia ex uxore Lemnia ſuſcepta narraverat. Sed tardior Demipho, & nihil tale ſuſpicans, importunitate ſua valde ei moleſtus eſt.

(4) *Fratri*. Intelligit Phædriam patruelem.

(5) *Propria ea*. Stabili ſcilicet. Virg. Æn. 1, 77. *Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo*. *Emiſſa eſt manu*. Proprie de ſervis & ancillis libertate donatis, atque e poteſtate herili dimiſſis.

(6) *Fors fortuna*. Videntur *Fortem Fortunam* dixiſſe magnam Fortunæ & incerti caſus vim: vel etiam bonum Fortunæ eventum, cujus diem feſtum colunt, qui ſine arte aliqua vivunt, ut ait Donatus: hujus ædes trans Tiberim erat.

(7) *Qui non humerum hunc onero pallio*. Ita autem ſolebant feſtinantes palliati. Plaut. Capt. IV, 1, 11.

Eodem pacto, ut Comici ſervi ſolent,
Conjiciam in collum pallium.

(8) *Odio tuo*. Tædium & moleſtiam Orationis *odium* appellabant. Horat. Serm. I, 7, 6. *Durus homo, atque odio qui poſſet vincere regem*. *Vapulabis*. Alii, *Vapula*, vel *vapulato*. *Curialis vernula*. Publicus curiæ ſervus, qui plus ſibi auctoritatis & imperii vindicabat.

(9) *Delibutum gaudio*. Perfuſum lætitia & voluptate; quo-

Digitized by Google

modo Cicero amat loqui, metaphora ab unguentis, quibus in re læta utebantur, desumpta. *Gynaceum*. Est interior pars ædium, ubi secretæ a viris mulieres degunt; quoque nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus.

(10) *Estne ea ita*. Phanium scilicet. Sunt, qui de Phormione intelligunt, omisso *Ea*. Primum magis placet. *Nunc viduam extrudi*. Apparet viduas etiam dictas, non tantum, quarum viri vita functi, sed & quæ matrimonio expulsæ erant. Vide Plautum Menæchm. I, 2, 3, & Merc. IV, 6, 10.

(11) *Rescribi*. *Rescribere pecuniam* dicitur trapezita, qui datam sibi ab aliquo pecuniam fœnori, eidem aliquando restituit: quia tum in danda, tum in recuperanda pecunia scriptura intervenit. Hinc etiam *scribere*, pro solvere, vel tradere.

(12) *Indotatis modo*. Ut Phanium; quod autem addit, *dotatis etiam*, ad Nausistratam refertur, Chremetis uxorem.

(13) *Gladiatorio animo*. H. e. infestissimo. A more gladiatorum in arenam descendentium, quibus vel occidere alterum, vel occidi dicta lex erat. *Affectant ad me viam*. Obviam mihi veniunt.

(14) *Publicitus*. Publica cura, suffragiis populi. *Huc, si quid lubet*. Apparet Phormionem niti ad domum Chremetis: senes vero ad forum conari trahere.

(15) *Una injuria est tecum*. Hoc est, actio injuriarum, ut explicant Interpretes. Hæc autem in Codd. quibusdam Demiphoni tribuuntur; hinc rursus Phormio ad Chremetem. *Altera est tecum*, scil. injuria, quam fecisti dotatæ uxori.

(16) *Sed ea, quin sit ignoscenda*. Sub. Negare non poteris. Editio anni 1469: *Sed ea, quæ ignoscenda*. In aliis: *Sed eam, quæ sit ignoscenda*.

(17) *Jam defungier*. H. e. cupio hoc ultimum ejus esse flagitium. Sic Adelph. III, 4, 62. *Utinam hoc sit modo defunctum*.

(18) *Exequias Chremeti* &c. *Exequias ire* alicui, pro in funus alicujus prodire. Jam Phormio Chremeti insultat quasi mortuo, & efferendo ad sepulturam. *Sic dabo*. Sic tractabo.

(19) *Quod tuo viro oculi doleant*. *Dolere oculi* dicebantur illi, qui, quod nollet, videret. Nam, ut inquit Cicero, Fam. VI, 1, *Oculi augent dolorem; qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miseriis cogitationem sinunt*.

Digitized by Google

IN HECYRÆ

PROLOGUM.

(1) *Vitium, & calamitas. Vitium* est verbum petitum ex augurali disciplina, *calamitas* e re rustica. Quod vero augures *vitium* vocant, eandem tempestatem rustici *calamitatem* dicunt. Eadem igitur utriusque est notio, sed diverso respectu.

(2) *Iterum referre*. Aliis sc. ludis, nimirum tunc statim quando contempta & neglecta est. Hoc ad laudem Fabulæ refertur, quoniam tantum fiduciæ Poetæ dedit.

(3) *Orator*. Istæc Fabula prima vice sine Prologo acta fuisse dicitur: secunda cum Prologo primis octo carminibus comprehenso: tertia demum vice Prologus hic est præfixus *Orator ad vos venio, &c.* Itaque duo Prologi in unum permixti sunt.

(4) *Spe incerta*. Sensus est: Omisi certum laborem, qui esset incertæ spei.

(5) *Vetere in nova*. An a Terentio *nova* ideo dictum est, quia nunquam alias exclusus est? Et bene *vetere*; ut ostendat turpe non esse, quod & aliis Poetis sæpe contigerit.

(6) *Pretio emptas meo*. Pareus existimat, Ædiles a Poeta, Histriones rursus ab Ædilibus emisse Hecyram. Utcumque, liquet saltem & Histriones quandoque emisse Comœdias. *Pretio* quidam interpretantur *periculo*.

IN ACTUM I.

(1) *Utin' eximium neminem habeam?* Deest *censes*, aut *vis*, aut *mones*: ut sit, Censes ut eximium (h.e. separatum, exemptum ex omnibus) neminem habeam?

(2) *Eandem pol esse omnibus injurium est*. Pejus est eandem esse omnibus, quam nullum excipere.

(3) *Nullus dixeris*. Familiare est Plauto *nullus*, pro *non*.

(4) *Caussa hac integra*. Prætextum intelligit. Ideo autem *integra*, quod nunquam antea ea usus sit coram hero.

(5) *Præfinito loqui quæ illi placerent*. Ut neque quantum vellem, neque quod vellem, dicerem.

(6) *Haud opinor commode*, *&c.* Jocum captat servus ex ambiguitate verborum Philotii, quasi illa conquesta fuisset, sibi veluti discipulæ Rhetoris cujusdam non licuisse, nisi ad legem & regulam, sed ad amussim præceptorum Rhetoricorum loqui; quam regulam non commode præscripserit rudis miles, & ipse præceptorum artis oratoriæ non satis gnarus.

(7) *Tergum meum*. Vernili oratione utitur. Ut, si tu fidem fallas, ego plectar pendens; quando *tergum* maxime in discrimen veniebat.

(8) *Vera hæc prædicat*. Hæc servus apud se ad spectatores conversus dicit, quasi non audiente Philotio.

(9) *Pudorin' anne amori*. Solent hæc sibi invicem opponi in amantibus. *Pudor* reverentiam filii erga patrem proprie notat. Sic Ovid. I Metam. v. 618.

...... *Pudor est qui suadeat istbinc;*
Hinc dissuadet amor: victus pudor esset amore.

(10) *Tundendo*. Instando, sæpius repetendo: translatio a fabrorum malleo.

(11) *Cum istoc odio*. Cum tua odiosa & molesta instantia.

(12) *Incommodum mihi*. Ob rumorem sinistrum, & iram patris.

(13) *Ad exemplum ambarum*. Mores utriusque ex comparatione mutua æstimans, & de utrisque ex hac comparatione judicans.

(14) *Infirmitatis*. Instabilitatis; ut in *Phorm. Act.* V, *sc.* I.

(15) *Videre nolle*. Ne videret.

(16) *Quorsum eventurum*. Deest *scire*.

IN ACTUM II.

(1) *Utin' omnes mulieres eadem æque studeant*. Bono argumento utitur. Læsisti nurum, quia socrus es: & nulla socrus diligit nurum.

(2) *Ei ludo, si ullus est, magistram*. Magna amplificatio criminis. Dubitat an sit ludus malitiæ: & magistram non dubitat Sostratam, sed, *certo scio*, inquit.

(3) La. *Scio*. Aut secum hæc dixit Laches, aut languet vox, ne dicam absurda est. Quî scire se diceret senex, immerito a se accusari uxorem, quam eodem tempore meritissimo jure accusari affirmat? Et sunt Codices, in quibus τὸ *Scio* non legitur. Quid vero si Sostratæ tribuatur? ut hic sit verborum ordo: *Meque abs te immerito esse accusatam*

poſtmodum reſciſces, *ſcio*. La. *Te immerito?* Idem Guyeto placebat.

(4) *Tu ſola exorere*. MS. Donati Hulst. *Exhorrore*. Aldina editio, anni 1521. *Exhorrere*. Utrumque barbare. MSS. Leidenses tres, *Exorrere*. Unde conjiciebam legendum, *Exoriere*; quod ἐμφατικώτερον videtur cum indignanti interrogatione expreſſum.

(5) *Peccando detrimenti*. Hic ſenſus obſcurus eſt: attamen hic, dum quantumcumque inquit ſceleris admiſeris, i. e. quantumcumque peccaveris, nihil de tua exiſtimatione minuitur, nihil de pudore derogatur: eadem es quæ fuiſtl, quia pejor fieri non potes.

(6) *Libidini*. Simpliciter pro voluntate poſuit. Unde *Libido eſt* Plauto familiare, pro libet, lubet.

(7) *Amiſti*. Pro amiſiſti. συγκοπή. MSS. & multæ Editionum veterum legunt *amiſiſti*.

(8) *Magnificare*. Idem eſt ac *magni facere*, ut quidam legunt. Hic ſubtiliter oneratur culpa nurus: ſiquidem indigne injuriam faciat ſocero & marito.

(9) *Non poſſe apud vos Pamphilo ſe abſente perdurare*. Ordo eſt: *Non poſſe ſe perdurare apud vos, Pamphilo abſente*. Magnifice contra illud quod Laches dixit, ægre laturum Pamphilum. Et ita locutus eſt, quaſi hoc Pamphilo gratius eſſe debeat.

(10) *Multimodis jam exſpecto, ut redeat domum*. Quia nihil, mirum in matre eſt, exſpectare ut filius redeat: idcirco additum *multimodis*, h. e. vehementer.

IN ACTUM III.

(1) *Nos omnes*. Varie hæc capiunt Interpretes. Fabrini: *Queſto è un nominativo, a ſcambio di Dativo*. Guyetus reponit, *Omnibus nam*. Donato eſt *genus locutionis abſolutum*. Poſſit & ſenſus eſſe: *Quod ad nos omnes attinet*.

(2) *Obnoxius ſum*. Hoc loco *obnoxius* ſimpliciter pro obligato & obſtricto videtur ſumi: ſumpta locutione ex Jure Civili, ubi *noxa* etiam damnum notat; adeoque ille *obnoxius* proprie, qui de damno ſarciendo tenetur. Phædrus Lib. III, Prol. 34.

...... ſervitus obnoxia,
Quia quæ volebat, non audebat dicere,
Adfectus proprios in fabellas tranſtulit.

(3) *Olim*. τὸ *olim* ad diuturnitatem retulit, non ad spatium præteriti temporis.

(4) *Me venisse nuncia*. Ex more, quo peregre redeuntes, de adventu uxores primum per nuncios faciebant certiores. Plaut. Amph. I, 1, 40.

Me a portu præmisit domum, ut hæc nunciem uxori suæ.

(5) *Pavitare, nescio quid*. *Pavere* & *timere*, & ad corporis, & ad animi perturbationem veteres referebant. Plaut. in Bacch.

Nam ut in mari vecta es, credo timida es.

Ergo *pavitare*, ægrotare: quia sic horruisse visa ac palpitare venis.

(6) *Affectam?* Proprie, h. e. languentem. Celsus passim pulmonem *affici*, renes *affectos* dixit. Propert. II, 28, 2.

Juppiter, affectæ tandem miserere puellæ.

(7) *Non usus facto est*. Non utile est. *Facto* abundat.

(8) *Recte, mater*. Sic dicimus, cum sine injuria interrogantis aliquid reticemus. Et bene additum *mater*; ut duritia reticentiæ blando nomine molliretur. Alii *recte* sic accipiunt, ut intelligant, *nihil est mali*.

(9) *His onera adjuta*. Species ὑπαλλαγῆς, pro *hos oneribus* (subintellige *portandis*) *adjuta*. Sic Phorm. I. 2, 49.

(10) *Id quod me repente aspexerant*. Caussa cur lætæ exclamaverint. *Id quod*, h. e. ideo quod, propter quod.

(11) *Tecta tacitaque*. *Tecta* sint, ne hæc alii sciant: *tacita*, ne ipse indicet.

(12) *Odiosum*. Esse scilicet in mare triginta dies. Et nomen pro adverbio posuit: *odiosum* pro *odiose*.

(13) *In arcem*. Pronuncia, ut ostendat quam longe sit *in arcem transcurrere*.

(14) *Cui homini?* Cum recusatione pronunciandum. Et est pigri responsio, laborem ad alium transferentis.

(15) *Quod potero, faciam: tamen ut pietatem colam*. Promittit, se taciturum de vitio Philumenæ oblato, sed non reducturum domum; id enim pietas in matrem prohibere videbatur.

(16) *Certum obfirmare est viam me*. Intelligit consilium semel initum de non reducenda Philumena.

(17) *Una sententia?* Expressit animum avari senis.

(18) *Impune optare*. Bene *impune*: quia hæredi pœna est, mortuos reviviscere.

(19) *Dic jussisse te*. Hæc Laches Phidippo in aurem dicit.

(20) *Noli fodere*. Et hæc Phidippus Lacheti soli. Videbatur

vero Laches Phidippum durius tundere seu digito, seu cubito.

(21) *Phidippe, ades*. Nomine appellat: quod facere solemus, iratos mitigare conantes.

IN ACTUM IV.

(1) *Credo: neque adeo arbitrari*. Ab accusatione maritus ad defensionem sui conversus, omisit quod cœperat.

(2) *Id omnibus innatum est*. Amare in adolescentia.

(3) *At pol jam aderit, se quoque etiam cum oderit*. Mire senectutem accusat senex, cum & velocem ostendit his verbis, *jam aderit*: & addit *se quoque oderit*: quasi dicat, *Non solum non amabit, sed & odio habebit: & non alienas mulieres modo, nec uxorem quoque, sed etiam se ipsum*. Plus ergo illatum, quam ratio deposcebat: sed mire ad affectum senis exprimendum.

(4) *Recte ego consului meæ*. Illum, inquit, nolle, signum erit me providisse filiæ.

(5) *Neque detractum ei tum quidquam est*. Videtur innuere morem in nuptiis innuptis usitatum, ubi vel pignus relinquebat amator amicæ compressæ, vel vi ei eripiebatur. Vide Genes. XXXVIII, 18.

(6) *Illius stultitia victa, ex urbe tu rus habitatum migres?* Vide quam oratorie omnia congesserit, a personis, a caussis, a locis, a factis.

(7) *Absque una hac foret*. Subintellige *re*. Ne enim de matre intelligatur, quam Pamphilus digito monstrarit spectatoribus, quod censet Guyetus, pietas Pamphili prohibet.

(8) *Ea gratia concordes magis fore*. Sententiose dixit, tunc posse inter se congruere & concordare mulieres, cum & illa esse desierit socrus, & illa nurus: hæc enim inter illas est dissidiosa conjunctio. Et satis ingeniose dictum. Tolle enim inter mulieres proximitatem, & nulla caussa discordiæ est.

(9) *Utrum illæ fecerint*. Utrum consentientes sint, an dissentientes.

(10) *Mutatio fit*. Criminis scilicet & peccati: id est, vel mea uxor crimen tuæ sustinet, vel tuæ ad meam translata est culpa.

(11) *Consequitur alienus puer*. Videtur metaphora sumpta a pecoribus, quæ mox ut nata sunt, matrem sequuntur. Quo loco simul respicitur mos veteris Græciæ & Italiæ

ubi filiæ speciatim in matrum custodia erant domi. Eadem ratione *Partus sequi ventrem* dicitur.

(12) *An quia non delinquunt viri?* Sensus est: An ita censes, mulieres debere esse vacuas omni culpa, quia viri non delinquunt? Ratio autem hæc ironica est, & refutans illam sententiam. Id enim vult, sæpius etiam viros peccare; atque ideo non postulandum, ut mulieres extra omnem culpam sint.

(13) *Impulsu duxti meo*. Multum valet ad suadendum laudatio ejus, apud quem agimus: & ex ea parte laudatio, qua illum volumus inflecti.

(14) *Testem hanc cum abs te amoveris*. Laudata est hic uxor modesta, cum illam *testem*, non *impeditricem* appellet socer.

(15) *Num tibi videtur esse apud sese?* Utitur alibi hac locutione Terentius de metu vel iracundia commotis & consternatis. Hoc loco videtur de insaniente dictum.

(16) *Amaræ mulieres sunt*. Menander: φύσει γυνὴ δυσήνιον ἐςὶ ϗ πικρόν. Natura *amara mulier* atque effrenis est. Ovid. de Art. II, 373.

Sed neque fulvus aper media tam sævus in ira,
Fulmineo rabidos cum rotat ore canes:
Nec lea, cum catulis lactentibus ubera præbet:
Nec brevis ignaro vipera læsa pede:
Femina quam, socii deprensa pellice lecti,
Ardet; & in vultu pignora mentis habet.

IN ACTUM V.

(1) *Mores facile tutor*. Hoc est, defendo & adprobo. Possit autem παράδοξον videri, qui mulier ex meretricio quæstu tutari tamen & publice adprobare mores suos queat.

(2) *Mane*. Hoc dixit, cum Bacchis gestu indicaret se plura dicturam, quam illud, *ah!* seseque Lacheti expurgaturam.

(3) *Nam non sunt solæ arbitratæ hæ*. Nunc fatetur se quoque accusatorem fuisse: nunc vero benevolum factum.

(4) *Neque has respicere Deos*. Nec merentur, ut Diis pœnas referant, quia nec curæ Diis esse dignæ sunt. Et est ἀμφιβολία, quæ sensu manifesta est.

(5) *Crimini*. *Crimen* nunc, pro falsa suspicione. Virg. Æn. XI, 407.

...... *formidine crimen acerbat*.

(6) *Nobilitatem*. Id est celebritatem. *Nobiles* enim proprie

dicti, quicumque in re aliqua excellunt. Unde & in deteriorem partem sumitur. Ovid. Trist. II, 384.

Nobilis est Canace fratris amore sui.

(7) *Parmeno, opportune te offers.* Attendendum, quod ab initio Comœdiæ usque ad finem, Parmeno mittitur ut curet: & celatur ut nesciat, quod curiose desiderat.

(8) *Hæc tot propter me gaudia.* Conclusit narrationem Fabulæ more suo: ne hæc in aliquo alio futuro actu exspectaremus.

(9) *Ne me in breve hoc conjicias tempus, gaudio hoc falso frui.* Mirificus verborum ordo & constructio. Sensus est: *Ne me conjicias in falsum & breve gaudium*; quomodo Heaut. II, 3, 51.

Ne me in lætitiam frustra conjicias.

(10) *Ut in comœdiis.* Solent ita eleganter ludere Scriptores Comici, personis suis ejusmodi verba tribuentes, quasi non Comœdiam agerent, sed re ipsa & vera occuparentur.

(11) *Imo vero scio.* Fingit se scire servus, quod revera ignorat; si forte hoc pacto secretum resciscere queat. Unde & ludibundus respondet Pamphilus: *Ego istuc satis scio.*

(12) *Sequere me intro, Parmeno.* Itane insalutata Bacchide scenam relinquit Pamphilus, vel Bacchis insalutato Parmenone? Potuit & hæc fuisse ratio Guyeto, quare in suo Codice omnia a v. 9 usque ad 39 expungeret.

(13) *Equidem plus bodie boni*, &c. Hæc ad Spectatores conversus dicit, fateturque ignorantiam suam. Expressa autem sunt e Plauto, Capt. Prol. 43.

Reducemque faciet liberum in patriam ad patrem
Imprudens: itidemque ut sæpe jam in multis locis
Plus insciens quis fecit, quam prudens boni.

		ERRATA	CORRIGE
Pag. 34 lin.	5	Egj oam	Ego jam
150	3	Gratinum	Cratinum
274	17	PHIDIPPUS	PAMPHILUS
275	21	PHIDIPPUS	PAMPHILUS

INDEX VERBORUM

VETERUM, ET RARO USITATORUM APUD TERENTIUM.

Primus numerus Actum, secundus Scenam, tertius Versum indicat.

A

Abligurire, *Eunch.* 2,2,4
Absente nobis, *Eun.* 4,3,7
Abstineo cum accuſativo, *Hea.* 3,3,4
Abutor cum accuſativo, *Prolog. And.* 5
Ad Dianæ, *Adel.* 4,2,43
Adiurit, *Phorm.* 3,3,4
Adventi, *Ph.* 1,3,2
Advorſum, *Ad.* 4,5,42
Æcere: *Ph.* 2,2.5
Æſculapius, & Salus, *Hecyr.* 3,2,3
Ædepol, *Ad.* 5, 9, 4, & alibi, ut *Hec.* 1,2, paſſim.
Ætatem adverbium, *Eun.* 4,5,8, *Hea.* 4,2,38
Agellus, *Ad.* 5,8,26
Ago me. *An.* 4,2,25
Ain tu, *Hea.* 2,3,3
Alteræ, *Hea.* 2,3,30
Altercare, *An.* 4,1,29
Amittere, *pro* dimittere, *Hea.* 3,1,71
Andros, vel Andrus, *An.* 5,4,20
Angiportus maſc. *Ph.* 5,6,52
Anicula, *Ph.* 1,2,48
Anuis, *Hea.* 2,2,46
Apollinis reſponſum, *An.* 4,2,15
Apellere ſe, *An.* 4,6,12
Arrhabo, *Hea.* 3,3,42
Aſtu, *Eu.* 5,6,17
Aſymbolus, *Ph.* 2,2,25
Attemperate, *An.* 5,4,13

B

Babilo, *Ad.* 5,7,17
Benevolens, *Ph,* 1,2,47

C

Cedere ſermones, *Hea.* 2,3,1
Calvier. *Eu,* 1,2,84
Caprificus. *Ad.* 4,2,38
Careo cum Genitivo, *Hea.* 2,4,20
Caria, *Eu.* 1,2,46, *Hea.* 3,3,47
Catus, *An.* 5,2,14
Caudes *Hea.* 5,1,4
Cedodum, *Ph.* 2,1,15
Celere, *Ph.* 1,4,1
Certe quidem pol, *Eu.* 4,5,5
Chremes, *pro* Chreme, *An.* 3,3,29
Chremis, *pro* Chremetis, *An.* 2,2,31
Ciſtella. *Eu.* 4,6,16
Clanculum cum accuſat. *Ad.* 1,1,27
Claudier commodum. *An.* 3,3,42
Cœperet, al. cœperit, *Ad.* 3,3,44
Coitio, *Ph.* 2,2,32
Colaphus, *Ad.* 2,2,73
Colere vitam, *Hea.* 1.1.84
Columen, *Ph.* 2,1,57
Comiſſator, *Ad.* 5,2,8
Comiſſatum, *Eu.* 3,1,51
Commorat, *Ph.* 1,2,51
Commotus in aliqua, *Eu.* 3,5,19
Comparari ad aliquem, *Eu.* 4,4,14
Comperſit, *Ph.* 1,1,10
Complacita eſt, *An.* 4,1,21
Compluſculi, *Hec.* 1,2,102
Compoſito, *Ph.* 5,1,30
Compreſſus *pro* vitio, *Ad.* 3,4,29
Concluſſem, *Eu.* 4,3,25
Concordare, *Ph.* 2,3,86
Condono cum gem. accus. *Ph.* 5,7,54

Congrueo. Hea.3,1,91
Confit, Ad.1,8,23
Conger, Ad.3,3,24
Consuescere alicui, Ad.4,5,32
Consuescere cum aliqua, Ph.5,6,34,Hec.4,1,40
Convasare, Ph.1,4,13
Creduas, Ph.5,8,4
Cujam, id est cujusnam, An.5,4,30
Curriculo, Hea.4,3,15
Cum maxime, Hec.1,2,40
Cyprus, Ad.2,2,16,& 22

D

Danae, Eu.3,5,37
Dare bibere, An.3,2,4
Debacchatus, Ad.2,1,30
Decet cum dativo, Ad.5,8,5
De die, Ad.5,9,8
Deduce, Eu.3,3,32
Defervisse, Ad.1,2,72
Defeviscar, Ad.4,2,23
De frudo. Ad.2,2,38,Ph,1,1,10
Delibutus, Ph.5,6,17
Demensum, Ph.1,1,9
Demidium, Ph.4,2,4
Despicatus, Eu.2,3,92
Diecula, An.4,2,27
in Diem, Eu.5,7.19
Diique, id est, dieique, Eu.4,7,31
Digitulus, Eu.2,2,54
Diphilus. Prolog.Ad.6
Dis. Ad.5,1,8
Discordare, An.3,3,43
Dispudet, Eu.5,1,16
Distæder, Ph.5,8,22
Diverticulum, Eu.4,2,7
Dividuum, Ad.2,2,33
Divitiores, Ph.1,1,8
Duco, Hec.4,1,7
Duint, An.4,1,43,Ph.3,2,33

E

Eccam ipsam, Eu.4,5,12
Educere, Eu.1,2,37
Ehodum, An.1,2,13,& 2,1,24 Eu.2,3,68
Ellum, An.5,2,14
Elephanti Indici, Eu.3,1,23
Emergo active. An.3,3,30
Emoriri, Eu.3,1,42
Emungere, Ph.4,4,1
Enico, vel eneco, Eu.1,5,6, Ph.2,3,37,& 5,8,5
Enim in principio, Hec.2,1,41
Ergo, Ph.5,1,29
Ergo propterea, Hec.1,1,6
E re nata, Ad.3,1,8
Erumpo active, Eu.1,5,2
Esse in honorem, Eu.2,2,29
Exadvorsum, Ad.4,2,45
Exossare, Ad.3,3,24
Exporgere, Ad.5,3,53

F

Fabrica, pro fallacia, Hea.3,2,34
Facito dum, Hea.3,2,30
Falsus animi, Eu.2.2.43
Fame, Hea.5,2,27
Fenero, Ad.2,2,11
Fervit, Ad.4,1,18
Flabellum, Eu.3,5,47
Fors fortuna, Hec.3,3,26
Foris nominat. singularis, Ad.2,2,11
Fructi, Ad.5,4,16
Fuat, Hec.4,3,4
Fungor cum accus. Hea.3,2,19, Ad.3,4.18,Ph.2,3,51

G

Gracilæ, Eu.2,3,22
Gynæceum, Ph.5,6,23

H

Hæc, pro hæ, Eu.3,5,34,Hea.4,6,10
Hariolor, Ad.2,1,48,Ph.3,2,7
Hercules. Eu.5,8,3
Hice nominativus. Eu.2,2,18
Hilarus. Ad.4,7,38
Horunc, Hec.1,2,97

Digitized by Google

I

Illi, pro illic, Ad.1,2,36, Hec.1,2,19,& 3,4,24
Iligneus. Ad.4,2,46
Illico, Ph.5,2,13
Illudo aliquem. Hea.4.3,19, Ph. 5,7,22, in aliquem. Eu.5,7,22, in aliquo. An.4.5,19
Illuvies. Hea 2,3,54
Imbrus. Hec.1,2,96
Immisericorditer. Ad.4 5,29
Impendere, cum gem. accus. Ph. 1.42
Indicente me. Ad.3,4,62
Indulgeo cum accus. Eu.7,1,16, Hea.5.2.15
Inscitia. Eu.5,9,41
In honorem esse. Eu.2,2,29
Ingratiis. Eu.2,1,14,Hea.3,1,37
Inque, Hea.4,6,1,Ph.5,7,20
Insisto cum accus. Eu.2,3,3
Insomnia, Eu.2,1,13
Introspicere, An 2,2,28
Interea loci. Eu.1,2,46,& 2,24, Hea.2,3,16,
Interloqui cum dat. Hea.4,2,13
Intuitur, Hea.2.4,23
Irruo active. Ad.4.2,11
Justa, pro jure, Ph.2,1.50
Justa, injusta, Ad 5,9,32

L

Labor, Hec.3,1,6
Lacrumæ. An.2,1,99
Latere tecto, Hea.4,1,59
Lavatum, Eu.3,5,44
Lemnus, Ph.1,2,16
Liberum, *pro* liberorum. Ad.5, 3,7,
Licitum est. An.2,6,12
Limis, Eu.3,5,53
Logi, Ph.3,2,8
Longule, Hea.2,2,10
Luciscit, Hea.3,1,1
Luctat, Hec.5,3,31
Lucu, *pro* luce, Ad.5,3,55
Ludere, Ad.3,3,23

M

Magnificare, Hec.2,2,18
Mancupium, Eu.2.2,43
Mansum, Hea.1,2.25
Mastigia, Ad.5,2,6
Mavolo, Hec.4,1,25
Maxumo opere, Eu.3,3,26
Maxumum fecit, *pro* maximi, An.3,3,42
Mea tu, Eu.4,22,Ad.3,1,2
Meditata, passive, Ph.2,1,18
Mercenarius a villa, Ad.4,2,2
Miletum, Ad.4,5,20
Minerva, Hea.5.4.13
Minueris, *mutaveris*, An.2,3, 18,& alibi, ut Hec.4,3,10
Mirificissimus. Ph.5,6,32
Miseritum, Hea.3,1,54,Ph.3,2,16
Misit orare, Eu.3,3,22
Modo non, Ph.1,2,19
Morigera. Ad.1,5,60
Multare, Eu 4,7,4.Ad.1,2,17
Multimodis, An.5.4.37,Hea.2, 3,70.Ph.3,1,1,Hec.2,3,7
Mussitare, Ad.2.53
Mutire, An.3,2,25,Hec.5,4,25

N

Nam quæ, Ph 5,1.5
Nisi si, An.5,15,Eu.5,2,63
Non sciunt, Hec.3,2,25
Nulli pro nullius, An.3,5,2
Nullus, An.2,2,33,Eu.2,1,10

O

Obgannire, Ph.5,8,41
Obitus, Hec.5,4,19
Obsitus annis, Eu.2,2,5
Obsitus pannis, Eu.2,2,5
Obsita pannis, Hea.2,2,53
Oedipus, An.1,2,23
Olet ungenta, Ad.1,2.27
Omphale, Eu.5,8,3
Ornare fugam. Eu.4,4,6
Ornati, An.2,2,28.Eu.2,2,6
Ossum, Eu.2,2,34
Ostensa, Ph.5,4,7

P

Pædagogus, *Ph.* 1,2,94
Papæ, *Eu.* 2,2,48, & 3,1,26
Parcere, *Ad.* 5,3,27
Parsi, *Hec.* 3,1,2
Patrisso, *Ad.* 4,2,25
Paupera, *An* 4,6,3
Pax, *Hea.* 2,3,50, & 4,2,39
Pendeo animi, *Hea.* 4,3,5
Peniculus, *Eu.* 4,7,7
Penus, masculinum, *Eu.* 2,3,18
Percussir animum, *An.* 1,1,98
Perduint, *Hea.* 4,5,7, *Ph.* 1,2,73, *Hec.* 1,2,59, & 3,4,27
Perperuum, *Ad.* 4,1,6
Pertendere, *Hea.* 5,5,9
Pessum dare, *Ph.* 1,4,5
Phalerata dicta, *Ph.* 3,2,15
Phy, *Ad.* 3,3,59
Piræum, *Eu.* 2,2,59, & 3,4,1
Pistrilla, *Ad.* 4,2.45
Plerique omnes, *An.* 1,1,28, *Ph.* 1,3,20
Pluscula, *Ph.* 4,3,60
Postidea, *Hec.* 4,3,8
Postilla, *An.* 5,4,34, *Eu.* 1,2,47, *Hea.* 3,1,38, *Ph.* 4,4,24, & 5,8,29
Posrremum, *An.* 2,1,24
Poris est, *Eu.* 2,2,32
Poreretur, *Ph.* 5,5,2
Poresse, *Eu.* 4,3,23
Potior cum accus. *Ad.* 5,4,17
Præbit. *Ph.* 2,2,31
Præter. *Hea.* 1,2,27
Præur, *Eu.* 2,3,9
Precaror, *Hea.* 5,2,23, *Ph.* 1,2,90
Preci, *pro* precibus, *An.* 3,4,22
Primulum, *Ad.* 3,1,2, & 5,6,10
Prodeambulare. *Ad.* 5,1,4
Produxe, *Ad.* 4,2,22
Proluvium, *Ad.* 5,9,27
Promirrere, *pro* minari *Hea.* 4,3,7
Pro parre, *Ad.* 5,8,29
Proruo, active, *Eu.* 3,5,51
Prorelo, *Ph.* 1,4,37
Prorinam, *Ph.* 1,4.13
Publicirus, *Ph.* 5,7,85
Puder, cum gemino accus. *Ad.* 4,7,16
Pulpamentum, *Eu.* 3,1,36
Pulro, *Hea.* 2,1,34, & 3,1,3
Puto, *Eu.* 4,2,4
Pyrrhus, *Eu.* 4,7,23

Q

Quadrupedem constringere, *An.* 5,2,24
Quæsri, *Hec.* 5,1,9, & 5,3,38
Quantus quantus *Ad.* 3,3,41
Quemquem, *Hec.* 1,1,8
Quidem hercle certe, *Ph.* 1,3,12
Quisquam, gen. fœm. *Eu.* 2,3,82, & 4,4,11
Quita est, *Hec.* 4,1,57
Quivis, *pro* quovis, *Ad.* 2,3,1

R

Raprio, *Ad.* 3,3,2
Referire, *Ad.* 4,2,28
Remirto, *Hec.* 1,2,112
Riscus *Eu.* 4,6,17
Ruo active, *Hea.* 2,3,128

S

Sævidicta, *Ph.* 1,4,37
Salus, *Ad.* 4,7,43, *Hec.* 3,2,3
Satagit, *Hea.* 2,1,13
Sari, animu, opu, peropu, priu, & similia, *pro* satis, animus, opus, peropus, prius, &c. passim.
Sarias, *Eu.* 5,6,3, *Hec.* 4,2,18
Satrapes *Hea.* 3,1,43
Scibam, *Eun.* 1,2,35
Scibo, *Ph.* 5,1,39
Sciri, *Ad.* 2,1,39, & 5,4,19, *Hea.* 2,3,38
Scirpus, *An.* 5,4,39
Scirtus, *Hec.* 1,2,3
Senium cum accus. masc. *Eu.* 2,3,10
Sensri, *An.* 5,4,11
Senrus, *Eu.* 2,2,5
Seria, *Hea.* 3,1,51
Servar domi, *Eu.* 4,7,10
Servibo, *Hec.* 3,5,45
Sibi, abundat, *Ad.* 5,8,35

Silicernium, *Ad*.4,2,48
Similis cum genit. *Eu*.3,2,43
Socors rerum, *Ad*.4,6,61
Solæ, *pro* soli, *Eu*.5,7,3
Sorbillant, *Ad*.4,2,52
Sperare, *pro* timere, *An*.2,3,21
St, silentii nota, *An*.4,1,59, *Heu*.3,3,36, *Ph*,5,3,17
Statim, *Ph*.5,3,7
Sterquilinium, *Ph*.3,2,41
Studet se, *Prolog.Eu*.1
Suffarcinata, *An*.4,5,31
Subagitare, *Hea*.3,3,6
Subtemen, *Hea* 2,3,52
Succenturiatus, *Ph*.1,4,54
Sunium, *Eu*.1,2,35,& 3,3,13
Sycophanta, *An*.4,6,20
Symbolam, *An*.1,1,61
de Symbolis eſſe, *Eu*.3,4,2

T

Tamen etsi, *An*.5,2,2
Tantidem, *Ad*.2,1,46
Techna, *Eu*.4,4,51
Te indulgebant, *Hea*.5,2,35
Templa coeli, *Eu*.3,5,42
Teruli, *And*.4,6,13
Traducere, *Ad*.5,7,19
Transdere, *Prol.Ph*.2
Tumulti, *An*.2,2,28, *Hec*.3, 2,21

V

Vacivom, *Hea*.1,1,38
Veſti, *Eu*.4,7,4
Ventulum facere, *Eu*.3,5,47
Videre somnum, *Hea*.3,1,82
Villum, *Ad*.5,2,11
Volupe, *Hec*.5,4,16
Usus, *pro* opus, *Hea*.1,1,28, *Ad*.3,3,76.

F I N I S.

EDI-

EDITIONES PRÆCIPUÆ

P. TERENTII AFRI.

Ex Catalogo Doctoris Eduardi Arvood per Mapheium Pinelli aucto & emendato.

Comœdiæ, ex emendatione *Antonii Mureti*, absque ulla nota. *in folio*. Est hæc fortasse Prima Editio.

1470 Mediol. *Zarotus*. in folio.

1470 Ven. Vind. Spir. *Donati* Grammatici Commentarii in *Terentii* Comœdias. *in folio*.

1471 Venetiis, Joan. de Colon. *in folio*.

1472 Romæ, cum Comment. *Ælii Donati*, apud *Svveynh. & Pann.*

1472 Venetiis, cum eod. Comment. apud *Vind. Spir.*

1473 Venetiis (ut videtur) ex emendatione *Raphaelis Regii*, sine Typographo. *in folio*. Exstat in Bibliotheca Seminarii Patavini.

1474 Mediolani. *in folio*.

1474 Ab *Angelo Sabino*, absque ulla nota. *in folio*.

1475 In Sancto Ursio Vincent. Distrîct. per *Joan. de Reno*. *in folio*.

1477 Tarvisii, cum Comment. *Æl. Donati*. *in folio*.

1480 Venetiis. *in folio*.

1481 Mediolani. *in folio*.

1511 Venetiis, apud *Lazar. Soard.* a *Victore Fausto*, cum libello *Benedicti Philologi* de Terentii Comœdiis. *in* 8. Liber inter rarissimos annumerandus.

1517 1521, 1541 Venetiis, ex recognit. *Franc. Asulani* apud *Ald. in* 8.

1529 *Rob. Steph. in folio*.

1536 Parisiis, a *Desid. Erasmo*. *in folio*.

1540 Lugduni, ex recensione *Steph. Doleti*. *in* 8.

1541 Parisiis, Colin. *in* 16.

1552 Parisiis, cum Comment. *Varior. in folio*.

1555, 1558 Venetiis, a *M. Ant. Mureto* apud *Paul. Manut. in* 8. & 1575 apud *Ald. Manut.*

Digitized by Google

1565 *Ant. Plant.* ex recens. *Mureti*, a *Theod. Pulmanno. in* 16.
1565 Florentiæ, a *Gabr. Faerno*, ap. *Junt.* Vol. II *in* 8.
1570 Venetiis, cum Comment. *Vinc. Cordati. in* 8.
1602 Parisiis, a *Frid Lindenbrogio. in* 4. Editio optima.
1613 Francofurti, ab eod. *in* 4. Editio emendatissima.
1618 Amstelodami, a *Dan. Heinsio. in* 8.
1624 1634 Lipsiæ, a *Martino Haynecio. in* 8.
1642 Parisiis, Typ. Reg. *in folio*.
1644 1651 1657 1662 1669 1686 Lugduni Batavorum, cum Notis *Variorum. in* 8. Editio novissima præstat cæteris.
1671 *Salmur.* a *Tanaq. Fabro. in* 12
1675 Parisiis, in usum *Delphini*, illustrante *Nicolao Camo. in* 4.
1701 Cantabrigii, a *Joan.* Leng. *in* 4. Editio magnifica, & emendatior. Recusa est ibidem eodem anno. *in* 12. Iterum an. 1723 longe melius.
1710 Amstelodami, a *Martino Hugenio. in* 8.
1713 Londini, a *Mich. Maittaire. in* 12.
1724 Londini, a Franc. Hare. *in* 4. Editio deterior.
1725 Ibidem, ab eodem. *in* 4 Editio præstantior, correctior, & emendatior.
1726 Cantabrigii, a *Rich. Bentlejo*, una cum Fabulis *Faerni. in* 4.
1727 Amstelodami, ab eod. *in* 4.
1726 Hagæ.Comitum, ab *Arn. Henr. Westerborio*. Vol. II *in* 4. Editio præstantissima.
1732 1745 Ibidem. Vol. II *in* 8.
1742 Glasg. Vol. II *in* 12.
1734 Londini, a *Rich. Spencero. in* 8.
1736 Urbini, ex Ms. Cod. Vaticano, Lat. & Ital. *in folio*. & 1767 Romæ. Vol. II.
1745 Dubleni, ab.... *Havvkey. in* 12. Editio elegans, & emendata.
1751 Londini, *Knapton & Sandby*. Vol. II *in* 8. maj. Editio valde melior sequenti.
1751 Ibidem, ab iisdem. Vol. II *in* 8. min.
1772 Birminghamiæ, Baskerville. *in* 4. & eod. an. *in* 12.
1774 Lipsiæ, ex recensione *Lindenbrogii*, a *Joan. Car. Zeunio*. Vol. II *in* 8.

Vit1 1551685

Digitized by Google

Digitized by Google